

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1949: 41
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE OCH FÖRSLAG

ANGÅENDE

STUDIEHJÄLPVERKSAMHETEN

VID DE ALLMÄNNA LÄROVERKEN

M. FL. STATLIGA OCH STATSUNDERSTÖDDA

LÄROANSTALTER

AVGIVET AV

STUDIELÅNENÄMNDEN

S T O C K H O L M

1 9 4 9

Statens offentliga utredningar 1949

Kronologisk förteckning

1. Norrlandskommitténs principbetänkande. Första delen. Norrländska utvecklingslinjer. Idun. 303 s. Jo.
2. Norrlandskommitténs principbetänkande. Andra delen. Särskilda utredningar. Idun. 194 s. Jo.
3. Norrlandskommitténs principbetänkande. Tredje delen. Utåtanden och förslag i vissa frågor. Idun. 163 s. Jo.
4. Utredning med förslag om lösdriivarlagens upphävande m. m. Marcus. 213 s., bil. 1 73 s., bil. 2 106 s. I.
5. Principer och metoder för kostnadsberäkningar vid statens järnvägar. Beckman. 122 s. K.
6. Kriminalvård i frihet. Fångvårdsstyrelsens utredning angående skyddsarbetets organisation m. m. Marcus. 140 s. Ju.
7. Betänkande med förslag till indexreglering av folkpensionerna. Beckman. 80 s. S.
8. Betänkande angående förbättrad insyn i enskilda företags ekonomiska förhållanden. Norstedt. 105 s. Ju.
9. 1944 års allmänna skattekommitté. 3. Betänkande angående beskattning av realisationsvinster, m. m. samt ackumulerade inkomster. Marcus. 168 s. Fl.
10. Elkraftutredningens redogörelse nr 2:17. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras räkräftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Värmlands län, Beckman. 45 s. K.
11. Betänkande om sinnesslövråden. Katalog och Tidskriftstryck. 248 s., 1 karta. I.
12. Utredning rörande folkpensionärernas bostadsförhållanden och bostadskostnader. Idun. 94 s. S.
13. 1945 års bankkommitté. Betänkande med förslag om inrättande av en statlig affärsbank. Beckman. 83 s. Fl.
14. Bilagor till 1942 års järnvägskostnadsutrednings betänkande. Produktions- och kostnadsstrukturen vid statens järnvägar. Promemorior. Av A. Sjöberg. Beckman. 269 s. K.
15. P. M. med synpunkter på det svenska långtidsprogrammet. I anslutning till OEECs interimrapport. Beckman. 23 s. H.
16. Promemoria över preliminär utredning rörande befälsrekryteringen inom försvaret. Beckman. 75 s. Fö.
17. Betänkande med förslag till lag om registrerade föreningar m. m. Idun. 277 s. Ju.
18. Kvalitetsforskning och konsumentupplysning. Kihlström. 265 s., 16 pl. H.
19. 1945 års skogshärbärgesutredningens betänkande. 2. Utredning med förslag till lagstiftning rörande tillfälliga bostäder vid skogs- och flottnings- m. fl. arbeten. Idun. 188 s., 26 pl. S.
20. Dissenterlagskommittén. Betänkande med förslag till religionsfrihetslag m. m. Marcus. XLVIII. 390 s. Ju
21. Svensk hamnbyggnadspolitik. Marcus. 318 s. K.
22. Betänkande rörande gallring av handlingar hos vissa av försvarets myndigheter. Heggström. 232 s. Fö.
23. Lagberedningens utlåtande angående lagstiftning om gräns mot allmänt vattenområde. Norstedt. 28 s. Ju.
24. Kommunallagskommitténs betänkande 2 med förslag till ändrade bestämmelser om ersättning åt innehavare av kommunala förtroenduppdrag. Idun. 84 s. I.
25. 1945 års försäkringsutredning. 1. Principbetänkande rörande försäkringsväsendet. Norstedt. 220 s. H.
26. 1945 års försäkringsutredning. 2. Betänkande med förslag till lag om trafikförsäkring. Norstedt. 160 s. H.
27. Betänkande med förslag till lag om sjömansskatt m. m. Katalog och Tidskriftstryck. 237 s. Fl.
28. Folk- och skolbibliotek. Betänkande och förslag av givet av folkbibliotekssakkunniga. Gummesson. 173 s. E.
29. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 3-4. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras räkräftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Uppsala län och Södermanlands län. Beckman. 57 s. K.
30. Statsmakerna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 9. Tiden juli 1947—juni 1948. Av K. Åmark. Idun. 382 s. Fo.
31. Social upplysning. Idun. XVI. 175 s., 89* s. S.
32. Yrkesutbildning för varubud m. fl. Norstedt. 66 s. E.
33. En generalplan för rikets farleder och hamnar. Bilaga 2 till SOU 1949:21 om svensk hamnbyggnadspolitik. Marcus. 242 s. K.
34. Betänkande med förslag angående ändrade grunder för fördelning och uttagande av kostnad för byggande och underhåll av skogsvägar. Gernandt. 66 s. Jo.
35. Skolöverstyrelsens utlåtande över vissa av 1940 års skolutredningens betänkanen och 1946 års skolkommissions principbetänkande jämte sammanfattning av avgivna yttranden. Heggström. 404 s. E.
36. Utredningar i anslutning till 1949 års nationalbudget. Marcus. 67 s. Fo.
37. Klientelet på arbetshemmen. En socialpsykologisk utredning om försuimliga försörjare och störande understödstagare. Beckman. 206 s. S.
38. Betänkande rörande avbetalnings- och förskottsköp m. m. Gummesson. 67 s. Ju.
39. Betänkande angående statens konstsamlingars organisation och lokalbehov. Marcus. 231 s. E.
40. Betänkande med förslag angående förenklad rekvisitions- och granskningsförfarande beträffande vissa statsbidrag till folkskoleväsendet. Katalog och Tidskriftstryck. 98 s. E.
41. Betänkande och förslag angående studiehjälperksamheten vid de allmänna läroverken m. fl. statliga och statsunderstödda läroanstalter. Beckman. 103 s. E.

Ann. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1949: 41
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE OCH FÖRSLAG

ANGÅENDE

STUDIEHJÄLPVERKSAMHETEN

VID DE ALLMÄNNA LÄROVERKEN

M. FL. STATLIGA OCH STATSUNDERSTÖDDA

LÄROANSTALTER

AVGIVET AV

STUDIELÅNENÄMNDEN

STOCKHOLM 1949

K. L. BECKMANS BOKTRYCKERI

[1989 48]

TILL KONUNGEN

Genom nådigt beslut den 6 december 1946 uppdrog Eders Kungl. Maj:t åt studielänenämnden att verkställa utredning rörande studiehjälpverksamheten vid de allmänna läroverken med flera statliga och statsunderstödda läroanstalter.

Tillika bemyndigades chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla särskilda experter för att stå till nämndens förfogande för överläggningar och samråd. Såsom experter hava därefter tillkallats och i nämndens överläggningar deltagit undervisningsråden K. R. Falck, H. R. Lundblad, R. F. Lund, byråchefen C. G. B. Arvas, byråinspektören B. E. B. Stensiö, rektorn P. E. Martens samt dåvarande undervisningsrådet, landshövdingen R. Wagnsson. I överläggningarna ha också deltagit kanslichefen i statens organisationsnämnd G. W. Dahlberg, förste byråsekreteraren i samma nämnd N. R. Godenius samt folkhögskolinspektören, rektor K. V. Hedlund.

Till studielånenämnden har från ecklesiastikdepartementet överlämnats en skrivelse från eleverna vid teckningslärarinstitutet angående viss stipendierätt och från överstyrelsen för yrkesutbildning en skrivelse från Stockholms stads lärlings- och yrkesskolstyrelse angående grunderna för statsstipendier. Vidare ha till nämnden inkommit skrivelse från Svenska lantmannaskolornas lärarförening angående stipendier åt elever vid lantbruksundervisningsanstalterna samt skrivelse från Svenska kontrollföreningarnas riksförbund angående stipendier vid kontrollassistentkurserna. I dessa skrivelser berörda frågor anser nämnden besvarade genom vad nämnden anför i detta betänkande.

Med avgivande av nu föreliggande betänkande anser sig studielånenämnden hava fullgjort det av Eders Kungl. Maj:t åt nämnden givna uppdraget.

Stockholm den 23 juni 1949.

Underdånigst

EINAR SMEDBERG

ERNST ERIKSSON

ERIK INGELSTAM

FOLKE KYLING

JOHANNES ONSJÖ

EVA RAMSTEDT

GUNNAR SEGERBERG

Kap. 1. Utredningens omfattning.

Statlig studiehjälp har sedan länge utgått till elever vid statligt kontrollerade undervisningsanstalter i form av stipendier eller studielån. Gemensamt för både stipendier och lån har varit, att de utdelats endast till dem, som varit i behov av ekonomisk hjälp för sina studier och att de till beloppen differentierats alltefter behovets storlek. Genom ett principiellt viktigt beslut av 1946 års riksdag bröts emellertid denna dittills undantagslösa norm. På förslag av Kungl. Maj:t beslöt nämligen riksdagen, att till vissa lärjungar vid de allmänna läroverken m. fl. därmed jämförbara läroanstalter skulle kunna utgå stipendier, i en del fall med bestämda belopp, lika för alla, utan prövning av elevens behov av studiehjälp. De lärjungar, som hade sitt hem så avlägset från den högre skola, de för sin utbildning bevistade, att de måste antingen vara inackorderade i skolorten eller dagligen resa en längre sträcka till och från hemorten, skulle sålunda utan behovsprövning få vissa penningbidrag, s. k. grundstipendier, till kostnaderna för antingen inackordering eller för de dagliga resorna och frukostmål i skolorten. Utöver dessa grundstipendier skulle behövande lärjungar erhålla s. k. behovsstipendier, vilka skulle utgå med olika belopp alltefter lärjungens behov av studiehjälp. Bidragens erhållande förbands med villkoret att eleven skulle ha visat god studielämplighet och ingiva grundade förhoppningar om framgång i sina studier. Denna nya form av stipendier gav anledning till framställningar från olika håll om införande av icke behovsprövade stipendier även till andra grupper studerande än dem, som innefattades i riksdagens beslut år 1946. Sålunda föreslog skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning och lantbruksstyrelsen, att de lärjungekategorier, vilkas intressen de närmast hade att beakta, nämligen eleverna vid folkhögskolorna, yrkesundervisningens anstalter och den lägre lantbruksundervisningens anstalter, också samtliga skulle komma i åtnjutande av icke behovsprövade och behovsprövade stipendier i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder, som beslutats för eleverna i de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter. Grundstipendier föreslogos därvid utgå med i regel 55 eller 45 kronor per månad. För vissa specialskolor föreslogos andra belopp. Skolöverstyrelsen begärde tillika, att eleverna vid folk- och småskoleseminarierna, vilka icke hade stipendierätt utan enbart vore hänvisade till studielån, skulle erhålla rätt att söka och erhålla behovsprövade stipendier enligt ett av skolöverstyrelsen såsom provisorium angivet förslag, innebärande stipendier å 400 kronor för varje elev, som bedömdes såsom mycket behövande. Studielånenämnden, som anmodats avgiva yttrande över de ingivna framställningarna om ändrade grunder för stipendierna åt eleverna vid folkhögskolor och yrkesskolor samt om stipendierätt för eleverna vid seminarierna, ansåg sig för det dåvarande icke kunna biträda

framställningarna. Det var, så vitt nämnden kunde finna, icke utan vidare klart, att studiehjälp av samma slag som för läroverksungdomen skulle förefinnas för andra lärjungekategorier. De skäl, som legat till grund för särskilt landsbygdssstipendierna, voro nämligen av så speciell art, att de icke, åtminstone icke med samma styrka, kunde anföras i alla andra fall. Det vore snarare sannolikt, att studiehjälp, där den borde utgå, borde differentieras på olika sätt vid olika slag av utbildningsanstalter. I vissa fall kunde sålunda studielånen vara den riktiga formen, i andra fall åter stipendier, antingen såsom grund- och behovsstipendier eller såsom enbart behovsstipendier, och i ytterligare andra fall måhända en kombination av stipendier och studielån. Särskilt viktigt syntes det nämnden att få fastslaget, vilken utbildning som borde stödjas med studielån och vilken med stipendier. Avvägningen av de olika slagen av studiehjälp fordrade emellertid en ingående prövning. I det läge, vari frågan om studiehjälp åt den studerande ungdomen nu befunde sig och där förslag från olika håll framställdes om ändringar i gällande grunder för studiehjälpen eller om vidgande av området för statens stipendier, syntes det nämnden ofrånkomligt, att statens understödande verksamhet bland ungdomen i sin helhet först underkastades en allsidig och grundlig översyn, innan nya steg toges på området. I det sammanhanget borde också övervägas, huruvida statens studiehjälpverksamhet i administrativt hänseende borde ytterligare centraliseras eller eventuellt helt eller delvis decentraliseras.

Genom beslut den 6 december 1946 uppdrog därefter Kungl. Maj:t åt studielånenämnden att verkställa utredning i av nämnden angivna hänseenden samt att till Kungl. Maj:t inkomma med de förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Det av Kungl. Maj:t nämnden anförtrodda uppdraget avser en allmän översyn av statens understödande verksamhet för studier och utbildning. Det har icke närmare angivits, vilka grupper studerande det gäller. Av vad som föregått Kungl. Maj:ts beslut om att verkställa översynen framgår emellertid, att översynen bör omfatta de elevgrupper, som hittills erhållit stipendier genom skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, lantbruksstyrelsen och studielånenämnden. Därjämte bör också prövas frågan om studiehjälp åt elever vid folk- och småskoleseminarier. I nära anslutning till denna sista fråga har studielånenämnden ansett stå studiehjälpen åt elever vid övriga lärarutbildningsanstalter, varför nämnden även inneslutit denna i sin utredning. Ett par mindre elevgrupper (skogsskolor o. dyl.), som ha stipendier av samma slag som de nyss nämnda, medtagas också i undersökningen. Däremot ligger studiehjälpen åt den studerande ungdomen vid universitet och högskolor utanför nämndens uppdrag. Beträffande dessa studerande har utredning verkställts av den studentsociala utredningen, med vilken nämnden samrätt angående omfattningen av de två utredningarna och därvid överenskommit, att nämnden skulle behandla studiehjälpen åt eleverna vid folk- och småskoleseminarier i samband med övriga lärarutbildningsanstalter samt att

studentsociala utredningen skulle pröva frågan om studiehjälp åt eleverna vid socialinstitut. En naturlig begränsning av nämndens utredning har vidare varit, att nämnden behandlat enbart de elevgrupper, som erhålla sin utbildning vid statliga eller under statligt överinseende ställda andra läroanstalter. Nämnden får slutligen framhålla, att nämnden i sin undersökning utgår från den nuvarande organisationen av vårt undervisningsväsende.

Kap. 2. Studiehjälpens nuvarande former.

I det följande lämnas nu först en kortfattad redogörelse för studiehjälpens nuvarande olika typer. Två *huvudformer* finnas, nämligen *studielån* och *stipendier*.

I. Studielånen tillkommo genom riksdagens beslut år 1919 och utdelningen regleras numera genom Kungl. Maj:ts reglemente den 29 juli 1943 för utdelning av studielån från allmänna studielånefonden (SFS nr 663; ändr. 308/1944, 229/1948).

För att erhålla lån skall sökande visa utpräglad studiebegåvning och vara obemedlad eller mindre bemedlad. Den, som erhållit lån och med framgång och omsorg sköter sina studier, äger företräde att erhålla fortsatt lån. Lånen utdelas av studielånenämnden, vilken varje år förordnas av Kungl. Maj:t för ett år. Lånen utdelas utan borgen och äro räntefria under låntagarens studietid och två år därefter. Från och med tredje året efter det, under vilket låntagaren lyftat sista delen av sitt lån, skall han betala ränta, för närvarande 2 $\frac{1}{2}$ %. Amortering av skulden fastställs av nämnden och kan utsträckas till 15 år, i särskilda fall längre. Uppskov med amorterings fullgörande kan medgivas, då skäl därtill äro. Lånen finansieras genom en särskild av statskontoret förvaltd fond, allmänna studielånefonden, vilken bildas genom anslag å kapitalbudgeten och influtna amorteringar från låntagarna. För att tillgodose de alltmer ökade kraven på studielån, har riksdagen årligen beviljat tillskott till fonden. För budgetåret 1949/50 uppgår riksdagens anslag sålunda till 3 000 000 kronor i form av kapitalinvestering å allmänna studielånefonden.

De individuella lånebeloppen variera med hänsyn till sökandens behov av lån för sin utbildning. Detta är icke enbart beroende av sökandens ekonomiska ställning, utan hänsyn tages också till kostnaderna för den avsedda utbildningen. Enligt den för utdelningen gällande författningen är maximum för lån 1 500 kronor för läsår, en summa, som med hänsyn till särskilda skäl kan ökas med högst 500 kronor. Under senaste år ha lånen varierat mellan 1 800 kronor och 500 kronor för läsår. Enstaka lån å 2 000 kronor ha utdelats och medeltalet per lån är omkring 1 230 kronor för samtliga elevgrupper.

Lånen hava alltsedan 1919 utdelats en gång årligen. Ansökningarna ingivas till nämnden före utgången av november månad året före det läsår, under vilket lånen äro avsedda att åtnjutas. Nämnden utdelar lånen före april månads utgång och meddelar beslut genom cirkulär till låntagarna och vederbörande myndigheter. För varje låntagare utfärdar generalpoststyrelsen, sedan skuldförbindelse å lånet lämnats av låntagaren, genom sin bankavdelning postsparbanksbok med lånebeloppet insatt och med angivande av de terminer,

under vilka lånet får uttagas. Låntagaren åtnjuter vanlig postsparbanksränta å det inestående lånebeloppet. Ränte- och återbetalning skall låntagare sedermera verkställa till postsparbanken.

Den endast en gång årligen företagna utdelningen av lånen har haft den olägenheten, att de studerande, som vid ansökningstiden icke tillhörde någon läroanstalt utan först nästa hösttermin påbörjade sin utbildning, som regel icke för det första läsåret kommo i åtnjutande av lån. Anledningen härtill har huvudsakligen varit, att vederbörande ofta icke så långt i förväg planlagt sin utbildning och därför icke sökt lån. Nämnden har därför föreslagit och Kungl. Maj:t medgivit, att från och med år 1948 en andra utdelning av lån får ske efter höstterminens ingång och då avseende de elever, som i och med höstterminen påbörjat sin utbildning (SFS 229/1948). För denna utdelning reserveras viss del av de för läsåret tillgängliga lånemedlen.

Enligt det år 1919 utfärdade reglementet för studielåneverksamheten voro berättigade till studielån de, som fingo sin utbildning vid statliga eller under statlig kontroll stående andra läroanstalter. Sedermera ha från studielånenämndens utdelning undantagits de studerande vid universiteten i Uppsala och Lund, karolinska institutet och högskolorna i Stockholm och Göteborg, vilka erhålla studielån från statens lånefond för universitetsstudier. Lånen utdelas av statsstipendienämnderna vid de olika läroanstalterna. Genom övergångsbestämmelse utdelar emellertid studielånenämnden fortfarande lån, numera endast två fortsatta, till studerande vid de nämnda högskolorna, som redan förut hade lån från allmänna studielånefonden. Lärjungarna i de allmänna läroverken ha endast ytterst undantagsvis erhållit studielån. Till belysning av omfattningen av nämndens låneverksamhet och av de läro- och utbildningsanstalter, vilkas elever numera erhålla lån från studielånenämnden, meddelas i bilaga 1 fördelningen av fortsatta och nya lån för läsåret 1948/49. Sammanlagda lånesumman uppgår till 2 091 800 kronor.

Av de i dessa förteckningar upptagna läroanstalternas elever äro vissa berättigade att erhålla även stipendier. Dessa äro eleverna vid socialinstitutet, sjuksköterskeskolorna, skogsmästarskolan, skogsskolorna, konstfackskolan, tekniska läroverken, socialpedagogiska instituten (förskoleseminarierna), specialgymnasiet å Hvilan, handelsgymnasierna, tekniska skolorna i Hässleholm och Katrineholm, statens skolköksseminarium. Till de olika slagen av stipendier återkommer nämnden i det följande.

Totala summan av de under låneverksamheten åren 1919—1948 utdelade lånen är 13 071 271 kronor och antalet lån 12 343. Låntagarna ha som regel skött återbetalningen väl. Avkortningen av lån under tiden 1919—1946 har uppgått till endast 1,12 % (totala lånebeloppet var då 9,98 miljoner kronor). Anledningen till avkortning har uteslutande varit låntagarens dödsfall eller varaktiga ohälsa, som omöjliggjort förvärvsarbete.

II. Stipendier utgå enligt skiftande grunder till olika elevgrupper.

1. *Stipendier åt elever vid läroverken m. fl. läroanstalter* utgå enligt Kungl. Maj:ts kungörelse den 28 juni 1946, SFS nr 552/1946. Denna form av stipendier kallas i det följande läroverkssystemet. Det är tillämpligt på lärjungar vid allmänt läroverk, kommunalt gymnasium, kommunal mellanskola och flickskola, praktisk mellanskola, högre folkskola, folkskolans frivilliga högre avdelning, tekniskt läroverk, konstfackskolan (ej konstindustriella aftonskolan och teckningslärarinstitutet), bergsskolan i Filipstad, textilinstitutet i Borås (ej kursen för textil- och konfektionsingenjörer), Lennings textilt tekniska institut, grafiska institutet, statsunderstött handelsgymnasium samt sådan enskild under skolöverstyrelsens eller överstyrelsens för yrkesutbildning inseende ställd läroanstalt, vars bildningsmål är jämförligt med ovan nämnda läroanstalters. Sådana enskilda läroanstalter äro högre goss- och samskolor, enskilda mellanskolor och högre flickskolor, Bar-Lock-institutets handelsgymnasiekurser och Kalmar handelsgymnasium.

Stipendierna utdelas av studielånenämnden, över vars beslut i fråga om stipendier besvär icke få anföras. De sökas av lärjunges målsman eller, om lärjunge är myndig, av lärjungen själv enligt ansökningsformulär som fastställts av nämnden. Ansökan inlämnas till vederbörande rektor. Ansökningstiden utgår beträffande de lärjungar, som redan tillhöra stipendieberättigad skola, den 15 mars och ansökan avser då stipendium, som skall åtnjutas nästkommande läsår. För lärjungar, som först med höstterminen påbörja sina studier i högre skola, främst de från folkskolan kommande eleverna i läroverken, samt för elever i tekniska läroverk och handelsgymnasier, ingives ansökan först efter ingången av höstterminen men avser då det redan begynta läsåret. Rektor översänder ansökningarna till nämnden med eget yttrande, upptagande lärjungarna i den ordning, han anser att de efter studielämplighet böra ifrågakomma till stipendium. Nämnden meddelar beslut angående utdelning av stipendierna genom cirkulär till länsstyrelserna, för skolor i Stockholm statskontoret, och till rektorerna, vilka skola underrätta stipendiaterna. Statskontoret och länsstyrelserna utbetala stipendiebeloppen till rektorerna med hälften vid början av respektive höstterminen och vårterminen, och beloppen tillställas av rektorerna vederbörande målsmän eller stipendiaten själv, därest denne är myndig, i vanligen två poster vardera höst- och vårtermin.

För erhållande av stipendium första gången gäller som villkor, att lärjungen skall ha visat god studielämplighet och ingiva grundade förhoppningar om framgång i sina studier (2 § 1 mom.). Studielämpligheten skall bestyrkas genom senast erhållna skolbetyg i avskrift samt intyg av lärare. Har lärjunge undergått testning, skall resultatet av denna därjämte meddelas. Den som erhållit stipendium, kan erhålla fortsatt stipendium, så länge han med omsorg och framgång sköter sin utbildning (3 §).

I fråga om stipendierätt indelas lärjungarna i två grupper: *landsbygds-lärjungar* och *hemortslärjungar*.

Landsbygdsjärjunge är principiellt den, som icke kan erhålla önskad skol-
utbildning i bostadsorten eller dess närhet (2 § 2 mom.).

För att stipendiegrunderna för landsbygdsjärjunge skola kunna tillämpas,
skall avståndet mellan järjungens bostadsort och skolan vara minst 5 km
(4 § 1 mom.).

Hemortslärjunge är annan lärjunge.

Stipendierna äro av två slag: *grundstipendier* och *behovsstipendier* (1 §
3 mom.). Grundstipendier utgå utan behovsprövning och kunna tilldelas
endast landsbygdsjärjungar.

Grundstipendierna äro följande:

1. åt järjunge, som i och för sin skolgång är inackorderad i skolorten eller
dess närhet: 500 kronor för helt läsår.

2. åt dagligen resande järjunge: dels ett belopp, som motsvarar lägsta
kostnaden för resorna, minskad med 50 kronor för läsår eller 25 kronor för
termin, dels ock ett belopp, som motsvarar halva kostnaden för frukostmål i
skolornten.

Behovsstipendier utdelas efter prövning av järjungens behov av studie-
hjälp och kunna tilldelas såväl landsbygdsjärjungar som hemortslärjungar.
Högsta stipendiebeloppet per läsår är 540 kronor.

En landsbygdsjärjunge kan erhålla maximalt 1 040 kronor för läsår, en
hemortslärjunge 540 kronor. I enstaka särskilt ömmande fall kan dock högre
belopp utgå.

Lärjungar i klasserna 1⁴ och 1⁵—2⁵ av realskolan eller motsvarande klasser
av övriga stipendieberättigade läroanstalter kunna erhålla endast grundsti-
pendier, ej behovsstipendier. Hemortslärjunge har således stipendierätt först
andra året i fyraårig realskola, tredje året i femårig.

Vid beräkningen av beloppen för behovsstipendierna tillämpar studielåne-
nämnden följande grunder.

Därest den stipendiesökande järjungens ekonomiska förhållanden äro
skilda från föräldrahemmets (t. ex. om sökanden är gift och har eget hushåll)
bestämmas behovsstipendiet med hänsyn till de egna medel sökanden må
kunna disponera för sin utbildning. Vid avgörande om järjunge kan räknas
till denna kategori tages hänsyn även till järjungens ålder. Vid utmätandet
av stipendiebeloppet iakttages, å ena sidan om järjungen har försörjnings-
plikt, å andra sidan huruvida föräldrarnas ekonomiska förhållanden skäligen
giva anledning antaga, att järjungen kan erhålla ekonomisk hjälp från hem-
met. Lärjungar med egen ekonomi bedömas i regel såsom tillhörande endera
av tre behovskategorier med ett behovsstipendiebelopp av respektive 540,
405 och 270 kronor för läsår räknat.

För övriga sökande järjungar bestämmas först ett utgångsbelopp, som
sedan med hänsyn till skulder eller förmögenhet kan ökas eller minskas.

Utgångsbeloppet har för läsåret 1948/49 med hänsyn till föräldrarnas senast
upptagna beskattningsbara belopp för statlig inkomst- och förmögenhetsskatt
beräknats enligt följande tabell.

Föräldrarnas senast upptagna beskattningsbara belopp Kronor	Beräknat utgångsbelopp	
	per månad Kronor	per läsår Kronor
0— 200	60	540
210— 400	55	495
410— 600	50	450
610— 800	45	405
810—1 000	40	360
1 010—1 200	35	315
1 210—1 400	30	270
1 410—1 600	25	225
1 610—2 000	20	180
2 010—2 500	15	135
2 510—3 000	10	90
3 010—4 000	5	45
4 010—	0	0

Därest för hemortslärjunge utgångsbeloppet icke med hänsyn till större skulder bör ökas, utgå de tre sista årsbeloppen i tabellen med respektive 140, 100 och 50 kronor. Lägre behovsstipendiebelopp än 50 kronor per läsår upptages ej.

Ökning av utgångsbeloppet sker, dels om hemmets ekonomiska förhållanden och därmed taxeringsunderlaget undergått väsentlig förändring på grund av faderns eller moderns frånfälle, arbetslöshet eller av annan anledning, t. ex. genom uppkomna utgifter på grund av sjukdom, dödsfall och dylikt inom lärjungens familj, varvid skälig hänsyn bör tagas till de ändrade förhållandena, dels ock om föräldrarna ha skulder utöver tillgångar, varvid i regel icke hänsyn tages till skuldbelopp, understigande 2 000 kronor. Vid större skuld sker tillägg till utgångsbeloppet enligt särskild skala.

Minskning av utgångsbeloppet sker, om lärjungen själv har kapital, uppgående till minst 2 000 kronor, som han har möjlighet att disponera för sin utbildning. Om lärjungen har eget sådant kapital om minst 6 000 kronor, utdelas i regel icke behovsstipendium. Förmögenhet, som lärjunge ärvt vid endera av föräldrarnas frånfälle, behandlas icke som egen förmögenhet, om sterbhuset driver jordbruk eller rörelse. Lärjungens och övriga sterbhusdelägares ärvda oskiftade förmögenhet betraktas då som en enhet och sökanden behandlas i stipendiehänseende som om båda föräldrarna vore i livet.

Minskning av utgångsbeloppet sker också, om lärjungens föräldrar ha behållen förmögenhet, överstigande ett värde av 6 000 kronor. Avdragets storlek bestämmes då också med hänsyn till antalet syskon under 16 år. Innehav av sådan förmögenhet, som ej kan lösgöras från näringsfång eller sådan, som för icke arbetsföra föräldrar utgör fond för självpensionering, behandlas mildare.

Slutligen kan minskning av utgångsbeloppet ske, om lärjungen erhåller understöd, annat stipendium än statsstipendium eller annan förmån för genomgående av utbildning (varvid dock befrielse från terminsavgift icke räknas)

och sådant understöd eller sådan förmån uppgår till minst 30 kronor per läs-månad.

Särskilt stipendium kan slutligen tilldelas inackorderad lärjunge såsom bidrag till kostnaden för skäligt antal resor mellan bostadsorten och skol-orten (8 §). Resekostnad beräknas därvid icke för längre resor än till när-maste ort, där skola finnes för avsedd utbildning, och för högst åtta enkla resor per år.

Erforderliga tillämpningsbestämmelser meddelas av studielånenämnden (20 §). Med stöd härav och efter utredning om genomsnittliga kostnader för dagliga resor och frukost har nämnden ansett sig av praktiska skäl böra be-stämman, att stipendiebeloppen för dagliga resor icke böra överskrida 200 kronor och för frukost 100 kronor för läsår räknat. Resebidraget har utgått icke blott för resor med allmänna trafikmedel (järnväg, trafikbuss, turbot), varvid vanliga rabatter, månadskort och dylikt beaktats, utan även för resor med bil, dock endast i det fall att rektor särskilt vitsordat, att allmänna trafikmedel icke kunna användas för resorna. För minst 5 km färd från hem-met till skolan med cykel har beviljats ett bidrag med 40 kronor för helt läsår. Stipendium för frukost utgår icke till lärjunge, som deltagar i skolans fria skolmåltider (4 §). Frukoststipendiet har i regel utgått för frukostmål, bestående av s. k. lagad mat. För matsäck bestående av smörgåsar jämte mjölk, choklad eller dylikt har beviljats bidrag med högst 50 kronor per läsår. Läsåret har beräknats till 200 läsdagar. Där kostnad för resor och frukost uppgivits för månad, har vid beräkningen av stipendiet i regel räk-nats med tio månader.

Nu angivna bestämmelser ha tillämpats för stipendiegivningen läsåret 1948/49. I huvudsak samma bestämmelser hava emellertid tillämpats på stipen-dierna för läsåren 1946/47 och 1947/48, dock med det undantaget, att under dessa år den inkomstgräns, över vilken behovsstipendium icke kunnat erhållas, varit lägre än nu eller 3 000 kronor. Även i fråga om förmögenhetens inverkan på be-hovsstipendiets storlek tillämpades läsåret 1948/49 något mildare bedömning. Bedömningen av skolbetygen har också varit något mildare, å andra sidan ha strängare krav ställts på ansökningarnas fullständighet, tydlighet och korrekt-het, i vilka hänseenden föregående år nämnden ansett sig böra bortse från stundom ganska stora brister med hänsyn till att det här rörde ett område, som var nytt både för allmänhet och rektorer.

För de tre läsår, under vilka stipendier utdelats enligt det nya stipendie-systemet, hava utdelats följande stipendiesummor: för läsåret 1946/47 7 076 843 kronor, varav grundstipendier 4 627 930 kronor och behovsstipendier 2 448 913 kronor och för läsåret 1947/48 8 131 080 kronor, därav grundstipendier 5 295 035 kronor och behovsstipendier 2 836 045 kronor samt för läsåret 1948/49 grund-stipendier 6 070 490 kronor och behovsstipendier 3 373 285 kronor, tillhoppa 9 443 795 kronor. Till närmare belysning av ett års stipendiegivning meddelas i bilaga 2 en tablå över stipendierna för läsåret 1947/48. Av denna framgår bland annat, att drygt 70 % av de sökande erhöilo stipendium. Ungefär

hälften av de avslagna ansökningarna hade redan avstyrkts av rektorerna och sedan även av nämnden efter prövning icke befunnits fylla villkoren för erhållande av stipendium. Övriga icke bifallna ansökningar hade avslagits av nämnden, huvudsakligast av det skälet, att första villkoret för erhållande av stipendium — eller genom betyg och intyg vitsordad god studielämplighet — icke kunde anses tillfullo styrkt. Ansökningar om fortsatt stipendium hade avslagits, då lärjungarnas studieresultat så avgjort försämrats, att framgång i studierna icke kunde anses föreligga. Ett fåtal ansökningar avstogs av formella skäl, såsom då grundstipendium söktes för lärjunge, som icke kunde anses som landsbygdslärjunge.

Grundstipendier för inackordering tilldelades läsåret 1947/48 7 728 lärjungar med 3 779 825 kronor, för dagliga resor 9 283 lärjungar med 699 550 kronor och för frukost 9 247 lärjungar med 815 660 kronor. Av de till i runt tal 36 000 uppskattade landsbygdslärjungarna erhöles drygt 50 % grundstipendium. Behovsstipendier voro 9 751 å tillhopa 2 836 045 kronor. Hemortslärjungarna, vilka endast kunna erhålla behovsstipendier, tilldelades 3 921 stipendier med 1 120 160 kronor. Av samtliga vid stipendieberättigade läroanstalter höstterminen 1947 inskrivna lärjungar eller i runt tal 119 000 erhöles drygt 18 % studiehjälp. Medeltalet kronor stipendium per stipendiat och månad utgör 41 kronor.

2. *Stipendier vid kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning* regleras genom Kungl. Maj:ts kungörelse den 29 juni 1945 (SFS nr 572/1945; ändr. 383/1947). Enligt denna fördelas stipendierna av överstyrelsen för yrkesutbildning, som också äger att meddela närmare föreskrifter för tillämpning av kungörelsen. I stipendiehänseende indelas lärjungarna i tre behovsgrader, vilka i regel erhålla 90, 60 respektive 30 kronor per månad.

Stipendium utgår i regel endast till lärjungar i kurser om minst fem månaders längd. Överstyrelsen äger dock medgiva, att stipendium må utgå jämväl till elev i sådan kortare yrkesutbildningskurs med heldagsundervisning, som på ett betydelsefullt sätt kompletterar i näringslivet eller eljest pågående eller genomgången praktisk yrkesutbildning och som med hänsyn till sitt ändamål icke behöver omfatta fem månader eller mera. Sådana kortare kurser, vilkas elever av överstyrelsen tillerkänts stipendierätt, äro kurser för elektriska installatörer, typ C och typ B, hembiträdeskurser, byggmästarkurs, kurs för skoarbetare, husmoderskurs, kurs för hemsömmerskor, kurs i hemslöjd, tvättkurs A, verkmästarkurs samt förmanskurser av olika slag. Elever i kurser för inträdessökande till tekniskt gymnasium ha också enligt särskilt Kungl. Maj:ts beslut stipendierätt.

De av Kungl. Maj:t i ovannämnda kungörelse utfärdade bestämmelserna angående stipendiernas utdelning jämte överstyrelsens tillämpningsföreskrifter innehålla i huvudsak följande.

Ansökan om stipendium ingives på av överstyrelsen fastställt formulär till vederbörande skolas styrelse av elevs målsman, eller, om eleven är myndig, av

denne själv. Styrelsen insänder till överstyrelsen ansökningarna med förslag till stipendiebelopp för envar av eleverna. Överstyrelsen har därefter att på grundval av verkställd behovsprövning beräkna det stipendiebelopp, som skall tillkomma varje skola (4 §). Vid denna beräkning verkställs i första hand en bedömning av varje elevs stipendiebehov med hänsyn till föräldrarnas beskattningsbara belopp för statlig inkomst- och förmögenhetsskatt och sedan en slutlig bedömning med hänsyn till samtliga i ansökan omnämnda övriga faktorer, som kunna ha avgörande betydelse för elevs ekonomiska förhållanden under kursvistelsen.

Det belopp, som erhålles vid förstahandsbedömningen, kallas »grundbelopp».

För grundbeloppets bestämmande tillämpades 1947/48 följande stipendieskala.

Föräldrarnas senast upptagna beskattningsbara belopp Kronor	Beräknat grundbelopp per månad Kronor
0— 300	90
310— 700	80
710—1 200	70
1 210—1 700	60
1 710—2 200	50
2 210—2 700	40
2 710—3 200	30
3 210—3 800	20
3 810—4 500	10

För läsåret 1948/49 användes en ny skala, som slutar med 5 000 kronor.

Om hemmets ekonomiska förhållanden och därmed taxeringsunderlaget undergått väsentlig förändring på grund av faderns eller moderns frånfälle, arbetslöshet eller av annan anledning, tages vid bestämmandet av grundbeloppet skäligen hänsyn till de ändrade förhållandena.

Därest den stipendiesökande elevens ekonomiska förhållanden före kursvistelsen varit helt skilda från hemmets (t. ex. den sökande varit boende utom hemmet och ej erhållit understöd därifrån), bestämmes grundbeloppet med hänsyn till det bidrag, som sökanden skäligen kan antagas erhålla från hemmet under kursvistelsen.

Om sökande vid bestämmandet av grundbeloppet icke anses kunna komma i fråga till erhållande av stipendium, utesluter detta icke, att sökande ändå kan tilldelas visst stipendium, nämligen om hänsyn kan tagas till andra faktorer, t. ex. förekomsten av skulder, resekostnader och dylikt.

Beträffande det erhållna grundbeloppet vidtagas de jämkningar, som i förekommande fall kunna visa sig behövligen på grund av förekomsten av skulder, utgifter på grund av sjukdom, dödsfall och dylikt inom den sökandes familj, ägandet av fastighet eller förmögenhet i annan form, ävensom andra förhållanden, vilka påverka hemmets eller elevens ekonomi eller kunna inverka på kostnaderna för elevens kursvistelse, t. ex. kostnader för resor till skolan, förmånen att under kursvistelsen kunna bo i sitt hem och där intaga sina måltider m. m.

Jämkning företages sålunda enligt fastställda skalor, om föräldrarnas skulder överstiga tillgångarna med minst 2 000 kronor, om den sökande har egen behållen förmögenhet mellan 1 000 och 5 000 kronor, över vilket sistnämnda belopp stipendium ej utgår, samt om föräldrarna ha behållen förmögenhet, överstigande 10 000 kronor, varvid hänsyn tages till antalet barn under 16 år.

Har elev kostnad för dagliga resor till och från skolan, avväges stipendiebeloppet med hänsyn härtill på så sätt, att grundbeloppet ökas med ett belopp, motsvarande den del av resekostnaden, som överstiger 10 kronor per kursmånad, varvid tillägget avrundas till närmaste femtal kronor. För resor till och från kursen vid dess början och slut, respektive termins början och slut, må grundbeloppet för inackorderad elev ökas med det belopp, som erhålles genom att verkliga resekostnaden delas med antalet kursmånader, varvid beloppet avrundas på nyss angivet sätt.

Vid bedömningen av stipendiebehovet tages också vederbörlig hänsyn till sådana förhållanden som särskilt dyra inackorderingskostnader samt höga kostnader för läroböcker och undervisningsmateriel. För elev från annan ort än skolorten, som icke kan beredas inackordering i elevhem, och vars kostnader för inackordering mer väsentligt överstiga kostnaderna för inackordering i elevhem, kan höjning av stipendiebeloppet utöver eljest föreskrivna högstbelopp ske, dock med högst 25 kronor. Sådan höjning må av skolstyrelsen föreslås först sedan styrelsen förvissat sig om, att nyssnämnda förutsättningar äro för handen. Det räcker alltså icke med att eleven förklarar sig icke önska bo på elevhem. Endast då möjlighet saknas att bereda honom sådan inackordering må förhöjning föreslås. Bestämmelsen om höjning av stipendiebeloppet har tillkommit i avvaktan på den slutliga utformningen av stipendiegrunderna och har därför karaktären av ett provisorium.

För elev, som under kursvistelsen kan bo i sitt hem och där intaga sina måltider, sker ett avdrag av 30 kronor å grundbeloppet. Har hemmaboende elev extra kostnader för måltider, som regelbundet måste intagas utom hemmet, minskas dock grundbeloppet endast med 15 kronor.

I fråga om den inverkan, som studieunderstöd eller stipendium från annat håll kan få på stipendiebeloppets storlek, gälla liknande bestämmelser, som anförts ovan rörande läroverksstipendierna.

Sedan överstyrelsen granskat ansökningarna och bedömt elevernas stipendiebehov, fastställer överstyrelsen det stipendieanslag, som skall tillkomma varje anstalt (4 §). I beslutet angivas de lärjungar, vilka såsom behövande medräknas vid bestämmandet av anslaget. Beträffande de enskilda elevernas stipendiebelopp är emellertid överstyrelsens bedömning icke definitiv, utan det tillkommer sedan skolans styrelse att efter förslag av dess lärare fördela det av överstyrelsen bestämda anslaget bland de behövande eleverna (5 §). Härvid är styrelsen alltså icke bunden av den av överstyrelsen beräknade fördelningen mellan de stipendieberättigade eleverna av det skolan tillkommande stipendiebeloppet.

I styrelsens beslut skall tydligt angivas, hur stort belopp per månad, som tilldelats varje elev. Styrelsens beslut meddelas vederbörande elev.

Om elevs ekonomiska förhållanden avsevärt förändrats, sedan hans ansökan ingivits till överstyrelsen, skall omprövning verkställas. Finner styrelsen därvid skäl föreslå höjt stipendium eller att stipendium skall utgå till förut icke stipendieberättigad elev, kan ansökan om tilläggsanslag ingivas till överstyrelsen. Föreligger i stället anledning att sänka eller indraga beviljat stipendium, skall styrelsen anmäla förhållandet hos överstyrelsen och återleverera beloppet till statsverket (5 § 4 mom.).

Stipendierna rekvireras av skolstyrelsen månatligen hos länsstyrelsen, för skola i Stockholm hos statskontoret, och utbetalas till eleverna månadsvis.

Vid de anstalter för yrkesundervisning, vilkas elever kunna erhålla stipendium enligt nu behandlade system, utbildades läsåret 1947/48 i runt tal 10 700 elever. Av dessa erhöles 8 500 elever eller 79 % stipendier till ett sammanlagt belopp av 5 240 000 kronor. Medeltalet kronor stipendium per elev och månad utgör 72.

I det följande betecknas skolor inom det statsunderstödda kommunala eller enskilda yrkesundervisningsväsendet med termen yrkesskolor, oavsett om lärlings- eller yrkesskolestadiet avses.

Överstyrelsen för yrkesutbildning utdelar även stipendier åt elever vid tandtekniker- och tandsköterskeskolor. (K. brev 26 juli 1947.) Stipendierna utgå efter samma grunder, som gälla för stipendier åt elever vid statsunderstödda kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning. Stipendiebeloppen utbetalas av skolans ledning månadsvis i efterskott till vederbörande elever. Budgetåret 1947/48 beviljades till 32 elever vid tandteknikerkurserna i Stockholm och Göteborg 21 788 kronor och till 73 elever vid tandsköterskeskurserna 44 245 kronor. Medeltalet kronor stipendium per elev och månad utgjorde för tandteknikerna 62 kronor och för tandsköterskorna 55 kronor.

3. *Stipendier åt elever i tekniska fackskolor.* Sedan länge upptages i budgeten ett anslag till stipendier åt elever vid högre tekniska läroverk, från vilket anslag stipendier utdelas av överstyrelsen för yrkesutbildning till behövande elever vid fackskolorna. För budgetåret 1947/48 utgick anslaget med 30 000 kronor, vilket fördelades till 147 elever med belopp varierande mellan 90 kronor och 300 kronor. Dessa stipendier utdelas numera efter det att studielånenämnden verkställt fördelningen av stipendierna till elever i bl. a. de tekniska fackskolorna och användas som ytterligare hjälp åt dessa elever.

4. *Stipendier åt elever vid folkhögskolorna* utgå enligt Kungl. Maj:ts kungörelse den 30 juni 1934 (nr 399; ändr. 569/1945, 382/1947). Stipendiebeloppen äro desamma som för eleverna i kommunala och enskilda undervisningsanstalter, d. v. s. maximalt 90 kronor per månad, dock med möjlighet att öka detta belopp till högst 115 kronor för helt obemedlad elev, vars inackorde-

ringskostnader mer avsevärt överstiga kostnaden för inackordering i elevhem (internat). Höjningen av månadsbeloppet är, liksom vid yrkesskolorna, av provisorisk karaktär med restriktiva bestämmelser i avvaktan på reglering av stipendiebestämmelserna och har utgått endast till ett fåtal elever i Stockholm. Central myndighet för dessa stipendier är skolöverstyrelsen, vars befattningsmed stipendierna överensstämmer med den, som utövas av överstyrelsen för yrkesutbildning beträffande stipendierna åt yrkesskoleeleverna. Beräkningen av stipendierna sker efter i huvudsak samma grunder som beträffande yrkesskolestipendierna, dock med följande avvikelser. Om elev har kostnader för dagliga resor till och från skolan, ökas grundbeloppet med ett belopp, motsvarande den del av resekostnaden, som överstiger 15 kronor per kursmånad (ej 10 kronor som i fråga om yrkesskolestipendierna). Elev erhåller visst bidrag till kostnaderna för resor till och från kursen, om kostnaden är så stor, att därav belöper minst 5 kronor per kursmånad. Avdraget å grundbeloppet med hänsyn till förmögenheten beräknas slutligen något annorlunda.

Av de 5 890 eleverna i folkhögskolornas vinterkurser 1947/48 ha till 4 110 stipendiater eller 70 % utgått 1 580 300 kronor. Av sommarkursernas elever 1947, till antalet 1 460, hava 1 007 eller 69 % erhållit stipendier med tillhoppa 242 175 kronor. Medeltalet av stipendiebeloppen per elev och månad är för vinterkurserna 74 och för sommarkurserna 70 kronor. Till elever i fortsättningskurser ha utgått 99 400 kronor. Stipendier till folkhögskoleelever voro sålunda inalles 1 921 875 kronor.

Ett särskilt stipendieanslag är i riksstaten upptaget för folkliga musikskolan i Arvika. I fråga om utdelningen av stipendier från anslaget skola i tillämpliga delar gälla föreskrifterna rörande stipendier åt folkhögskoleelever.

Elever i *specialgymnasiet vid Vilans folkhögskola* erhålla stipendier enligt folkhögskolegrunderna (SFS 341/1943, ändr. 215/1946). Läsåret 1947/48 erhöles av 67 elever 32 stipendier med tillhoppa 23 535 kronor.

5. *Stipendier åt elever i lägre lantbruksundervisningsanstalter* ha t. o. m. budgetåret 1948/49 utgått enligt kungörelsen den 24 maj 1946 (SFS nr 213/1946). Riksdagens beslut i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till 1949 års riksdag angående yrkesutbildning inom jordbruk och skogshantering (prop. nr 124/1949, jordbruksutskottets utlåtande nr 45/1949) medför vissa ändringar i stipendiebestämmelserna. För dessa redovisas efter det att i det följande en översikt lämnats för bestämmelserna enligt 1946 års kungörelse.

Stipendierna utdelas av lantbruksstyrelsen. Till elever vid lantbruksskola, trädgårdsskola och lägre mejeriskola utgår efter behovsprövning stipendium å högst 400 kronor för läsår. Vid Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitutts driftsledarkurs, mejeriskola, handelsträdgårdsmästarkurs samt kurs i hovbeslag och maskinreparation ävensom vid lantmannaskola, lanthushållsskola, trädgårdskurs vid folkhögskola, kurs för ladugårdsskötare, kurs för

kontrollassistenter och hovslagarkurs utgå stipendier med högst 90 kronor för läsmånad. Vid av hushållningssällskapen anordnad fast småbrukarkurs eller specialkurs med särskilt antagna elever utgår till därtill berättigad elev stipendium å 3 kronor om dagen under den tid kursen pågår samt vid husmoderskurs och specialkurs med särskilt antagna kvinnliga elever 4 kronor om dagen för envar därtill berättigad, likaledes under den tid kursen pågår. Vid utbildningskurs för ladugårdsförmän utgår stipendium med 450 kronor för envar därtill berättigad elev för hela kursen. Jämte eventuellt stipendium erhålla eleverna i de tvååriga kurserna och i kurser för ladugårdsförmän fri inackordering, blivande ladugårdsförmän därjämte lön. Elever i ettåriga kurser ha fri bostad.

Beräkningen av stipendierna å högst 90 kronor per läsmånad sker enligt samma normer, som angivits beträffande yrkesskolestipendierna. Avdrag för elevs kapital är dock här något större, då det gäller ärvt kapital än då kapitalet är sparad av eleven. Stipendierna bestämmas i fråga om de enskilda beloppen av lantbruksstyrelsen. Lokalstyrelse äger ej rätt att såsom vid bl. a. folkhögskolorna ändra beloppen.

Vid jordbrukets yrkesskolor om två eller ett års kurslängd utgå inga statsstipendier. Eleverna ha fri inackordering och någon ersättning för utfört arbete. Även vissa kurser för utbildning i djurskötsel sakna stipendiemöjligheter. Så är förhållandet med kurser för svinskötare och fårherdar.

Följande ändringar i nu angivna bestämmelser inträda genom riksdagens beslut år 1949. Elever i trädgårdsskolor ha överförts till de elevgrupper, vilka kunna erhålla stipendium å högst 90 kronor per månad. Av hushållningssällskapen anordnad fast småbrukarkurs m. m. och husmoderskurs m. m. ha sammanförts under beteckningen undervisningskurser. För elev, som icke under kursen kan vistas i sitt hem, utgår stipendium med 3 kronor om dagen (grundstipendium) samt, därest den som anordnar kursen finner honom vara i behov av ytterligare understöd, därutöver tilläggsstipendium med högst 9 kronor om dagen, om deltagaren har försörjningsplikt mot familj, och eljest med högst 4 kronor om dagen. Elev i specialkurs, som pågår mer än fem undervisningsdagar, skall dessutom erhålla gottgörelse för resekostnad mellan hemmet och kursplatsen. Understöden till elever i undervisningskurser utgå från anslag till hushållningssällskapens undervisningsverksamhet, och icke från förslagsanslaget till understöd åt elever i lägre lantbruksundervisningsanstalter.

Eleverna vid lantbrukets undervisningsanstalter voro budgetåret 1947/48 4 532. Av dessa tilldelades 2 889 eller 64 % stipendier med ett sammanlagt belopp av 933 800 kronor. Lantmannaskolornas elever, som få stipendier efter samma grunder som yrkesskolornas och folkhögskolornas, hade ett medeltal av 71 kronor per elev och månad. Motsvarande tal för lantbruksskolorna är 73.

6. *Stipendier vid lärarutbildningsanstalter* äro mycket ojämnt fördelade på de olika typerna av anstalter. Följande sakna stipendier: högre handarbets-

seminarier, fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala, Göteborgs skolköksseminarium, Fredrika Bremerförbundets lanthushållsseminarium i Rimforsa, Gymnastiska centralinstitutet, teckningslärarinstitutet, Musikhögskolan, Slagsta seminarium för utbildning av lärarinnor för sinnesslöanstalter. Vid några folk- och småskoleseminarier utgå stipendier till elever, som förbinda sig att vissa år efter slutad utbildning tjänstgöra i finsk- eller lapsktalande skoldistrikt, men i övrigt saknas stipendier vid dessa seminarier. Behovsprövade stipendier på maximalt 90 kronor per månad finnas för utbildning av vävlärarinnor vid Johanna Brunssons vävskola, Föreningen Handarbetets Vänner vävskola, samt för utbildning av yrkeslärarinnor i sömnad vid Fredrika Bremerförbundets skola och Maria Nordenfeldts högre handarbetsseminarium. Dessa stipendier utdelas av överstyrelsen för yrkesutbildning enligt de regler, som gälla för yrkesskolornas stipendier. Läsåret 1947/48 ha utgått 27 610 kronor till 41 stipendiater. Genom socialstyrelsen utdelas behovsprövade stipendier på högst 90 kronor per månad för utbildning till barnträdgårdslärarinnor vid Göteborgs förskoleseminarium, Pedagogiska institutet i Uppsala, Socialpedagogiska seminariet (H.S.B.) i Stockholm, Södra K.F.U.K:s pedagogiska institut i Stockholm, Örebro socialpedagogiska institut och Fröbelinstitutet i Norrköping. Sammanlagt har budgetåret 1947/48 utdelats 62 159 kronor. Antalet stipendiater var hösten 1947 125 st. och våren 1948 114 st. Den förberedande, ettåriga utbildningen av teckningslärare vid konstfackskolan i Stockholm ingår i konstfackskolans dagskoleundervisning. Eleverna kunna därför erhålla stipendier som övriga elever i dagskolan, d. v. s. enligt läroverkssystemet. Den egentliga teckningslärarutbildningen, som är förlagd till teckningslärarinstitutet, saknar däremot stipendierätt. Till stipendier åt elever vid statens skolköksseminarium finnes i riksstaten upptaget ett anslag å 3 000 kronor. Stipendierna fördelas av Direktionen över Stockholms stads undervisningsverk och ha året 1947/48 tilldelats 27 elever med belopp växlande mellan 50 kronor och 200 kronor.

7. *Stipendier åt elever i skogsskolor o. d. utgå enligt följande.* Elever i statens skogsmästareskola erhålla stipendier från ett förslagsanslag å 11 000 kronor (budgetåret 1947/48). Stipendierna utgå efter de grunder, som gälla för stipendier åt elever vid lantmannaskolor (K. brev den 15 december 1944 och den 24 maj 1946) och beviljas av styrelsen för skolan efter samråd med lantbruksstyrelsen.

Elever vid statens skogsskolor kunna genom domänstyrelsen från anslaget till statens skogsskolor erhålla stipendier å högst 300 kronor (K. brev den 11 juni 1948). Till 92 elever ha år 1948 utgått 27 600 kronor. Stipendier till elever vid kolarskolor i domänstyrelsens egen regi och Gammelkroppa kolarskola ha utgått med 40 kronor för elev; erforderliga medel ha tagits från anslaget till kolarskolor. År 1948 har domänstyrelsen till 144 elever utdelat tillhoppa 5 760 kronor. Statens kolarskolor skola emellertid nedläggas och ersättas med statens förberedande skogskurs, vid vilken stipendier icke torde komma att utgå.

Kap. 3. Allmänna iakttagelser och synpunkter.

Efter redogörelsen för studiehjälpens utformning och omfattning i de utbildningsanstalter, som beröras av utredningen, övergår nämnden till några iakttagelser om och synpunkter på de olika hjälpformerna och vad därmed sammanhänger.

Studielånenämnden har närmast erfarenhet av studielånen och läroverksstipendierna.

Studielånen ha under de snart 30 år, som de varit tillgängliga, varit synnerligen uppskattade av den studerande ungdomen och ansökningarna ha varje år varit långt fler än tillgängliga lånemedel kunnat tillgodose. Vetskapen om att konkurrensen om lånen varit stor har likväl avhållit många från att söka, varför antalet sökande långt ifrån är en tillförlitlig mätare på det behov av studiehjälp, som förelegat bland de studerande. Sedan lånemedlen de senaste åren blivit rikligare, har också de sökandes antal påtagligt ökat. Kapitaltillgångarna äro dock ännu ej tillräckliga för att alla sökande skola kunna erhålla studiehjälp och långt mindre räcka de till att bevilja alla de låntagare, som nämnden utser, de belopp, varom de ansökt och som helt skulle täcka deras behov av ekonomisk hjälp.

Den form av studiehjälp, som studielånen utgöra, är enligt studielånenämndens mångåriga erfarenhet en synnerligen lämplig typ av studiehjälp för åtskilliga kategorier av studerande. Såsom för den studerande särskilt förmånligt villkor har av låntagarna själva ofta framhållits, att lånen utlämnas utan borgen. Det är också förklarligt, att just för de kategorier studerande, det här gällt och vilka i regel tillhört de lägre inkomstlagren, svårigheterna att anskaffa den för erhållande av banklån nödvändiga borgen ofta varit stora, stundom oöverkomliga. Även räntefriheten under studietiden och vissa år efter denna, den låga räntan därefter och den långa amorteringstiden ha anförts såsom välkomna fördelar. Låntagare ha emellertid med beklagande framhållit, att lånen icke räckt till för att helt finansiera ett studieår. Visserligen har också understrukits, att innehavet av ett studielån, erhållet i hård konkurrens, betydligt underlättat låntagarens möjligheter att från andra håll erhålla ytterligare medel för studiernas finansiering, men vanlig har önskan varit, att de erforderliga studiemedlen kunnat erhållas genom ett enda lån från studielånenämnden. På förslag av nämnden ha också statsmakterna successivt ökat möjligheterna för nämnden att utdela lån; den årliga lånesumman har sålunda vuxit från 100 000 kronor år 1919/20 till över 2 miljoner år 1948/49, och för budgetåret 1949/50 stå 3,34 miljoner kronor till förfogande. Om emellertid effektiv hjälp lånevägen skall kunna lämnas i alla berättigade fall, måste än större medel ställas till förfogande för ändamålet, så att både betydligt flera lån kunde utdelas och de

individuella lånen göras så stora, att helt obemedlad studerande kunde få rimliga studiekostnader täckta. Härigenom skulle för de studerande, som komma i åtnjutande av fullt tillräckliga studielån, de ekonomiska bekymren under utbildningstiden avlyftas och den studie- och arbetsro lättare kunna vinnas, som är nödvändig för ett gott resultat av studierna. I det följande kommer nämnden också att föreslå en kraftig ökning av lånen. Nämnden finner också ett stöd för en vidgad låneverksamhet i det förhållandet, att statens utgifter för studielånen äro små i jämförelse med utgifterna för stipendierna.

Det av 1946 års riksdag för lärjungar vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter beslutade »läroverkssystemet» har ett dubbelt syfte. Det ena syftemålet är att utjämna skolgångskostnaden mellan de lärjungar, som ha skolan i sin hemort, och de lärjungar, som icke ha denna förmån. Detta syfte skall tillgodoses genom grundstipendierna, vilka utgå endast till dem, som sakna högre skola i sin hemort, och vilka på den grund att de skola vara rena utjämningsbidrag icke behövsprövas utan utgå med i huvudsak enhetliga belopp, oberoende av föräldrarnas eller lärjungens ekonomiska villkor. Det andra syftemålet är att hjälpa de studiebegåvade ungdomar, som utan ekonomiskt stöd icke skulle kunna bekosta en utbildning, som deras begåvning och anlag göra önskvärd. För detta ändamål utdelas behovsstipendier, vilka utgå till såväl lärjungar med högre skola i sin hemort som lärjungar utan sådan skola i hemorten eller dess närhet och vilkas storlek bestämmes med hänsyn till lärjungens behov av ekonomisk hjälp för sina studiers fullföljande.

Det är nämndens bestämda uppfattning, att ett efter dessa principer uppbyggt stipendiesystem är för läroverksungdomen lämpligt och i sina huvuddrag bör bibehållas. Den erfarenhet, som nämnden genom tillämpningen i praktiken förvärvat av systemet, har emellertid övertygat nämnden därom, att vissa ändringar i reglerna äro motiverade. De principer, som legat till grund för systemets utformning, äro nämligen icke i allt konsekvent genomförda, och stipendierna tillgodose därför icke tillfredsställande de syftemål, som de borde tillgodose. I åtskilliga hänseenden bör dessutom precisering av bestämmelserna ske och förenkling av stipendiegivningen eftersträvas. Nämnden behandlar närmare dessa frågor efter diskussionen i det följande om de olika studiehjälpsformerna, s. 42 ff.

Stipendiesystemet vid anstalterna för yrkesutbildning, vilket väsentligen också tillämpas vid *folkhögskolorna* och huvudparten av *lantbruksundervisningens anstalter*, skiljer sig principiellt från läroverkssystemet däruti, att samtliga stipendier utdelas efter behovsprövning. Men även i övrigt äro olikheterna beaktansvärda. Någon prövning av elevernas studielämplighet förekommer ej. De behovsprövade stipendierna i läroverkssystemet och stipendierna i detta system utmätas f. n. icke efter samma normer. Sålunda är gränsen för den inkomst, över vilken behovsprövat stipendium icke kan utgå, högre enligt detta system än i det förra och jämkning av utgångsbelopp

(grundbelopp) med hänsyn till elevens eller föräldrarnas förmögenhet sker icke efter alldeles samma normer i de båda systemen. En annan skillnad föreligger mellan tillvägagångssättet vid beräkningen av elevernas stipendiebelopp. Enligt nu behandlade system utmättes först på grundval av inkomsten ett belopp, vilket sedan i förekommande fall antingen minskas med ett belopp för elev som bor i sitt hem eller som erhåller större arbetspremier av skolans överskott å produktionen eller ock ökas med ett belopp för elev, som dagligen reser till och från skolan, har höga kostnader för läroböcker och undervisningsmateriel eller som för inackordering har väsentligt högre kostnader än för inackordering i elevhem. Avdraget för arbetspremier och tillägget för läroböcker m. m. ha icke någon motsvarighet i läroverksystemet. I övrigt är tillvägagångssättet tekniskt rakt omvänt mot det, som tillämpas i läroverkssystemet, där först belopp för elevens så att säga extra kostnader för sin utbildning, såsom kostnaderna för inackordering, dagliga resor och måltid utom hemmet utmätas och sedan beloppet med hänsyn till inkomst och förmögenhet eller skulder bestämmes efter enhetliga grunder för alla. Förklaringen till det olika förfaringsättet är naturligtvis den, att här berörda stipendier till skillnad från läroverksstipendierna samtliga äro behovsprövade. Läroverkssystemet torde i detta hänseende ha den fördelen, att för eleven det enligt detta, åtminstone för landsbygdslärlingar, är lättare att beräkna den ekonomiska hjälp, han kan erhålla för sin utbildning.

Även sedan de individuella stipendiebeloppen uträknats av den centrala myndigheten, äro föreskrifterna för det fortsatta förfarandet olika. Enligt läroverkssystemet bestämmas stipendierna definitivt av centralmyndigheten, stipendier åt elever i yrkesskolor m. fl. bestämmas för varje elev slutgiltigt först av vederbörande skolstyrelse inom gränsen för det av centralmyndigheten till skolan bestämda beloppet. Enär skolstyrelsernas möjligheter att ändra de av centralmyndigheten för eleverna uträknade beloppen äro mycket begränsade, torde endast i ringa utsträckning ändringar företagas av skolstyrelserna, utan myndighetens stipendiebelopp bliva de facto slutgiltiga. I praktiken föreligger därför ingen större skillnad mellan de båda systemen i detta hänseende. Såsom betecknande för uppfattningen om de lokala styrelsernas befattning med fixerandet av de individuella stipendiebeloppen torde kunna påpekas, att de senast införda stipendierna av yrkesskoletypen, eller de vid tandtekniker- och tandsköterskeskolorna, definitivt bestämmas av centralmyndigheten.

Ehuru stipendiesystemet är detsamma vid de tre här behandlade stora elevgrupperna, synes det icke tillämpas på alldeles samma sätt för de olika grupperna. Och detta är helt naturligt, eftersom den centrala behandlingen av stipendieundersökningarna är fördelad på tre myndigheter. Visserligen är föreskrivet, att dessa skola samråda i fråga om särskilt beräkningen av stipendiebeloppen, men det är självklart, att olika myndigheter kunna bedöma de faktorer, som inverka på stipendiebeloppen, något olika. Stipendiebeloppen kunna därför ibland bli olika för elever från samma familj, för vilka i ansökningen om stipendium lämnats exakt samma upplysningar men som tillhöra skolor, vilkas stipendier handläggas av olika myndigheter.

Ojämnheten i stipendieberäkningen mellan olika elevkategorier har också ökat på grund av ett annat förhållande. När studielånenämnden år 1946 började att utdela stipendier efter läroverkssystemet, utgick nämnden från de normer, som då tillämpades av de tre ämbetsverken beträffande stipendiets storlek med hänsyn till föräldrarnas inkomster. Dessa normer ha emellertid gång efter annan därefter ändrats av de tre ämbetsverken, men nämnden har icke omedelbart kunnat för sina elevgrupper tillämpa dessa ändrade normer, enär detta skulle ha medfört, att det maximerade anslaget till behovsstipendier åt läroverkseleverna skulle ha överskridits.

Studiehjälpen vid lärarutbildningsanstalterna företer en egendomlig bild. Samtliga anstalterna ha såsom statligt kontrollerade utbildningsanstalter studielånerätt, men den hjälp, som lånen skulle kunna ge, har på grund av lånemedlens begränsning och splittring på många studiegrupper, hittills icke varit tillfredsställande. Eleverna i de anstalter, som icke dessutom haft stipendierätt, ha därför varit ogynnsamt ställda. Vissa av anstalterna ha jämte studielånerätt haft stipendierätt, men härvid måste anses som anmärkningsvärt, att liknande utbildningsgrenar icke behandlats lika. Så ha exempelvis blivande vävlärarinnor och lärarinnor i sömnad vid yrkeskurser stipendiemöjligheter, medan de, som utbilda sig till handarbetslärarinnor, sakna sådan rätt. Av anstalter för utbildning av skolkökslärarinnor har endast en stipendiemöjligheter. Blivande teckningslärare kunna det första året av sin utbildning få stipendier enligt läroverkssystemet men förlora stipendierätt, när de fortsätta, och bli då hänvisade till studielån.

Såsom förut påpekats, s. 11, ha förutom nu berörda lärarutbildningsanstalter, åtskilliga läroanstalters elever möjlighet att erhålla såväl stipendium som studielån. De båda formerna av studiehjälp handläggas emellertid icke för alla elevgrupperna av samma myndighet. Gemensam utdelare är för alla studielånenämnden i fråga om studielån, men stipendierna utdelas, i vad angår de skolgrupper, som här behandlas, av fem olika organ, nämligen socialstyrelsen, skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, direktionen över Stockholms stads undervisningsverk och studielånenämnden. Olägenheterna av denna splittring äro uppenbara. I de fall, där studielånenämnden varit både stipendie- och studielåneutdelare såsom beträffande tekniska läroverk och handelsgymnasier, har nämnden följt den principen, att elev, som tilldelats stipendium, i fråga om studielån fått vika för sådan studerande, som endast haft studielån att tillgå som hjälp för sin utbildning. Endast där stipendiat ansetts böra få ett tillskott, vilket särskilt gällt äldre elever med försörjningsplikt (gifta), har studielån, i regel med begränsat belopp, lagts till stipendiet. Särskilt väl tillgodosedda i fråga om möjligheten att erhålla ekonomisk hjälp till sin utbildning ha eleverna vid de tekniska fackskolorna varit. De ha nämligen kunnat, åtminstone formellt, erhålla såväl läroverksstipendium och studielån genom studielånenämnden som stipendium från överstyrelsen för yrkesutbildning ur det särskilda anslaget till stipendier vid tekniska fackskolor.

Vid åtskilliga undervisningsanstalter betala eleverna kursavgifter, som på sina håll äro ganska avsevärda. Den studiehjälp, som elev i sådan skola erhåller, går till mycket stor del — ibland helt — till kursavgiftens täckande. Där studiehjälpen utgöres av stipendium, blir på så sätt den skolans elever tilldelade stipendiesumman ett slags statsbidrag till skolan. Särskilt markerat framträder detta förhållande vid vissa av de kommunala fackutbildningsanstalterna, till vilkas elever stipendier utgå från anslaget till stipendier åt elever vid kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning. Det rör sig här om högst betydande stipendiebelopp, t. ex. vid de tekniska avdelningarna av skolorna i Hässleholm, Katrineholm och Örnsköldsvik, vilka skolor, drivna som de äro av kommunen med endast otillräckligt statsbidrag, måste för sitt bestånd uttaga ganska avsevärda kursavgifter av eleverna. Till de två förstnämnda skolornas elever utgick läsåret 1947/48 en sammanlagd stipendiesumma av omkring 785 000 kronor. Det synes nämnden knappast riktigt, att betydande stipendiesummor på detta sätt användas som indirekta statsbidrag till skolornas drift.

I detta sammanhang bör påpekas, att ett enskilt skolföretag, som genom Kungl. Maj:ts beslut erhåller statsbidrag till driften av företaget, varmed följer inspektion av statlig myndighet, därigenom automatiskt erhåller rätt för sina elever att få stipendier av den för skolor av liknande slag gällande stipendietypen. För vissa skolors elever kan också automatiskt tillkomma studielånerätt. Genom dessa förmåner för eleverna erhåller skolföretaget indirekt statligt stöd av betydligt större värde än det oftast ganska obetydliga direkta statsunderstödet för undervisningens uppehållande. Förhållandet ger anledning att överväga, huruvida en enskild skola, som erhåller statsunderstöd eller eljest ställes under statlig myndighets överinseende, därmed automatiskt skall få också en given form av studiehjälprätt för sina elever. Det synes nämnden lämpligare, att frågan om studieunderstöd åt eleverna prövas och avgöres i samband med frågan om understöd eller statlig kontroll. Och denna särskilda prövning blir så mycket mer motiverad, om nämndens nedan framlagda förslag om olika typer av studiehjälp vinner bifall, i vilket fall för varje skola, som ställes under statlig kontroll, bör bestämmas, vilken typ av studiehjälp, som skolans elever böra erhålla.

Kap. 4. Nya former för studiehjälpen.

Oenhetligheten i studiehjälpen för de olika elevkategorierna torde ha sin huvudsakliga förklaring däri, att elevgrupperna tillerkänts rätt till studiehjälp vid olika tillfällen. Därvid har icke alltid samordning skett mellan grupperna. Varandra närstående och likartade grupper ha därför kommit att få olika former av studiehjälp, eller också ha vissa grupper blivit utan den studiehjälp, som kommit en likartad utbildningsgren till del. För att något belysa denna fråga och tillika få en utgångspunkt för den följande principdiskussionen lämnas nedan en kortfattad översikt av studiehjälpens tillkomst.

Sedan lång tid tillbaka hade behovsprövade stipendier utgått till elever vid folkhögskolor och lägre lantbruksundervisningsanstalter. Motivering till dessa stipendier hade varit, att det var ett allmänt intresse att uppmuntra till studier och utbildning i dessa läroanstalter. Vid 1930 års riksdag beslöts, att stipendier finge utgå även till elever vid yrkesundervisningens anstalter med samma belopp och efter samma grunder som till elever vid nyssnämnda anstalter. Som särskilt skäl till dessa stipendier kunde anföras, att utbildningen i yrkesskolorna vore ett samhälleligt intresse, som borde stimuleras genom stipendier. Tid efter annan ha sedan dessa stipendier höjts för alla tre grupperna. För några andra grupper ha på senaste år tillkommit stipendier för att stimulera till utbildning i yrken, där en ökning av i yrket verksamma ansetts särskilt önskvärd. Exempel härpå äro stipendierna för utbildning till tandtekniker och tandsköterskor. Utmärkande för alla stipendierna har såsom inledningsvis framhållits varit, att de utdelats med olika belopp alltefter lärljungarnas behov av ekonomiskt stöd för sin utbildning.

Jämte stipendierna funnos sedan år 1919 studielånen, en principiellt helt annan form av studiehjälp. Avsikten med lånen var alltifrån början att stödja sådana studier, som leda fram till en avslutad examen eller utbildning, efter vilken låntagaren omedelbart kan börja förvärvsarbete. Det var därför huvudsakligast studerande över den egentliga skolåldern, som kommo att åtnjuta dessa lån. Denna grundläggande princip har sedan icke ändrats. Främst ha sålunda universitetens och högskolornas studerande varit allmänna studielånefondens låntagare. Av andra större grupper låntagare märkas särskilt eleverna vid folk- och småskoleseminarierna. Sedan universiteten, karolinska institutet och högskolorna i Stockholm och Göteborg skilts ut från allmänna studielånefondens klientel och erhållit särskilt för sina elever avsedda studiehjälpsformer, hava seminariernas elever tagit en allt mer växande del av studielånefondens medel i anspråk. De tekniska läroverkens (tekniska gymnasierna och fackskolorna) elever hava likaledes varje år kunnat erhålla studielån, vilket länge var den enda form av studiehjälp, som stod dem till buds. Numera är det ett fåtal av de äldre eleverna vid dessa skolor, som er-

hålla lån. Däremot ha studielån endast de första åren av låneverksamheten och även då ytterst sällsynt utdelats till elever vid de allmänna läroverken. Det ansågs nämligen olämpligt att med lån belasta studerande redan i tidig ålder och innan levnadsbanan var vald.

Medan sålunda stipendier eller (och) studielån stodo till förfogande för stora grupper studerande, saknade den mycket omfattande kategori elever, som läroverksungdomen utgör, länge studiehjälp av egentliga statsmedel. Visserligen hade från och med år 1936 medel till stipendier ställts till förfogande från allmänna arvsfonden. Beloppen voro emellertid i betraktande av det stora elevantalet i läroverken alltför otillräckliga för att någon mer allmän stipendietilldelning, liknande den vid t. ex. yrkesskolorna, skulle kunna ske. Totala årsbeloppet var nämligen först 50 000 kronor och höjdes sedan successivt till 100 000 kronor. Först år 1945 infördes egentliga statsstipendier vid läroverken. Stipendierätten gällde emellertid icke alla eleverna vid läroverken, utan endast ett högst begränsat antal. Stipendierna ingingo nämligen som ett led i statsmakternas åtgärder för att underlätta för landsbygdens ungdom att få undervisning i högre läroanstalter. Då landsbygden saknade högre skolor, borde nämligen landsbygdens ungdom få ekonomisk hjälp av staten för att beredas möjligheter att bevista någon i stad eller tätort belägen högre skola och därigenom komma ur det ogynnsamma läge, vari de dittills befunnit sig i jämförelse med ungdomen i de högre skolornas förlägningsorter. Motiveringen till dessa nya stipendier var sålunda en annan än som förut anförts för stipendier — ett så att säga lokalt motiverat intresse. Det bör framhållas, att stipendiebeslutet år 1945 först och främst avsåg landsbygdens ungdom och att det gällde dess studier i högre läroanstalter, d. v. s. allmänna och tekniska läroverk och därmed direkt jämförbara läroanstalter, såsom kommunala mellanskolor och flickskolor, praktiska mellanskolor och högre folkskolor. Emellertid kommo även andra elever än sådana från den egentliga landsbygden att omfattas av beslutet. Detta berodde på en något vidare tolkning av begreppet landsbygd, än som från början synes hava varit tänkt. Definitionen av begreppet landsbygd blev nödvändig att fastställa, då det gällde att avgöra, vilka elever, som skulle anses såsom landsbygdslärjungar och därmed berättigade till stipendier. Så som definitionen slutligen utformades, kom landsbygdslärjunge att betyda sådan lärjunge, som icke i sin hemort eller dess närhet har tillgång till den högre skola, han önskar bevista för sin utbildning. Genom denna definition inneslötos i det stipendieberättigade klientelet även de i tätorter och städer hemmahörande ungdomarna, som för sin utbildning nödgades resa till annan ort, enär deras hemort icke ägde sådan högre skola, som de behövde. Sådana ungdomar äro framför allt de, som studera vid de relativt fåtaliga tekniska läroverken och handelsgymnasierna, men även exempelvis lärjungar med endast realskola i sin hemort, vilka önska studera i gymnasium, äro bland dessa. När sedan år 1946 stipendierätten utsträcktes till lärjungar med önskad högre skola i sin hemort, de s. k. hemortslärjungarna, och grundsti-

pendier infördes för landsbygdslärjungarna, bibehölls definitionen på landsbygdslärjunge. Det var dock fortfarande icke tal om andra studier än dem i högre läroanstalter.

När som i inledningen anförts framställningar gjorts om att i andra läroanstalter tillämpa samma stipendiegrunder som i läroverken, har därvid framhållits, att dessa andra läroanstalters elever kommit i ett ogynnsammare läge än läroverkens beträffande ekonomisk hjälp för sin utbildning. I ett hänseende är detta också riktigt, i det att en del av läroverkens elever, de s. k. landsbygdslärjungarna, under förutsättning att de fylla kravet på god studielämplighet, ha tillgång till grundstipendier, vilka i motsats till stipendierna vid andra utbildningsanstalter utgå utan prövning av elevens behov av ekonomisk hjälp. Men i viktiga hänseenden äro andra elevkategorier än läroverkens fortfarande bättre ställda. För att erhålla stipendium i en yrkes-, lantmanna- eller folkhögskola behöver sålunda eleven icke förete av den centrala myndigheten godtagna vitsord om god lämplighet för den valda utbildningen. Han kan därför säkrare förvänta och lättare erhålla ekonomisk hjälp för sin utbildning än läroverkseleven, som måste prövas fylla villkoret om goda kvalifikationer för studier för att få stipendium. Vidare äro av samma anledning nämligen frånvaron av lämplighetsprövning de totalbelopp, som utgå till de olika elevkategorierna, i förhållande till respektive kategoriers elevantal, avsevärt större i de övriga stora elevgrupperna än i läroverken, vilket med andra ord betyder, att betydligt fler elever i dessa erhålla studiehjälp än i läroverken, i läroverken 18 % stipendiat av totala elevantalet, i övriga skolor 64—79 %. Per månad och stipendiat är också den ekonomiska hjälpen i genomsnitt större vid andra läroanstalter än i läroverken eller för läroverken 41 kronor och för övriga skolor 70—74 kronor. Läroverkssystemet innebär emellertid, som nyss sagts, den förmånen, att elev kan erhålla stipendium utan behovsprövning. Nu har som motiv för att även andra elevgrupper än läroverkens borde erhålla denna förmån anförts önskvärdheten av att elevgrupperna likställas och att stipendiestödet därför bör vara likformigt för alla. Då nu läroverkssystemets konstruktion är betingad av den genomförda uppdelningen på landsbygdslärjungar och hemortslärjungar och motiverats främst med hänsyn till de förras intressen, måste under kravet på likställdhet och likformighet anses ligga den principiella motiveringen, att icke blott läroverken utan även andra läro- och utbildningsanstalter rekrytera sitt elevklientel från alla håll och således samtliga ha »landsbygdslärjungar», d. v. s. elever som icke ha sitt hem på skolorten, varför de böra ha stipendier efter samma grunder som läroverkens elever.

Likformigheten och landsbygdslärjungarnas förekomst i andra elevgrupper än läroverkens äro emellertid enligt nämndens mening icke motiv av den art, att de ensamma äro tillfyllest för att läroverkssystemet skall tillämpas på elevgrupper utanför dem, som nu ha systemet. Ett viktigt karakteristiskt drag i läroverkssystemet är, som förut framhållits, att urvalet av stipendiat sker icke blott med hänsyn till deras behov av studiehjälp utan först och främst till deras grad av lämplighet för den valda utbildningen.

Om systemet med dess nuvarande bestämmelser skulle tillämpas på nya elevkategorier borde därför en lämplighetsprövning införas även för dessa såsom urvalsinstrument vid utseendet av stipendiater. Någon sådan extra prövning *efter* elevernas intagning i skolan har emellertid icke ifrågasatts. Den torde också vara synnerligen svår, för vissa grupper omöjlig eller direkt olämplig. Och om den kunde genomföras, skulle den försämma möjligheterna för många att erhålla stipendium. Den fullständiga likformigheten är sålunda varken möjlig eller önskvärd och bör därför icke anföras som motiv för läroverkssystemets tillämpning på andra elevgrupper. Och ej heller bör därför anföras som skäl, att »landsbygdslärjungar» finnas icke blott i läroverken utan även i de skolor, för vilka läroverkssystemet föreslagits. Eftersom »landsbygdslärjungar» finnas i så gott som alla teoretiska och praktiska läro- och utbildningsanstalter, leder ett sådant resonemang i sina konsekvenser till, att varje slag av utbildning borde understödjas på samma sätt, den långa och kostsammare studiegången i högskolor eller högre läroverk i studiehjälpshänseende behandlas lika som den korta och mindre utgiftskrävande utbildningen i kurser om några veckors längd.

De nu anförda motiven för tillämpning av läroverkssystemets bestämmelser i deras nuvarande utformning på andra elevkategorier än läroverkens, synas nämnden sålunda icke tillräckligt bärande. De många olika utbildningslinjerna äro dessutom så skiftande till karaktär, studietid och mål och deras elever så olika till ålder och behov av ekonomisk hjälp, att understödet till eleverna icke lämpligen bör vara detsamma i alla kategorierna. Det är sålunda enligt nämndens mening oriktigt, att i en stel rättvisas namn fordra samma studiehjälp åt alla elever. I stället bör man söka nå fram till ett *differentierat system av studieunderstöd, som tillfredsställer rimliga krav på ekonomisk hjälp åt de studerande och som tar hänsyn till elevkategoriernas olika sammansättning, studiegång och behov av ekonomiskt stöd*. De statsfinansiella hänsynen få dessutom icke lämnas utan beaktande.

När studielånenämnden i det följande söker draga upp riktlinjerna för en efter dessa principer utformad studiehjälp för de elevkategorier, som beröras av nämndens undersökning, bygger nämnden visserligen på de nu använda typerna av studiehjälp, d. v. s. stipendier och lån, men känner sig icke bunden vare sig av deras detaljutformning eller deras nuvarande tillämpning på vissa elevkategorier. Nämnden har nämligen fattat sin uppgift vara att förutsättningslöst och från principiella utgångspunkter undersöka vilka studiehjälpsformer som böra tillämpas i de olika fallen och söka praktiskt utforma huvudreglerna för utdelningen. Den oenhetlighet, som i det föregående visats vidlåda studiehjälpen i dess hittillsvarande utformning, utgör dessutom en anledning till att angripa problemen i hela deras vidd från principiella och praktiska synpunkter *i syfte att åvägabringa större enhetlighet i studiehjälpen och skapa samma regler för tillämpningen inom de olika elevkategorierna*. Det är naturligt, att av denna anledning det system, som nämnden efter ingående överläggningar framlägger, på åtskilliga punkter kommer att bryta med nu existerande ordning.

Kap. 5. Principer för studiehjälpen. Lån och stipendier.

Nämnden har ovan angivit de riktlinjer, enligt vilka nämnden anser studiehjälpen böra utformas. Vid valet av studiehjälpstyp för olika skol- och elevgrupper bör vidare den huvudlinjen följas, att lika behandlas lika. Då fullständig likhet icke finnes mellan några skol- eller elevkategorier, måste principen tillämpas så, att kategorier, som i väsentliga drag äro lika, behandlas lika. *Likartade skolor och elevgrupper böra sålunda sammanföras till större kategorier, så enhetliga som möjligt, och få samma form av studiehjälp.*

Liksom hittills bör statens bidrag till den enskilda elevens utbildning utgå enligt två huvudtyper, d. v. s. antingen så att staten försträcker eleven ett belopp till utbildningskostnaden, eventuellt genom statens förmedling (*studielån*, eventuellt *garantilån*) eller så att staten lämnar ett kontantbidrag, som eleven får till skänks (f. n. och vanligen kallat *stipendium*). En kombination av båda typerna kan också tänkas.

Den första frågan gäller kategoriklyvningen mellan låneberättigade och stipendieberättigade elever.

I. *Lån eller stipendium? Motiv för lån.* Valet mellan lån och stipendium bör först diskuteras med hänsyn till *vilken form av ekonomiskt stöd, som ger den effektivaste hjälpen i det enskilda fallet.* Effektiviteten sammanhänger nära med *bidragsbeloppets storlek*, vilket i sin tur beror på storleken av de medel, som staten ställer till förfogande för ändamålet. Härvid torde man kunna utgå ifrån, att av statsfinansiella hänsyn den studiehjälp, som skall utgå i form av lån, antingen som studielån från fondmedel med tillskott från kapitalbudgeten eller som garantilån, kan göras jämförelsevis rikligare än den som i form av stipendium skall tagas från driftsbudgeten. Detta innebär med andra ord, att *statens hjälp till utbildning kan givas med i det enskilda fallet större belopp i form av lån än i form av stipendium.*

Ur den enskilde elevens synpunkt kan det visserligen synas, som om stipendiet, som fås som gåva, alltid skulle innebära en större förmån än lånet, vilket i sinom tid måste återbetalas. Och om stipendiet är så stort, att det täcker kostnaden för utbildningen, är naturligtvis stipendiet att föredraga. Då emellertid stipendiet i regel kan utgå endast som ett studiebidrag av begränsad storlek, förutsätter det i de flesta fall en kapitalinsats som utfyllnad från elevens sida för hans utbildning. En sådan insats är för många elever svår att prestera, och särskilt besvärligt blir det för elever, som måste upplåna medel mot borgen. Stipendiet är därför mindre värdefullt för eleven i de fall, då hans kostnader under utbildningstiden äro jämförelsevis höga, d. v. s. då den erforderliga egna kapitalinsatsen blir relativt stor. Detta är bl. a. fallet, då eleven jämte de egna levnadskostnaderna

under utbildningstiden jämväl måste bestrida höga kursavgifter eller (och) utgifter för egen familj. Ju större kostnaden är, desto större blir också disproportionen mellan stipendiet och det egna tillskottet, vilket medför, att stipendiets betydelse som hjälp i samma mån reduceras. *Lånet är sålunda i allmänhet att föredraga som den effektivaste hjälpen, då de kostnader, som eleven har under och för sin utbildning, äro stora.*

Tidigare har anförts, att elevernas ålder och det därmed sammanhängande beroendet av föräldrarnas ekonomi varit vägledande för tillkomsten av lån respektive stipendier. Detta anser nämnden också principiellt riktigt. Det bör sålunda vara klart, att för en ung elev lån icke bör komma i fråga. I realiteten vore det föräldrarna och icke eleven, som skulle bli sökande och även i stor utsträckning ansvariga för återbetalningen, vilket ur ingen synpunkt kan vara lämpligt. *Lånelinjen bör därför användas för äldre elever, vilka själva få anses ta ansvaret för sin ekonomi.* Enligt den erfarenhet nämnden samlat vid behandlingen av det stora antalet låne- och stipendieansökningar finns det nu vissa ganska bestämda gränser beträffande elevernas ålder och beroendet av föräldrarnas ekonomi. En elev under 20 år får sålunda i regel anses tillhöra föräldrarnas ekonomiska hushållning, under det att en studerande, t. ex. vid högskola eller fackutbildningsanstalt, som är över 25 år, får anses ha en från föräldrarna skild ekonomi, låt vara att dessas ekonomiska och sociala position ändå är väsentlig för att bedöma elevens behov av studiehjälp från det allmänna. Mellan åldrarna 20 och 25 äro förhållandena mera flytande, varvid dock gäller, att elever i praktiska skolor ha egen ekonomi betydligt tidigare än de i typiska lärdomsskolor.

Sammanhängande med elevernas ålder gäller för vissa utbildningslinjer, särskilt av teknisk art, att eleverna där ofta före sina studier under flera år varit verksamma i det yrke, vari de vidare utbilda sig, de ha ofta hunnit bilda familj och de måste under sina studier vid fackskolan avstå från den inkomst, som tidigare varit deras. I regel ha de sin ekonomi skild från föräldrarnas, kunna därför icke påräkna någon hjälp av närstående och ha icke kunnat spara erforderligt kapital att bekosta sin utbildning med. De måste därför utifrån skaffa medel för sin utbildning. Ett stipendium kan icke tänkas bli så stort, att det täcker de utgifter, som utbildningen medför i form av kostnader för eget och familjs uppehälle. Ett studielån kan däremot av tidigare angivna skäl utgå med så mycket större belopp, att den ekonomiska hjälpen under utbildningen blir effektiv.

Utom elevernas ålder, vilken enligt vad ovan sagts gör dem mogna att åtaga sig de förpliktelser till återbetalning, som åtfölja ett lån, är framför allt *målet för utbildningen och den arbetsinkomst, eleverna kunna beräkna att få omedelbart efter dess avslutande*, viktiga faktorer vid valet mellan lån och stipendium. Varje utbildning syftar till att föra dem som begagna sig av den framåt på det område utbildningen omfattar, vare sig detta är mer teoretiskt eller huvudsakligast praktiskt. Men målet för utbildningen kan mer eller mindre föra direkt ut i förvärvsarbetet, vara en mer eller mindre omedelbart »mat-

nyttig» utbildning. Så ger t. ex. genomgången av en lärarutbildningsanstalt i regel en avslutad utbildning på ett helt annat sätt än den i ett gymnasium, vars elever i stor utsträckning måste fortsätta sin utbildning, innan de inlemmas i förvärvslivet. Den som får sin examen i en teknisk fackskola kan genast efter utbildningens slut påräkna en bättre inkomst än den, som går igenom en verkstadsskola. Det synes nämnden rimligt, att de som genomgå en utbildning, avslutad med omedelbart »matnyttig» examen, för studietiden påtaga sig större ekonomisk belastning än elever i skolor, efter vars genomgång de icke utan fortsatt utbildning ägna sig åt förvärvsarbete eller också erhålla endast mer blygsamma inkomster. För förstnämnda kategori utbildningsanstalter är därför lånen motiverade.

Utbildningen bör slutligen vara av icke allt för kort längd för att lånet skall vara den lämpliga formen för studieunderstödet. Motivering härför framgår av vad som sagts i det föregående. Dessutom tala praktiska skäl för att icke anlita lånevägen vid det stora antalet kurser av en eller annan månads längd, som särskilt inom den lägre yrkesutbildningen äro vanliga.

Utbildningsanstalter med lånerätt för eleverna. De utbildningsanstalter, på vilka nu angivna riktlinjer för låns utgående samtliga i huvudsak kunna tillämpas, äro lärarutbildningsanstalterna och fackskolorna av teknisk eller annan art. Med ett gemensamt namn kunna de benämnas *fackutbildningsanstalter*. Dessas elever böra sålunda erhålla *studiehjälp i form av rikliga och efter välvilliga grunder utdelade lån*. Erhållandet av lån bör sålunda icke som nu vara beroende av att sökande skall ha utpräglad begåvning, utan vid lånens utdelning skall främst behovet av studieunderstöd vara avgörande och lån utdelas till alla dem som vunnit inträde i läroanstalten och enligt lärares uppfattning äga förutsättningar att med tillfredsställande resultat fullfölja sin utbildning samt äro i behov av ekonomisk hjälp för utbildningen. Bedömningen av lånebehovet bör utgå från de faktiska möjligheterna för eleven eller hans föräldrar att av egna medel (inkomster och kapital) bekosta den utbildning, för vilken lån sökes, och således ej bindas vid en viss högsta inkomstgräns. Lånet bör vara så stort, att det för helt obemedlad täcker rimliga kostnader för utbildningen. Nämnden har därför tänkt sig, att *lånens normala högstbelopp per år skall vara 2 500 kronor*, vilket belopp, då särskilda skäl föreligga, skulle kunna *höjas upp till 3 000 kronor*.

Gränsdragningen mellan skolor med lånerätt för eleverna och skolor med stipendierätt kan ibland vara vanskelig, varför det kan vara tveksamt, hurvida en skola bör hänföras till den ena eller andra kategorien av studiehjälp. Nämnden har emellertid för sin del ansett, att eleverna i de utbildningsanstalter, som upptagas i bilaga 4 under rubriken I. 1—5, böra hänvisas till lån. Enligt detaljundersökningar, som nämnden med hjälp av de tillkallade experterna utfört, falla eleverna beträffande åldern till övervägande antalet inom den kategori, som väsentligen måste sörja för sin egen ekonomi, och som vidare kunna göra det därför att de uppskattningsvis veta, vilken inkomst de normalt

kunna räkna med omedelbart efter sin fullgjorda fackutbildning. För vissa av dessa elevgrupper innebär hänvisningen till enbart lån, att nuvarande rätt till stipendium upphör. Såsom framgår av det förut sagda, anser emellertid nämnden, att det för det stora flertalet av dessa elever är fördelaktigare att erhålla ett lån, som befriar dem från ekonomiska bekymmer under studietiden, än att erhålla ett mindre belopp i form av stipendium. Detta bekräftas också därav, att de i stor utsträckning tidigare sökt lån antingen utöver de erhållna stipendierna av läroverks- eller yrkesskoletyp eller ock i stället för ett stipendium, som de enligt läroverksgrunderna icke kunnat få, därför att deras studielämplighet icke varit tillräckligt god. I det senare fallet ha de på grund av de hittills gällande ganska rigorösa villkoren för lån i regel icke heller kunnat få sådant, varför de varit verkligt ogynnsamt ställda.

I folk- och småskoleseminarierna finnes ett icke oväsentligt antal elever, som i ålder äro jämförbara med eleverna i de allmänna läroverkens treåriga gymnasier. Det är elever, som omedelbart eller något år efter avlagd realexamen vunnit inträde i småskoleseminarium eller fyraårig linje vid folkskoleseminarium. Under överläggningarna om studiehjälpens differentiering har nämnden även diskuterat möjligheten att för sådana elever föreslå stipendier enligt läroverkssystemet. För eleverna i folkskoleseminariernas tvååriga linjer (s. k. studentklasser) eller i handarbets- och skolköksseminarier är emellertid läroverkssystemet enligt de av nämnden angivna principiella grundlinjerna för studiehjälpen icke motiverat. Stipendier för eleverna i vissa linjer av lärarutbildningsanstalterna skulle därför medföra en ganska olycklig uppdelning av eleverna, t. o. m. inom samma seminarium. Då även andra skäl (effektiv hjälp, med »matnyttig» examen avslutad utbildning) tala för lån, har nämnden därför för samtliga elever i lärarutbildningsanstalter föreslagit lån. Som ett särskilt skäl för att icke införa stipendier enligt läroverkssystemet vid folk- och småskoleseminarierna kan anföras, att lärarutbildningens framtida förläggning till den föreslagna lärarhögskolan måste medföra en senare omprövning av studiehjälpen på detta område. Det synes därför mindre lämpligt att föregripa denna omprövning genom att nu för blivande lärare i folkskolans olika stadier fastställa ett stipendiesystem, som troligen icke kommer att anses tillämpligt på studerande i en högskola för lärare.

Tidigare har nämnts (s. 12), att bland undervisningsanstalter, vilkas elever för närvarande kunna erhålla läroverksstipendier, befinna sig typiska fackskolor. I det betänkande, som låg till grund för 1945 års beslut om stipendier åt landsbygdens ungdom i läroverken, föreslog 1940 års skolutredning, att eleverna i de tekniska läroverken och statsunderstödda handelsgymnasierna skulle erhålla stipendierätt. Då bland dessa inräknats bland annat de tekniska fackskolorna, medtogos sedan även andra fackskolor, nämligen bergsskolan i Filipstad, textilinstitutet i Borås, Lennings textiltkniska institut i Norrköping, konstfackskolan i Stockholm och grafiska institutet i Stockholm. Även till elever i en annan fackskola, nämligen slöjdföreningens skola i Göteborg, hava utdelats stipendier av läroverkstypen. Samtliga dessa fackskolors elever böra enligt förut angivna rikt-

linjer hänföres till låneklientelet. I två av dessa fackskolor finnas emellertid avdelningar, vilka äro att betrakta mera som yrkesskolelinjer än som egentliga fackskolor. Det är de lägre avdelningarna i konstfackskolan och slöjdföreningens skola. För denna utbildning äro lånen icke motiverade, utan linjernas elever, i allmänhet yngre, böra erhålla stipendier. Till val av stipendietyp återkommer nämnden i det följande.

Även en annan grupp studerande bör särskilt omnämnas, nämligen eleverna i läroverkens och de tekniska fackskolornas *aftonkurser*. Kurserna äro avsedda för dem, som vid sidan av sitt förvärvsarbete önska studera för att avlägga antingen studentexamen eller avgångsexamen vid fackskola. Eleverna äro i allmänhet äldre, i gymnasiekurserna dock i mindre utsträckning än i fackkurserna, och en del ha försörjningsplikt. Den dagliga arbetsbördan kan för många elever bli mycket betungande. Det är därför icke ovanligt, att de tvingas skaffa sig någon ledighet från sitt förvärvsarbete, särskilt synes detta gälla under sista kursåret. Om elev anser sig för sin utbildnings skull vara nödsakad avstå från arbetsförtjänst och är i behov av ekonomisk hjälp, bör han ha möjlighet få studiehjälp. För att denna skall bli effektiv och kunna kompensera förlusten i inkomst, bör den ha formen av lån.

För elever i seminarier och fackskolor ha ovan lån föreslagits som den normala formen av studiehjälp. I speciella fall kunna dock stipendier vid sidan därom vara motiverade. Vissa elever exempelvis med försörjningsplikt mot egen familj torde nämligen behöva extra hjälp för att fullfölja sin utbildning. För att skuldsumman till staten för dessa ej skall bli alltför betungande synes det lämpligt, att de erhålla en del av sitt studieunderstöd i form av stipendium. Nämnden föreslår därför, att till *gift elev, som prövas vara i behov av förstärkt studiehjälp, må utgå, utöver studielån, jämväl behovsprövat stipendium på högst 600 kronor per läsår*. Stipendierna böra utgå från ett anslag, motsvarande det som nu är upptaget i riksstaten såsom stipendieanslag åt elever vid tekniska fackskolor. Detta anslag skulle då utgå ur riksstaten och ett nytt anslag med ändamål att tillgodose elever vid vissa fackutbildningsanstalter upptagas. Med hänsyn till att detta nya anslag skall tillgodose stipendier åt betydligt fler elever än det förutvarande, bör det höjas, tills vidare intill dess erfarenhet vunnits om dess utnyttjande, till förslagsvis 150 000 kronor. Nämnden har därvid räknat med att ungefär 5 % av totala låneklientelet är i behov av förstärkt studiehjälp.

II. *Stipendier*. Sedan de låneberättigade kategorierna sålunda avskilts, återstå utbildnings- och läroanstalter, på vilka icke samtliga kriterier för studielån kunna tillämpas utan för vilkas elever stipendierna bli den lämpliga understödsformen. Dessa övriga anstalter och deras elevklientel äro emellertid i åtskilliga hänseenden synnerligen heterogena och varandra olika. Hit höra exempelvis kurser för utbildning av kontrollassistenter, elektriska installatörer, målare, skoarbetare, ladugårdsskötare, hembiträden, husmödrar, hemsömmerskor, barnsköterskor, hemsystrar, kockor, byggmästare, kurser i hem-

slöjd, tvätt, hovbeslag, maskinreparation, blomsterbindning, vävning, konststopning, barnavård, handel, skogsbruk, jordbruk, djurskötsel, trädgårdsskötsel, kurser för inträde till tekniska fackskolor, här finnas lantman- och lant-hushållsskolorna, folkhögskolorna och verkstadsskolorna av olika längd, samt allmänna läroverken, kommunala gymnasier, mellanskolor, flickskolor, praktiska mellanskolor, högre folkskolor, tekniska gymnasier, handelsgymnasier och härmed jämförbara enskilda s. k. högre läroanstalter. Utbildningens längd varierar från några veckor (ex. installatörskurserna) upp till sju eller åtta år (fullständig genomgång av högre allmänt läroverk). Elevernas ålder i de olika utbildningsgrenarna är högst olika, i vissa kurser äro samtliga vuxna, i andra samtliga omyndiga, i andra slutligen av högst olika ålder. Vissa skolor avslutas med offentlig examen, andra meddela graderade avgångsbetyg, andra åter lämna endast vitsord om genomgången kurs. Det har från början stått klart för nämnden, att oenheligheten i denna grupp av skolor och kurser gör det nödvändigt att differentiera utformningen av stipendierna. Med tillämpning av principen, att likartade skolor och elevgrupper böra sammanföras till större kategorier och få samma typ av studiehjälp, har nämnden funnit sig kunna begränsa stipendiegrupperna till tre huvudgrupper (jfr kap. 11).

Den princip, som nämnden ansett riktig att följa *vid uppdelningen av elevgrupperna på olika stipendiekategorier* är den, att *eleverna i den längre, fleråriga utbildningen böra erhålla rikligare bidrag än de i den kortare, endast vissa månader omfattande.*

Det måste nämligen enligt nämndens åsikt anses rimligt, att en elev, som har en lång studiegång och vars sammanlagda utgifter för lärotiden därför måste bli mer betungande, erhåller proportionsvis större bidrag till sin utbildning än den, som efter en kortare utbildning snabbare kan omsätta sina nyförvärvade kunskaper eller färdigheter i förvärvsarbete. Den egna ekonomiska insatsen av en elev i en kortare kurs bör med andra ord enligt nämndens uppfattning vara proportionsvis något större än av en elev i en flerårig utbildning. Gynnsammare stipendier böra därför utmätas åt elever i sådan längre utbildning.

Var gränsen skall dragas mellan längre och kortare utbildning och vilka skolgrupper som därför skola hänföras till den ena eller andra kategorien av studiehjälp kan diskuteras. Nämnden har för sin del vid en detaljgenomgång av kurslängderna vid de utbildningsanstalter, som här ifrågakomma, ansett att *en naturlig gräns går vid två år*. Under denna falla alla de kortare yrkeskurserna om några månader upp till högst ett år, huvudparten av lantbrukets skolor samt folkhögskolorna. Över gränsen ligga alla de s. k. högre skolorna, läroverk och likställda, samt den fullständigare utbildningen inom yrkesundervisningen. Denna kategori, som nämnden kallar *»ungdomsskolor»* bör sålunda enligt ovan uttalade huvudprincip erhålla större utbildningsbidrag än den förra, som nämnden av skäl, vilka framgå nedan, uppdelar på två grupper.

Nämnden har s. 31 anfört, att översynen av stipendieverksamheten borde

bl. a. ha till syfte att åvägabringa större enhetlighet i studiehjälpen och skapa samma regler för tillämpningen inom de olika elevkategorierna. När den önskade differentieringen av studiestödet mellan olika elevkategorier åstadkommes enligt nyss anförda huvudprincip, kan nu angivna syfte nås genom att stipendierna utformas efter enhetliga grunder. Efter att ha prövat olika stipendieförslag har nämnden stannat för ett system, som utgör en sammanjämkning och modifiering av reglerna från hittillsvarande olika stipendietyper. Nämnden har därvid letts av följande överväganden.

I det föregående har nämnden påpekat, att läroverkssystemet äger den förmånen, att vissa elever kunna erhålla studieunderstöd utan behovsprövning men att förmånen på grund av det villkor, god studielämplighet, som är förbundet med förmånen, icke lämpligen kan överföras till andra elevgrupper. Av skäl, som anföras i kap. 6, har nämnden emellertid funnit sig böra föreslå, att bidrag, motsvarande de nuvarande grundstipendierna, skola utgå utan lämplighetsprövning åt läroverkselever. Om så blir fallet, kan förmånen av icke behovsprövade stipendier överföras till eleverna vid yrkesskolorna, folkhögskolorna och lantbrukets skolor, vilket representanterna för dessa skolor framhållit som synnerligen önskvärt. Härför tala också enligt nämndens mening skäl av kanske mest psykologisk natur.

Att de icke behovsprövade grundstipendierna, vanligen kallade landsbygdsstipendierna, varit synnerligen väl motiverade som en gård av rättvisa mot landsbygdens ungdom, kan av ingen med fog bestridas. Men det torde å andra sidan icke kunna förnekas, att de kunna locka landsbygdsungdomen till de huvudsakligast teoretiska skolorna i städerna och tätorterna från och till förfång för de särskilt för samma ungdom lämpade och avsedda skolorna såsom folkhögskolor, yrkesskolor av olika slag och kanske främst lantbrukets skolor. Om även dessa skolors elever tillerkännas grundstipendier, behöver valet mellan läroverket i staden eller tätorten och »landsbygdsskolan» icke påverkas av den omständigheten, att endast den ena kategorien elever kan få studiehjälp utan behovsprövning utan mera avgöras av håg och fallenhet för den ena eller andra utbildningen. Av samma anledning böra icke heller de teoretiska och de praktiska utbildningslinjerna skiljas genom olika stipendietyper. Nämnden anser dessa skäl vara av den vägande natur, att nämnden finner sig böra föreslå icke behovsprövade bidrag i alla nyss berörda elevgrupper. För behövande elever böra därjämte kunna utgå behovsprövade stipendier enligt för alla grupper gemensamma regler. På detta sätt uppnås enhetlighet i studiehjälpen och tillämpningen kan ske efter samma regler i alla elevgrupper. För den närmare utformningen av stipendierna redogöres i följande kapitel.

Det system av stipendier, som nämnden sålunda anser böra komma till användning för stipendieberättigade skolor, har det gemensamma draget, att för alla elevgrupper skola utgå behovsprövade stipendier på visst högstbelopp, nedan föreslaget till 75 kronor per månad. (För ett fåtal linjer av lantbrukets skolor göres dock undantag, vilket närmare behandlas senare.)

Samma regler för bedömning av behovet och utmätande av stipendiebeloppets storlek skola gälla inom alla grupperna. *Vid sidan av detta efter behovet utmätta bidrag skola kunna erhållas vissa förmåner såsom bidrag till extrakostnader*, som elever med speciella utgifter ha för sin utbildning, d. v. s. för inackordering, resor till och från skolan, frukostmål. *Dessa särskilda bidrag skola utgå utan behovsprövning* och vara efter vissa regler fixerade till beloppen. De elevgrupper, som anses böra erhålla fördelaktigare bidrag till sin utbildning, skola då kunna bli delaktiga av större sådana bidrag än övriga. Vissa modifikationer härutinnan föreslås dock av speciella skäl i det följande.

Kap. 6. Studiehjälpen vid läroverk m. fl. (ungdomsskolor).

Elevgrupper. Den fullständigaste och fördelaktigare typen av stipendier överensstämmer med de modifieringar, som föreslås senare, med *det nuvarande »läroverkssystemet»*. Det innebär att utan behovsprövning utgå till elever, som i sin hemort eller dess närhet icke ha tillgång till önskad skolutbildning, bidrag antingen till inackordering eller till kostnader för dagliga resor och måltid under skoldagen, vartill komma behovsprövade stipendier och resebidrag för inackorderad elev. Systemet kan även i fortsättningen benämnas »läroverkssystemet» och bör liksom nu är fallet tillämpas för lärjungar i *realskolor och gymnasier och med dessa jämställda s. k. högre skolor*. Kurslängden är minst två år och eleverna äro i regel i åldern 14—20 år. Utbildningen börjar omedelbart efter avslutad folkskola och för i »examensskolorna» fram till real- eller studentexamen, teoretisk eller praktisk. Jämförbara med dessa äro *de kommunala och enskilda anstalter för yrkesutbildning med heldagsundervisning, vilka liksom läroverken anknyta till folkskolan, äro av minst två års längd och ha elever i samma åldrar som läroverken*. Dessa linjer inom yrkesutbildningen kunna betraktas som parallella med de teoretiska ungdomsskolorna. Nämnden anser därför naturligt, att de böra få samma stipendiesystem som läroverken. Någon skillnad i ekonomiskt stöd för den fortsatta utbildningen efter folkskolan finnes då icke mellan de teoretiska och de yrkesbestämda ungdomsskolorna, och valet av fortsatt utbildning för en lärjunge, som avslutat sin folkskola, behöver därför icke avgöras av olika möjligheter till stipendier på den ena eller andra utbildningsvägen.

Samma sak gäller för de ungdomsskolor, som äro parallella med gymnasiet, vilket delvis är fallet med de mera fullständiga verkstadsskoleavdelningarna på fyra år. Väsentligt och typiskt för dessa ungdomsskolor, som nämnden alltså vill jämställa med läroverken i studiehjälpshänseende, är att de skola vara så fullständiga, och genomgången av dem för eleven eller hans familj av så stor ekonomisk räckvidd, att ett verkligt yrkesval kan bli beroende av det ekonomiska stöd från det allmänna, man kan räkna med att erhålla. Då nämnden alltså föreslår läroverksgrunderna tillämpade på dessa avdelningar inom yrkesskoleväsendet, inom vilka faller huvudparten av verkstadsskolor, centrala eller kommunala och enskilda, samt vissa handelsskolor, vill den redan här påpeka, att nämnden beträffande villkoren för erhållande av behovsstipendium förutsätter en annan regel än för läroverken m. fl., nämligen att intet annat krav skall uppställas på lämplighet för den valda studielinjen än det, som ligger däri, att eleven efter eventuell vid början av kursen befintlig prövotid följer utbildningen på tillfredsställande sätt. Detta överensstämmer med nu för yrkesskolstipendierna gällande regler men utgör en väsentlig skill-

nad mot villkoren för de nuvarande läroverksstipendierna och än mera mot det av nämnden i det följande föreslagna något skärpta kravet på studielämplighet hos eleven för att denne skall berättigas till behovsstipendium. Därigenom sker emellertid enligt nämndens mening ett sakligt motiverat gynnande av den praktiska utbildningsvägen i jämförelse med den teoretiska; vid valet att placera en pojke eller flicka, som avslutat folkskolan, i en realskola eller en minst tvåårig yrkesskola gäller, att man måste vara säker på att begåvningen för teoretiska studier är tillräckligt stark för att i realskolan kunna räkna med samma bidrag som automatiskt utgår, om han eller hon väljer den praktiska linjen, där lämpligheten för utbildningen redan är klar genom att vederbörande har normalt handlag och att lärarna icke under första årskursens första veckor i övrigt finna honom olämplig. — I fråga om stipendiebeloppen och deras beräkning m. m. kommer nämnden i det följande att föreslå vissa jämkningar och förenklingar.

Vad beträffar gränsdragningen mellan skolor, som enligt det föregående skulle berättigas till lån, och hithörande ungdomsskolor, har tidigare motiverats, att fackutbildningsanstalter för väsentligen äldre elever, t. ex. de tekniska fackskolorna, böra falla inom den låneberättigade gruppen.

För de *tekniska gymnasierna* och *handelsgymnasierna* är förhållandet ett annat. De äro visserligen fackutbildningsanstalter, och de tekniska gymnasierna så till vida jämställda med de tekniska fackskolorna, att de liksom dessa leda fram till ingenjörsexamen, men *till elevrekrytering, elevernas ålder och utbildningsstadium äro de i stort sett parallella med de allmänna läroverkens gymnasier*. En viss skillnad även beträffande de utexaminerades möjlighet att i förvärvslivet omedelbart räkna med inkomst föreligger mellan de från tekniskt gymnasium och teknisk fackskola utexaminerade. Dels går ett visst antal, omkring 5 % av gymnasiets elever, vidare till teknisk högskola, och dels måste ofta den från gymnasiet examinerade ingenjören på grund av sin lägre ålder och sin ringa praktik inom industrilivet under normala tider räkna med någon period av lägre avlönad aspiranttjänstgöring, vilken ingenjören från fackskolan icke är belastad med, enär han som förutsättning redan för inträde i skolan måste ha verksamhet inom industrien och i regel har mycket lång och värdefull sådan. Än viktigare och avgörande är emellertid, att såväl de *tekniska gymnasierna* som *handelsgymnasierna bygga på realexamens kunskaper* och ha *elever i ungefär samma åldersklasser som de allmänna gymnasierna*. 1946 års skolkommision räknar även klart in dessa båda linjer som gymnasielinjer, och så även i det kommande gymnasiet, där de betraktas som två av totalt fem typer av gymnasielinjer. Nämnden finner alltså, att de skola anses som ungdomsskolor och deras elever liksom nu ha rätt till läroverksstipendier.

Även eleverna i *specialgymnasiet vid Vilans folkhögskola* böra erhålla studiehjälp enligt detta system. Avlagd examen vid detta gymnasium berättigar till inträde vid lantbrukshögskolan och skogshögskolan, och gymnasiet är där-

för jämförbart med andra gymnasier. Skäl finnes därför att jämställa dess elever med övriga gymnasiers i stipendiehänseende.

Enligt nu gällande bestämmelser kunna elever i enskild läroanstalt, som ställts under inseende av skolöverstyrelsen eller överstyrelsen för yrkesutbildning och vars bildningsmål är jämförligt med de stipendieberättigade offentliga läroanstalternas, erhålla stipendier enligt läroverkssystemet. Eleverna i de enskilda läroanstalter, som redan äro ställda under sagda myndigheters inseende, böra givetvis vara berättigade till läroverksstipendier. Beträffande studiehjälpen åt elever vid de enskilda skolor, som efter införande av det reviderade stipendiesystemet ställas under statligt inseende ifrågasätter nämnden, under hänvisning till uttalande sid. 27, att studiehjälpstypen måtte bestämmas i samband med att skolan ställes under statlig kontroll.

En särställning bland de skolor, vilkas elever hittills haft rätt till läroverksstipendier, inta *folkskolans frivilliga högre avdelningar*. De äro helt kommunala folkskoleavdelningar och kursplanerna äro olika alltefter lokala önskemål. Kurslängden är avsevärt kortare än i övriga s. k. högre skolor, till vilka de hittills räknats, vanligt är ett år. Eleverna äro i regel hemmaboende i skolorten. Nämnden anser icke skäl föreligga, att dessa avdelningars elever i fortsättningen erhålla stipendier och detta desto mindre som avdelningarna på grund av den fortsatta utvecklingen av folkskolorna i allt större utsträckning komma att försvinna som frivilliga.

Ett fåtal elever vid de tekniska gymnasierna och även vid handelsingymnasierna äro gifta och ha försörjningsplikt mot egen familj. Det synes nämnden motiverat att dessa *elever, då behov verkligen föreligger, få möjlighet att utöver stipendiet erhålla studielån*, som bör sökas samtidigt som stipendium sökes.

Vid *vissa handelsingymnasier och handelsskolor* finnas *ettåriga kurser*, byggande på studentexamens kunskaper. Dessa ligga otvivelaktigt utanför ungdomsskolornas ram och stå närmast fackskolorna. Deras elever böra därför hänvisas till *lån*.

Studiebidrag och stipendier. I det föregående har nämnden antytt, att tre års erfarenhet av »läroverkssystemet» ger anledning till ändringar i reglerna, varjämte precisering av vissa bestämmelser borde ske och förenkling av stipendiegivningen genomföras. Även med hänsyn till systemets tillämpning på nya kategorier lärjungar, enligt nämndens förslag minst tvååriga yrkeskurser, äro vissa jämkningar erforderliga.

För erhållande av stipendium gäller enligt nuvarande bestämmelser som första villkor, att lärjunge skall visa *god studielämplighet*. Vad som exakt menas med »god studielämplighet» har emellertid icke angivits och olika meningar om innebörden av uttrycket ha därför framkommit, såväl hos lärare som hos föräldrar. Medan man å ena sidan velat tolka »god studielämplighet» såsom innebärande en studiebegåvning, som dokumenterat sig i betyg, vilka

genomgående ligga över medelbetygens nivå, har man å andra sidan ansett, att villkoret skulle innebära, att varje elev, som intages i högre läroanstalt och sedan flyttas, måste anses uppfylla villkoret. Det råder inget tvivel om, att sistnämnda uppfattning varit oriktig. Härutinnan torde vara tillräckligt att påpeka, att departementschefen (prop. 1946; nr 183) ansåg kraven på studielämplighet böra ställas tämligen höga, mot vilket yttrande riksdagen icke hade någon erinran. Mera fog ligger därför utan tvivel i en strängare tolkning av villkoret. Hur högt kraven böra ställas för att »god studielämplighet» skall anses föreligga, är emellertid en fråga, varom för visso delade meningar alltid komma att råda. Nämnden har för sin del ansett sig böra bland annat av skäl, som framgå av det följande, för villkorets uppfyllande fordra, att studiebegåvningen borde dokumentera sig i en betygssumma, vars medeltal för realskolan ligger något under Ba och för gymnasiet huvuddel är minst Ba. För den fråga som nu skall behandlas, är det emellertid icke nödvändigt att längre uppehålla sig vid tolkningen av villkoret. Viktigare är att fastslå, att samma villkor för närvarande gäller för erhållande av såväl grundstipendium som behovsstipendium. Denna likställighet mellan de båda stipendietyperna, vilka enligt vad tidigare framhållits motiverats olika och ha olika syften, medför emellertid bestämda olägenheter. För att så mycket som möjligt tillmötesgå syftet att med grundstipendierna hjälpa landsbygdens studerande ungdom genom utjämningsbidrag har nämligen nämnden tvingats att sätta kraven på betyg lägre än som borde ha skett, om begåvningsvillkoret gällt endast de stipendier, behovsstipendierna, som skola hjälpa de begåvade och behövande lärjungarna. Då nu den, som prövats berättigad erhålla grundstipendium, automatiskt också erhåller behovsstipendium, om hans ekonomi berättigar därtill och han tillhör klass, där behovsstipendium får utgå, så ha åtskilliga lärjungar, vilka näppeligen tillhöra den skara, som av lärare i allmänhet anses ha god studiebegåvning, erhållit dessa, särskilt för begåvningarna ämnade behovsstipendier. Behovsstipendierna skjuta därför över det mål, som avsetts med dessa, eller begåvningarnas tillvaratagande och understödjande. Det gemensamma begåvningsvillkoret har vidare till en del omöjliggjort förverkligandet av det andra syftet med stipendierna eller att minska det handikapet för landsbygdens ungdomar, som består däri, att de för sin skolgång i städer eller tätorter ha direkta utgifter, vilka skolorternas ungdom icke har. Skall nämligen detta syfte förverkligas, bör man icke uppställa ett villkor, som uteslänger många att få del av den erbjudna förmånen av grundstipendium. Detta har emellertid skett, då villkoret om god studielämplighet uppställts för erhållande av stipendium. Resultatet härav blir, att medelst grundstipendierna visserligen i huvudsak samma möjligheter, som tätorternas ungdom ha att genomgå högre skolor, beredas de landsbygdsungdomar, som befinna sig på överbetygsstadiet men undanhållas dem, som i likhet med många ungdomar i skolorterna hålla sig på B-stadiet eller något däröver. Men då har man icke nått det mål, som grundstipendierna skola bidra till att uppnå, nämligen att bereda ungdomen, oberoende av bostadsort, i huvudsak samma möjligheter att få högre skolutbildning.

För att undanröja nu framhållna brister i det år 1946 införda stipendiesystemet böra de principer, varpå systemet bygger, renodlas och konsekventare än vad nu är fallet genomföras. Förutsättningen för att erhålla grundstipendium bör sålunda icke vara densamma som för att få behovsstipendium. Först bör då fastslås, att *grundstipendiet är enbart utjämningsbidrag*, avsett att i görligaste mån kompensera en landsbygdselevs merkostnader för sin utbildning. Det skall därför icke förbindas med villkor av pedagogisk art. Några krav på en högre grad av studielämplighet böra därför ej uppställas för detta slag av studiehjälp. Däremot bör kravet på god studielämplighet behållas för läroverkseleverna beträffande behovsstipendierna och i någon mån skärpas. Den landsbygdslärjunge, vars lämplighet för studier tillåter honom att vinna inträde i högre skola och sedan erhålla flyttning till högre klasser, bör sålunda vara berättigad erhålla utjämningsbidraget. Den, som av studieoförmåga eller uppenbar lättja blir kvarsittare, bör däremot icke för det år, han går om en klass, ha förmånen av grundstipendium. Detta avsteg från det fulla genomförandet av utjämningsprincipen torde icke behöva en närmare motivering. Nämnden anser också, att det icke minst ur uppfostringssynpunkt bör fordras, att lärjungens uppförande icke ger anledning till allvarligare erinringar. I analogi med vad som nu gäller i fråga om befrielse från terminsavgifter bör därför lärjunge ha minst betyget B i uppförande och ordning för att erhålla och behålla det s. k. grundstipendiet.

Nämnden har i det föregående föreslagit, att elever i minst tvååriga yrkeskurser skulle erhålla stipendier enligt samma system som läroverksungdomen. Förslaget förutsätter, att samma bestämmelser skola kunna tillämpas på alla eleverna. Något villkor om god studielämplighet bör emellertid icke uppställas, när det gäller stipendier åt yrkesskoleeleverna. Den elev i en yrkesskola, som har tillräckliga anlag och övriga förutsättningar för att utbildas till användbar yrkesman i det yrke han valt, bör nämligen utan särskild prövning av studieförutsättningarna erhålla det stöd för sin utbildning, som stipendiet utgör. Även häri ligger ett skäl för slopande av studielämplighetskravet i vad angår grundstipendierna.

Borttages kravet på god studielämplighet såsom villkor för erhållande av grundstipendium, få dessa stipendier, särskilt i vad angår läroverken, sin karaktär av utjämningsbidrag mellan landsbygd och tätorter tydligt markerad. Samtidigt förlora de emellertid karaktären av stipendium, som i allmänt språkbruk anses utgå såsom belöning för väl skött arbete. De kunna i stället jämföras med andra statsbidrag, som utgå till hjälp för de ungas skolgång, såsom bidrag till skolskjutsar och skolmåltider. Nämnden anser, att denna ändrade innebörd bör framhävas genom att annat ord än stipendium användes och föreslår, att de utjämnande statsbidragen måtte benämnas *studiebidrag*. Behovsstipendierna kunna benämnas *stipendier* eller *statsstipendier* till skill-

nad från stipendier från donationsfonder och dylikt. I det följande använder nämnden termen stipendium vid särskiljande av det behovsprövade bidraget från studiebidraget.

Nämnden är medveten om, att utsträckandet av rätten till studiebidrag i enlighet med ovanstående förslag kan väcka betänkligheter. Redan stipendierna efter nu gällande grunder ha efter vad nämnden erfarit från rektorerna, stimulerat tillströmningen till de högre, huvudsakligast teoretiska skolorna. Villkoret att god studielämplighet skulle provas föreligga och att den i läroverk intagne därför icke kunde vara viss om att erhålla stipendium har dock haft en återhållande verkan. Slopas detta villkor, torde tillströmningen av inträdessökande komma att än ytterligare ökas och trängseln vid intagningen med därav följande olägenheter för barnen, deras målsmän och rektorerna bli större än nu. Lämplighetsvillkoret beträffande stipendierna (= behovsstipendierna) skulle emellertid behållas för läroverkens elever, och det i något skärpt form. Yrkesskolornas elever skulle däremot kunna erhålla stipendierna utan särskild lämplighetsprövning. Denna förmån, innebärande att stipendium lättare erhålles vid en praktisk skola än vid en teoretisk, bör enligt nämndens åsikt vara ägnad att i viss utsträckning avledda strömmen av inträdessökande till läroverken över till de praktiska skolorna. Förslaget innebär vidare väsentligt ökade statsutgifter. En överslagsberäkning, som nämnden företagit angående kostnaderna för studiebidragen, om lämplighetsprövningen slopades och de nu gällande grunderna för stipendierna tillämpats på eleverna i ifrågavarande läroanstalter läsåret 1947/48, ger vid handen, att omkring 3½ miljoner kronor mer hade behövts för dessa stipendier. Nämnden har därvid räknat med att 15 % av i läroverken höstterminen 1947 inskrivna landsbygdslärjungar icke skulle vara berättigade på grund av kvarsittning eller avgång under läsåret; motsvarande procenttal för elever i tekniska läroverk och handelsgymnasier har antagits till 8 %. Till studiebidrag skulle för läsåret 1947/48 sålunda hava åtgått omkring 9 miljoner kronor enbart till läroverkens elever. Det är efter år stegrade antalet landsbygdslärjungar medför dessutom en ständig ökning av studiebidragen. Om därtill läroverkssystemet skall tillämpas även på minst tvååriga yrkeskurser, kommer belastningen på budgeten för studiebidrag att bli högst avsevärt ökad. Med hänsyn härtill har nämnden ansett sig böra undersöka, huruvida icke studiebidragsbeloppen böra jämkas något nedåt. Det är också rimligt att så sker, om förmånen av icke behovsprövade bidrag utsträcker till så gott som samtliga landsbygdslärjungar inom läroverken och stora grupper av yrkesundervisningens elever. En revision av bestämmelserna är påkallad även av den anledningen, att en förenkling är mycket önskvärd. Nämnden vill emellertid betona, att en för övrigt ganska måttlig sänkning av studiebidragen enligt nämndens mening icke får inverka sänkande på det sammanlagda studiehjälpsbelopp, som i form av studiebidrag och stipendium kan tilldelas en studiebegåvad och behövande lärjunge. Nämnden föreslår därför bl. a. av detta skäl *en höjning av stipendierna till 75 kronor per månad*, varigenom också en bättre balans mellan de båda stipendietyperna vinnes. Städernas och tätorternas studerande ungdomar, vilka erhålla endast

stipendier, bliva också härigenom bättre tillgodosedda än hittills liksom överhuvud helt obemedlade lärjungar med god studielämplighet härigenom erhålla ett bättre ekonomiskt stöd för att genomgå en skola, vilket nämnden utifrån sin erfarenhet av detta klientel anser synnerligen välmotiverat.

Studiebidragens belopp. Det nu utgående *grundstipendiet för inackordering* är fastställt till 500 kronor för helt läsår. Då läsåret vid de läroanstalter, för vilkas elever läroverkssystemet nu tillämpas, för samtliga enhetligt beräknas omfatta ungefär nio månader, utgör detta ett bidrag per månad av omkring 55 kronor. Del av månad har nämnden icke ansett böra beräknas särskilt. Stipendierna vid yrkesundervisningens anstalter beräknas däremot för närvarande per månad och dag, vilket ansetts nödvändigt med hänsyn till den högst skiftande längden av kurserna. Yrkeskurser av minst två års längd äro emellertid mera enhetliga, och beräkningen av stipendierna kan för dessa begränsas till månadsbelopp. För att samma beräkningsgrund skall kunna tillämpas både för läroverken och de berörda yrkesskolorna, föreslår därför nämnden, att inackorderingsbidraget bestämmes per månad, icke som nu per läsår. *För inackordering i enskilt hem föreslår nämnden ett bidrag av 50 kronor per månad.* För de läroverkselever, som nu ha enbart grundstipendium för inackordering, innebär detta en minskning per läsår av 50 kronor, men minskningen kompenseras för dem, som tillerkännas behovsstipendium, genom högre belopp å detta. Helt obemedlad landsbygdslärjunge skulle erhålla 1 125 kronor per läsår mot nuvarande maximalt 1 040 kronor. En självklar förutsättning för att en elev skall få inackorderingsbidrag är att han saknar möjlighet att erhålla önskad utbildning i sin hemort och att han för sin skolutbildning är tvungen att inackordera sig i skolorten.

Vid åtskilliga av yrkesundervisningens anstalter äro eleverna inackorderade i internat. Internaten äro ofta uppförda med avsevärda bidrag av allmänna medel. Även för läroverksungdomen kunna numera uppföras internat med bidrag från staten. Inackordering i internaten är i regel billigare än i enskilda hem. Där så är fallet, bör skälig reducering av studiebidraget ske, då eljest eleverna i internaten skulle få förhållandevis större bidrag till sin utbildning än övriga inackorderade elever. Det bör därför ankomma på den centrala stipendiemyndigheten att i sådana fall bestämma ett lägre studiebidrag, dock minst 25 kronor per månad.

Även bestämmelserna om *stipendium för dagliga resor* anknyta i sin nuvarande avfattning till läsåret. Ett belopp motsvarande resekostnaden kan nämligen erhållas, i den mån densamma överstiger 25 kronor för termin. För att kunna tillämpas på skolor, som icke ha samma terminsindelning som läroverken, bör denna bestämmelse ändras så att bidraget beräknas för månad. Förutsättning för att stipendium skall kunna utgå är för närvarande att avståndet mellan lärjungens bostadsort och skolan är minst 5 km. Bestämmelsen är icke lyckligt formulerad och har vållat stora svårigheter att rättvist tillämpa. Uppgifterna i ansökningarna om avståndet mellan bostadsort

och skola ha ofta varit mycket osäkra, tvekan har ofta rätt om avståndet skulle beräknas från hemmet till skolan eller det avstånd, som lärjunge haft att tillryggalägga med järnväg eller buss för att komma till skolan, avståndet har beräknats fågelvägen eller via färdvägen, avståndet har beräknats till sammanlagda vägen av cykelfärd till station, järnvägsresa till skolorten och gång från skolortens järnvägsstation till skolbyggnaden o. s. v. Ofta har i ansökningarna kunnat konstateras, att för elever från samma plats uppgivits olika avstånd till skolan, stundom så stor skillnad, att stipendium för någon av dem rätteligen icke borde ha utgått, när det uppgivna avståndet varit kortare än 5 km. Särskilt besvärlig har avståndsbestämmelsen varit, när det gällt att bestämma stipendierätten för elever i Stockholms läroanstalter. Dessa elever ha i regel s. k. terminskort på spårvägarna, vilka kort ha ett enhetligt zonpris. Det har då för det första vållat nämnden stora svårigheter att avgöra, om en elev bodde så långt från sin skola, att han finge anses berättigad erhålla bidrag till sina resekostnader. För det andra erhöles de, som då fingo bidrag, därmed billigare resekostnader än de av kamraterna, som hade exakt samma kostnader och som i många fall hade endast obetydligt kortare väg till skolan. Vid tillämpningen av avståndsbestämmelsen har nämnden, som dock i görligaste mån sökt rätta till uppenbara missuppfattningar och oriktigheter i ansökningarna och praktiskt bedöma från fall till fall, kommit till den bestämda uppfattningen, att *rätten till studiebidrag för dagliga resor icke skall göras beroende av avståndet från en plats till en annan utan i stället knyts till kostnaderna för resorna*. Kostnaderna kunna nämligen exakt uppgivas och utan svårighet verifieras och de elever, som ha samma kostnader, kunna då få samma bidrag till sina resor.

Vid bedömningen av resebidragens lämpliga storlek har nämnden utgått från Statens järnvägars taxor för järnväg och buss. Skolungdom under 20 år kan lösa månadsbiljett till halvt pris, och på busslinjerna förekomma dessutom s. k. skolkort, gällande för hel termin till kostnad lika med två månadsbiljetter till fullt pris. Det synes rättvist att för de läroverkselever, som använda järnväg, räkna med 10 månadsbiljetter för helt läsår. Som exempel på resekostnader för olika avstånd må anföras följande tabell:

J ä r n v ä g					B u s s				
Avstånd km	Kostnad		Bidrag per läsår		Avstånd km	Kostnad		Bidrag per läsår	
	per månad kronor	per läsår kronor	nuvarande kronor	föreslaget kronor		per månad kronor	per läsår kronor	nuvarande kronor	föreslaget kronor
1—6	4:50	45:—	0:—	0:—	5—6	7:—	56:—	10:—	0:—
9—10	5:50	55:—	5:—	0:—	9—10	10:50	84:—	35:—	25:—
14—15	7:50	75:—	25:—	0:—	13—14	14:—	112:—	65:—	55:—
16—17	8:50	85:—	35:—	25:—	15—16	15:—	120:—	70:—	60:—
20—21	10:50	105:—	55:—	45:—	19—20	18:50	148:—	100:—	90:—
30—31	15:50	155:—	105:—	95:—	29—30	27:50	220:—	170:—	160:—
40—41	19:25	192:—	145:—	135:—	39—40	35:50	284:—	200:—	200:—

Ehuru dessa taxor givetvis icke äro allmängiltiga för elevernas kostnader, eftersom kommunala och enskilda trafikföretag ha starkt varierande avgifter, och vidare vissa elever ha dubbelt så höga kostnader, då de äro över 20 år, ha de dock givit nämnden stöd för uppfattningen, att *resebidraget bör utgå med det belopp per månad, varmed den verkliga resekostnaden överstiger 6 kronor, dock med de inskränkningarna, att på detta sätt beräknat resebidrag om mindre än 2 kronor per månad icke utgår, samt att det högsta bidraget per månad är 20 kronor.* För läroverkens hela läsår böra motsvarande belopp vara 60 kronor, 20 kronor och 200 kronor respektive. De resekostnader, som uppgivas, skola avse det billigaste färd sätt som kan användas med hänsyn till att eleven på tillfredsställande sätt skall kunna fullgöra skolarbetet. På sådant sätt beräknade bidragsbelopp återfinnas i sista kolumnerna i ovanstående tabell. De innebära som synes en något ogynnsammare bidragsgivning än enligt nuvarande grunder, vilket har sin motsvarighet i den obetydliga jämkning nedåt, nämnden föreslår för bidragen till inackorderade elever. Det bör dock påpekas, att, eftersom de verkliga kostnaderna för resorna liksom nu bli avgörande för bidragen, eventuella höjningar av taxorna automatiskt bliva kompenserade intill maximibeloppet. Genom den föreslagna spärren undgår man, att skäligen betydelselösa summor utanordnas. Den gräns för resekostnader, intill vilken intet bidrag utgår, d. v. s. 8 kronor per månad eller 80 kronor per läsår för läroverken, ligger även över kostnaderna för enbart spårvägs kort inom en storstad, varigenom den kategori av elever, varom här är fråga, för vilken icke bidragsgivning av denna typ varit avsedd, icke heller kommer i fråga.

För färd med bil till och från skolan har studielånenämnden beviljat högst 200 kronor per läsår, då det styrkts, att andra färdmedel icke kunna användas. Bidrag till bilresor torde även i fortsättningen böra medgivas under enahanda villkor och med samma högstbelopp, vilket är detsamma som beträffande övriga resor. Nödvändigheten av bilresan och de verkliga kostnaderna för densamma måste dock noggrant kontrolleras.

Vid bedömning av, om bidrag för hållande av cykel även enligt de nya grunderna bör utgå, finner nämnden övervägande skäl tala för, att så icke bör ske. Avståndsspärren för berättigandet har nu enligt det föregående föreslagits bortfalla beträffande resorna med vanliga trafikmedel och om ett bidrag för cykel bibehölles, så skulle man dock här nödgas införa en avståndsgräns med nya svårigheter och ojämnheter i tillämpningen som följd. Då vidare den del av kostnaden för resa med vanliga trafikmedel, som eleven själv får bära, d. v. s. 60 kronor eller i gränsfallen 80 kronor per år, överstiger eller åtminstone är av ungefär samma storlek som kostnaderna för hållande av cykel för skolresorna, tala även rättviseskälen för ett slopande av cykelbidragen.

Utöver de ordinärt utmätta stipendierna för inackorderade elever har särskilt *stipendium* kunnat utgå för ett skäligt antal resor under läsåret mellan

hemorten och skolorten. Det förtjänar påpekas, att dessa bidrag äro av behovsstipendietyp och alltså endast utgå till behövande elever. Bidragen ha utgått med belopp, motsvarande kostnaden efter billigaste färd sätt för åtta enkla resor, minskad med 50 kronor, dock högst 100 kronor per läsår. Nämnden har vid behandlingen av ansökningarna icke automatiskt låtit sådana utgå utan utövat en viss restriktion bl. a. därför att det långt ifrån alltid varit säkert, att det uppgivna antalet resor företogs. Det synes likväl nämnden uppenbart, att dylika stipendier även i det följande böra utgå för att utjämna skolgångskostnaderna för de elever, som ha lång resväg mellan hem och inackorderingsort. Dock synes det skäligt att *begränsa bidragen till högst fyra enkla resor per läsår*, och låta dem utgå *med det belopp, varmed den verkliga kostnaden för resa i billigaste klass överstiger 60 kronor för år räknat, dock högst med 100 kronor.* Vidare bör det villkoret kvarstå, att bidrag kan utgå endast med det belopp, som beräknas för resa från elevens hemort till närmast belägna skola med avsedd utbildningslinje, samt att dessa resebidrag endast utgå till elever, som berättigats till de behovsprövade stipendierna.

Stipendiet för frukostmål i skolorten har automatiskt följt med stipendiet för dagliga resor, d. v. s. den som befunnits fylla villkoret angående avståndet hemorten—skolan och därför erhållit resestipendium har också fått frukostbidrag. Samma inkonsekvenser och av ännu större ekonomisk betydelse för eleverna, som förut visats medfölja avståndsvillkoret, ha därför framträtt beträffande frukoststipendiet, och nämnden finner därför lämpligast, att särskilda bestämmelser utfärdas för detta. *Nämnden föreslår den bestämmelsen, att viss ersättning för måltid utom hemmet lämnas åt elev, som bor så långt från skolan, att han för att bevista den dagliga undervisningen måste äta något eller några mål utanför hemmet.* För beräkning av frukostbidraget föreskriver författningen, att bidraget skall utgå med halva kostnaden för frukostmål under huvudrasten. På grund av de sökandes ofta ofullständiga eller uppenbart missvisande uppgifter om kostnaderna har prövningen och uträkningen av bidragen vållat mycket och tidsödande arbete för både rektorer och nämnden. Högst olika frukostkostnader uppges vidare för elever på samma åldersstadium, från samma klass, skola eller skolort, ja till och med för elever, som äta på samma frukostställe, vilket torde bero på att eleverna inta måltider av olika sammansättning eller kvalitet. Nuvarande formulering av bidragsbestämmelserna medför, att bidraget utmätas efter frukostmålets kvalitet och därav betingade olika kostnad eller efter elevens och hans föräldrars uppfattning om vad en frukost bör bestå av. Olägenheterna med bidragsbestämmelsen skulle minskas, om enhetliga stipendiebelopp bestämdes. Nämnden har också anmodat rektorerna att för de egna eleverna föreslå ett lämpligt frukostpris för alla samt att, om flera skolor finnas på platsen, samråda med sina kolleger om ett enhetligt pris att föreslå såsom grundstipendium för alla skolelever på platsen. Härigenom har en viss utjämning åvägabragts. Men nämnden anser, att man bör gå vidare på utjäm-

ningsvägen och att därför *ett och samma belopp för frukostbidraget per månad bör fastställas*. Härigenom förenklas i hög grad utdelningen. Ersättningen bör vidare differentieras med hänsyn dels till måltidens art dels ock till antalet måltider.

Som tidigare omnämnts, medföra åtskilliga lärjungar matsäck från hemmet, i regel smörgåsar, ibland någon lagad mat jämte smörgåsar, vilket mål intages i skolans frukostrum jämte mjölk, antingen medtagen från hemmet eller för billigt pris tillhandahållen i skolan. För att tillmötesgå en från rektorerna allmänt uttalad önskan medgiver nämnden numera, att om från hemmet medfört frukostmål består av smörgåsar jämte mjölk, choklad eller annan näringsfysiologiskt tillfredsställande dryck, frukoststipendium må utgå med högst 50 kronor per läsår. För enbart torrkaffning beviljar nämnden däremot icke stipendium. Nämndens medgivande har lämnats med tvekan. Nämnden anser nämligen, att avsikten med frukoststipendierna är att bereda lärjungarna möjlighet till att få ett lagat mål varm mat under huvudrasten. Såsom skäl för införande av de fria skolmåltiderna har ju också anförts betydelsen härav. Under övergångstiden fram till det fullständiga genomförandet av de fria måltiderna torde dock kunna försvaras, att bidrag av statsmedel i form av stipendium lämnas för sådana måltider, som äro näringsfysiologiskt tillfredsställande, även om de icke bestå av varm s. k. lagad mat. Nämnden föreslår, att *eleven till matsäck erhåller bidrag med 5 kronor per månad*. För *mål lagad mat i skolorten bör eleven erhålla 10 kronor per månad*. Dessa belopp äro desamma, som nu maximalt utgå till läroverksungdomen. *Om elev på grund av skoldagens längd under minst fyra dagar i veckan nödgas intaga ännu ett mål i skolorten, bör han få 15 kronor per månad*. Sådant extra mål kan då få utgöras av smörgåsar jämte mjölk eller choklad. Nämnden har nämligen funnit, att på grund av olägliga kommunikationstider elever vid vissa skolor nödgas stanna så länge i skolorten, att de behöva ett mål mat, innan de resa hem. Arbetsdagen vid exempelvis verkstadsskolorna är också så lång, att eleverna som regel intaga två mål om dagen utanför hemmet.

Påpekas bör i detta sammanhang, att stipendierna för frukostmål komma att försvinna, då samtliga skolor infört fria skolmåltider för sina lärjungar. En viss nedgång i frukoststipendiernas antal har redan kunnat iakttagas.

I detta sammanhang vill nämnden beröra en framställning avseende stipendierna och de fria frukostarna. Stockholms stads lärlings- och yrkesskolestyrelse har i en till överstyrelsen för yrkesutbildning ställd och till nämnden överlämnad skrivelse påtalat de avdragsbelopp på 30 kronor, som göras för i hemmet boende lärjungar, vilka erhålla fri måltid i skolan, och på angivna grunder hemställt om åtgärder för att dessa elever icke skulle behöva vidkännas sådana avdrag. Nämnden finner denna framställning bestyrka vad den tidigare vidrört, nämligen att systemet med avdrag från ett beräknat belopp är mindre lämpligt ur beräkningssynpunkt, därför att man anser det be-

räknade beloppet vara normerande och avdraget innebära, att man frångår eleverna en eljest utgående förmån. Läroverkssystemet med fixa och lika belopp för extra utgifter och därutöver behovsprövade stipendier är, som tidigare anförts, lättare att förstå, och genomförandet av detta system för yrkeskolorna av längre kurslängd kommer därför att skapa klarhet i detta hänseende. I sak kan ju icke för yrkesskoleeleverna gälla annan regel än den som hittills gällt och fortfarande bör gälla för läroverkseleverna, nämligen att inget frukoststipendium kan utgå till elev, som erhåller fri frukost i skolan.

Genom de sålunda föreslagna reglerna för studiebidragens utgående vinnes en viss begränsning av erforderligt anslag. Till beräkningen av detta återkommer nämnden i det följande.

Nämnden har tidigare anført, att för erhållande av studiehjälp icke bör uppställas villkor om god studielämplighet för elev i yrkeskolorna, men att villkoret däremot bör finnas för läroverkseleverna i vad det avser de behovsprövade stipendierna. Bedömningen av studielämpligheten erbjuder särskilda problem, vilka därför böra behandlas utförligare.

Prövning av studielämpligheten. I det föregående har nämnden framhållit, att »behovsstipendierna» för läroverkens vidkommande syfta till att ekonomiskt stödja de begåvade lärjungar, vilka på grund av egen eller föräldrarnas ekonomi antingen icke alls eller också endast med svårighet och försakelse kunna genomgå en högre skola. Det har också framgått av det förut sagda, att nämnden anser kraven på studielämplighet i fråga om dessa stipendier böra ställas ganska högt. De böra nämligen enligt nämndens mening förbehållas de lärjungar, som visa verkligt goda anlag för studier eller utbildning av det slag, som de valt. För de teoretiska skolornas lärjungar borde därför rätteligen krävas betyg, som hålla sig omkring AB. Av skäl, som framgå av det följande, synes dock en lägre betygskvot böra väljas.

Begåvningsurvalet efter skolbetyg är mycket vanskligt. Även om det med fog kan göras gällande, att skolbetygen i allmänhet ge en ganska god bild av en lärjunges allmänna studiebegåvning, kunna de dock icke sägas meddela en allsidig eller i varje enskilt fall tillförlitlig uppfattning om lärjungen. I betänkande V, »Skolans betygssättning», har 1940 års skolutredning utförligt behandlat denna fråga och ingående diskuterat förtjänster och brister i skolans betygssättning enligt nu vanliga grunder. Sammanfattningsvis konstaterar utredningen, att företagna undersökningar givit vid handen, att betygen från olika skolformer i flertalet fall ge väl användbara upplysningar om de ungas förutsättningar och möjligheter. Utredningen framhåller också, att så länge icke andra och mer tillförlitliga bedömningsmetoder hunnit utformas och göras användbara i skollivet, betygen förbli oumbärliga såsom uttryck för skolans omdöme om lärjungarna. Häri kan nämnden instämma. Visserligen ha under senare år andra bedömningsmetoder än betygssättning på sina håll börjat tillämpas, antingen helt ersättande betygs-

sättning eller som komplement till denna. Men då det gäller att bedöma ett synnerligen stort antal lärjungar från flera hundra skolor, av vilka endast ett ringa fåtal i sin bedömning av lärjungarna övergått från betygssättning till andra och modernare metoder, medan det ojämförligt största antalet lärjungar äro betygssatta på vanligt sätt, finnes för närvarande ingen annan möjlighet vid den jämförande prövningen av lärjungarna än att utgå från de betyg, de erhållit. Nu äro, som ovan framhållits, betygen inte alltid en tillförlitlig mätare av lärjungarnas studiebegåvning. De felkällor, som finnas, hava utförligt behandlats i nyssnämnda betänkande och skola här icke andragas. Dessa felkällor, exempelvis lärarnas individuella uppfattning om betygskrav och studiebegåvning, måste emellertid den, som med betygen som enda grundval skall bedöma en lärjunges större eller mindre grad av studielämplighet, nogsamtt beakta, så att han icke till äventyrs fränkänner den lärjunge studiebegåvning, vars låga betyg bero på begåvningen ovidkommande yttre omständigheter. Där förklaring av lärare eller annan i det särskilda fallet initierad och omdömesgill person lämnas till betygen, kan ju också en sådan korrigerig av betygen såsom begåvningsmätare ske. Men sådana fall äro så sällsynta, att man vid prövningen i stort icke kan lita till dem, utan skolbetygen bli i det allra största antalet fall utslagsgivande. För att då undvika att exempelvis särskilt låg betygssättning i en klass eller skola, eller tillfälliga yttre omständigheter, som menligt inverka på en lärjunges studieresultat, skola få avgörande betydelse, då en lärjunges studiebegåvning skall bedömas, ledes man ovillkorligen därhän att för god studielämplighet icke sätta betygskraven, som skola gälla alla de lärjungar, vilka skola provas, alltför högt. Härigenom elimineras en hel del ojämnheter, som dock måste anses vidlåda skolbetygen från ett så stort antal skolor, som de stipendiesökande lärjungarna tillhöra. Ett medelbetyg, liggande under AB, synes därför tillrädligt. Härför talar också ett särskilt skäl. Stipendiernas motivering är att genom dem skola stödjas studierna för begåvade ungdomar från hem, vilkas ekonomi icke tillåter eller endast med svårighet tillåter barnen att ägna sig åt högre skolstudier. Studieförutsättningarna äro i dessa hem icke alltid goda. Trångboddhet och otillräckligt intellektuellt stöd från föräldrarnas sida i barnens studier kunna försvåra studierna för den unge och nedsätta hans studieresultat och därmed hans skolbetyg. Hans begåvning gör sig med andra ord icke gällande på samma sätt, som om han hade bättre yttre studiemöjligheter. Skulle nu höga betygskrav gälla för att »god studielämplighet» måste anses föreligga, torde åtskilliga lärjungar av denna kategori bli utestängda från det ekonomiska stöd, varförutan de icke kunde få utbildas sig i den riktning, som deras begåvning och anlag motivera. Och då hade stipendierna icke tillfredsställande fyllt den uppgift, som motiverat deras tillkomst.

Skolbetygens otillräcklighet att i varje särskilt fall medgiva en något så när säker bedömning av lärjungens studiebegåvning har lett till att komplet-

terande upplysningar ansetts böra förebringas. Stipendieförfattningen föreskriver sålunda, att intyg om sökande lärjunges studiebegåvning skall afgivas av läraren. För att få enhetlighet i dessa intygsuppgifter har tillika föreskrivits, att intyget skall avfattas i enlighet med av nämnden upprättat formulär. I samarbete med psykologisk-pedagogiska institutet har nämnden fastställt ett formulär, i vilket begäres upplysning om lärjungens allmänna studiebegåvning, ambition, ordning och uppförande samt om hans hälsotillstånd och platssiffra i klassen efter skolbetygen. För att underlätta för intyglämnande lärare att besvara frågorna, ha de olika omdömena betecknats med siffror; sålunda skall utmärkt begåvning betecknas med 5, mycket god med 4, god med 3, tämligen god med 2 och svag med 1. Intygen ha emellertid icke motsvarat förväntningarna. Av de upplysningar, som lämnats i intygen, har främst uppgiften om lärjungens platssiffra i klassen varit av värde. Klassens eller skolans betygsnivå har genom denna kunnat bedömas och alltför låg eller för hög betygssättning kunnat beaktas och föranleda avsteg från de riktlinjer i fråga om betygskvot för stipendiums erhållande, som nämnden i regel följt. Liknande hänsynstagande blir också i fortsättningen nödvändigt. I fråga om övriga uppgifter har stor oenhetlighet konstaterats. I många skolor har, enligt vad nämnden erfarit från rektorerne, en viss betygssumma ansetts motsvara en viss siffra i intyget. På så sätt har emellertid ingen kompletterande upplysning lämnats nämnden, som ju också haft betygen att tillgå i ansökningen. I andra fall synes en alltför stark välvilja mot stipendiesökande lärjungar ha fått göra sig gällande och vitsord i intyget om begåvning lämnats, som icke kunnat förlikas med de relativt svaga skolbetygen. Även om det icke direkt anmälts av skolornas rektorer, synes i övervägande antalet fall intygets vitsord i praktiken ha bestämts av de särskilda ämnesbetygen. Det sammanfattande vitsordet om studiebegåvning synes under sådana förhållanden dels lämna mycket lätt vägande kompletterande upplysning för bedömningen av lärjungarnas verkliga förutsättningar för fortsatta studier, dels med lika stor säkerhet kunna fällas av den stipendieutdelande myndigheten på grundval av skolbetygen. Nämnden finner därför icke anledning bibehålla de särskilda intygen, vilka givit alltför litet av nya upplysningar utöver skolbetygen, i många fall varit missvisande och dessutom förorsakat lärare och rektorer icke oväsentligt arbete. Med ansökningen bör däremot av rektor eller lärare lämnas de upplysningar, som i intyget varit av värde, nämligen *lärjungens platssiffra i klassen* och *huruvida lärjunges hälsotillstånd menligt inverkat på hans studieresultat* samt de *övriga upplysningar*, som lärare velat lämna till belysning utöver skolbetygen av lärjunges studieförutsättningar, hemförhållanden och dylikt. Särskilt önskar nämnden understryka betydelsen av de individuella särskilda upplysningarna, vilka icke sällan givit en mycket god bild av en lärjunge och i åtskilliga fall förhjälpit honom till ett stipendium, som hans betyg ensamt icke motiverat.

Stipendieberättigade klasser m. m. Enligt det nuvarande läroverkssystemet gäller, att grundstipendier (= studiebidrag) kunna utgå fr. o. m. begynnelse-

klasserna i läroverken och jämförliga skolor. Bestämmelsen innebär, att eleverna i realskolan resp. den kommunala flickskolan erhålla studiebidrag ett år längre, om de tillhöra den 5-åriga realskolan, resp. den 7-åriga flickskolan, än om de tillhöra den 4-åriga, resp. 6-åriga linjen. Frågan om ett års avkortning av stipendierätten i den längre skolgången på så sätt, att första klassen i de längre skolformerna icke skulle vara stipendieberättigad, har därför förts på tal inom nämnden, som emellertid ansett sig icke böra föreslå någon ändring i stipendierättens omfattning. Oavsett längden av skolgången böra nämligen de i övrigt likställda utbildningslinjerna vara även i det hänseendet likställda, att studiehjälp bör kunna utgå under hela skoltiden fram till avgångsexamen.

I fråga om behovsstipendierna (= stipendierna) gäller, att de kunna utgå fr. o. m. andra klassen i 4-årig realskola och fr. o. m. tredje klassen i 5-årig eller motsvarande klasser i andra stipendieberättigade skolor. Detta innebär, i motsats till vad som gäller för grundstipendierna, att en elev, oavsett om han har den längre eller kortare studiegången, kan erhålla stipendium under lika många år. Nämndens erfarenhet av stipendiegivningen till elever i läroverk och därmed jämställda skolor ger icke anledning att ändra bestämmelsen i vad den rör dessa skolor. Läroverkssystemets tillämpning på yrkesskolor av minst två års längd, vilket ovan föreslagits av nämnden, ger emellertid anledning överväga, huruvida även beträffande dessa finnas skäl att undantaga något år från rätten till stipendier. Vid detta övervägande torde följande beaktas. Motiven till att undantaga läroverkens begynnelseklasser från rätten till behovsstipendier synas ha varit huvudsakligen tvenne. Dels borde de behovsprövade stipendierna icke utdelas i läroverksklass, som var parallell med folkskolan, dels vore något års prøvotid av elevs lämplighet för de huvudsakligast teoretiska läroverksstudierna påkallad, innan stipendierna satte in. Intet av dessa skäl är emellertid tillämpligt på de yrkesskolor det här gäller. Eleverna i dessa skola ha fullgjort sin folkskoleplikt, innan de intagas i skolan, och någon längre prøvotid än den för dessa skolor föreskrivna av kortare längd är icke behöfvlig för att man skulle kunna konstatera, att eleven på tillfredsställande sätt tillgodogör sig utbildningen. En begränsning av stipendierätten i verkstadsskolornas första klass skulle för övrigt så avsevärt försämra de ekonomiska förutsättningarna för eleverna i dessa skolor att börja sin utbildning, att det i hög grad skulle försvåra rekryteringen till skolorna och bör redan av denna anledning icke föreskrivas. Nämnden finner sålunda icke skäl föreslå någon uppskjuten stipendierätt för elever i flerårig yrkesskola.

I detta sammanhang förtjänar att beröras en fråga, som vid åtskilliga tillfällen av rektorer framlagts för nämnden. Det har visat sig vara synnerligen vanskligt att på grundval av folkskolebetygen avgöra, huruvida en i första klassen intagen elev ägde den grad av studielämplighet, att stipendium borde tillstyrkas. Det vore därför lämpligt att uppskjuta utseendet av stipendiaten till början av vårterminen, då en något säkrare bedömning av elevernas förut-

sättningar för studier i den högre skolan kunde göras. Nämnden kan vitsorda den stora svårigheten att vid höstterminens början rättvist gradera elevernas lämplighet för studier i en ny skola och av annan typ än den, som eleven förut tillhört, och nämnden vill icke fördölja, att härvid åtskilliga felbedömningar skett både av rektorerna och nämnden. Nämnden har emellertid i ett mycket stort antal fall efter höstterminens slut på framställning av rektorer eller målsmän vidtagit ändringar i tidigare stipendiebeslut, och därvid ha åtskilliga elever i efterhand erhållit stipendier. Av praktiska skäl kan därför en framflyttning av stipendiaturvalet till vårterminens början, så länge nuvarande stipendievillkor gälla, ha skäl för sig. Om emellertid eleverna i första klassen enligt nämndens förslag skola erhålla studiebidrag utan villkor om god studielämplighet, bortfalla i stort sett skälen för en uppskjuten tilldelning av studiehjälp. Den då tydligare framhävda karaktären av clearing mellan skolort och icke skolort motiverar nämligen icke att en viss tids prövning av eleverna skulle vara erforderlig för utseende av de lärjungar, som böra erhålla studiehjälp. Även studiebidragen i gymnasiernas första ringar böra av samma skäl kunna utdelas redan vid början av gymnasietiden.

De behovsprövade stipendierna inträda i realskolan först tidigast ett år efter påbörjandet av skolan, och prövningen av studielämpligheten kan därför av realskolans lärare grundas på ett års erfarenhet av eleven. Stipendierna i gymnasiet kunna däremot erhållas redan fr. o. m. första ringen. Prövningen av studielämpligheten utgår då från betyg, erhållna i realskolan. I flertalet fall äro dessa tillräckligt vägledande för ett bedömande av elevens lämplighet för gymnasiestudier, men för åtskilliga elever vore någon tids erfarenhet av deras gymnasielämplighet önskvärd, och för sådana elever vore det därför lämpligt att något uppskjuta stipendiegivningen. Särskilt gäller detta i fråga om de tekniska gymnasierna och tvååriga handelsgymnasierna. Dock böra de elever, som senare under första gymnasieåret tilldelas stipendium, kunna erhålla sådant för hela läsåret. Det torde böra anförtros åt den stipendieutdelande myndigheten att träffa avgöranden om tiden för ansökningsförfarandet med beaktande av nu anförda synpunkter.

Kap. 7. Studiehjälpen vid folkhögskolor, vissa yrkesskolor, lantbrukets skolor m. fl.

I det föregående har framhållits, att de som ungdomsskolor betecknade skolorna bilda en tämligen enhetlig grupp. De läro- och utbildningsanstalter, som efter ungdomsskolornas avskiljande återstå som lämpade för stipendietilldelning, erbjuda däremot en betydligt mer skiftande bild. Icke endast den mycket växlande längden av utbildningen i de olika kurserna — från några veckor upp till 11 à 12 månader — utan även skolornas olika mål, elevernas mycket olika ålder och olikartade verksamhet eller utbildning före kursgenomgången göra bilden oenhetlig. Samma grunder för studiehjälpen kunna därför ej tillämpas för alla.

Till denna grupp höra kurserna vid *folkhögskolorna*, vilka i det nuvarande skolsystemet genom sin speciella karaktär intaga en särställning bland kurser av liknande omfattning. Folkhögskolorna äro till en viss grad läroanstalter av i huvudsak samma slag som många andra, i det att ett icke obetydligt antal ungdomar utnyttjar folkhögskolekursen som förskola för fortsatt utbildning i exempelvis seminarier, sjuksköterskeskolor och socialinstitut. För de flesta eleverna är dock folkhögskolan enbart en allmänt medborgerlig bildningsanstalt och den enda, som de vid mera mogna år genomgå och som därför för deras framtida gärning i eller utanför hembygden blir mycket värdefull. Hit höra vidare *den lägre lantbruksundervisningens* olika långa teoretiska och praktiska skolor och de många *kortare yrkeskurserna*, alla väsentliga för hela yrkeslivet, för en sektor av detsamma eller som komplettering av praktisk utbildning. Det är kurser i lantbruk, trädgårdsskötsel, mejerihantering, husligt arbete, hemslojd, barnavård, blomsterbindning, handel, konststoppning, snickeri, smide, kurser för ladugårdsförmän, kontrollassistenter, hembiträden, husmödrar, barnsköterskor, hemsömmerskor, tvättpersonal, ekonomiföreståndarinnor, hemsystrar, målare m. fl. Att införa för varje kurs särskilt anpassade stipendiegrunder är knappast möjligt av praktiska skäl. Så långt görligt är böra kurserna i studiehjälpshänseende sammanföras till större grupper, och nämnden föreslår därför *två huvudtyper av studiehjälp*, vartill komma några få specialbehandlade skolor.

Nämnden har s. 38 som huvudprincip i fråga om stipendietilldelningen angivit, att eleverna vid samtliga skolor, för vilka icke speciella stipendietyper bli nödvändiga, böra erhålla behovsprövade stipendier å högst 75 kronor per månad. De icke behovsprövade bidrag, studiebidrag, som därjämte kunna utgå för extra kostnader, t. ex. för inackordering, böra däremot differentieras med hänsyn till utbildningens längd. Vad beträffar nu behandlade skolor och kurser har nämnden efter detaljundersökning av desamma funnit, att en lämplig gräns går vid fyra månader. För hithörande kurser om minst fyra månader

anser nämnden, att studiebidraget till elev, som för sin utbildning är inackorderad å skolorten, bör utgå med 25 kronor eller hälften av det inackorderingsbidrag, som med hänsyn till den längre utbildningstiden föreslagits för eleverna i »ungdomsskolorna». Eleverna böra dessutom erhålla resebidrag på samma villkor som ungdomsskolornas elever. Bidrag för dagliga resor och frukostmål sakna egentlig betydelse vid nu behandlade skolor och anledning att belasta stipendiesystemet därmed finnes därför icke. De föreslagna högre behovsstipendierna, förut 60 kronor och enligt förslaget 75 kronor, böra i detta sammanhang också beaktas. Nämndens förslag innebär, att för en elev i denna grupp stipendiemaximum höjes från nuvarande 90 kronor till 100 kronor per månad. Elever i folkhögskolor och yrkesskolor, som ej bo i internat, kunna enligt nu gällande provisoriska bestämmelser erhålla förhöjt stipendium upp till totalt 115 kronor i månaden (s. 18 o. 19), och frågan om liknande förhöjning för eleverna i den lägre lantbruksundervisningens anstalter har nyligen blivit väckt (kungl. prop. 124/1949). Förhöjningen bör vara möjlig även i fortsättningen. Nämnden föreslår därför, att elever tillhörande denna grupp, vilka icke bo i internat och vilkas inackorderingskostnad mer väsentligt överstiger kostnaden för internatsinackordering, skola genom den centrala stipendiemyndighetens beslut kunna erhålla förhöjt studiebidrag å högst 40 kronor per månad.

För elever i *kurser, kortare än 4 månader*, anser nämnden, att studiebidrag icke bör utgå utan endast behovsprövat stipendium å högst 75 kronor per månad. Stipendium med detta högstbelopp bör enligt nämndens mening vara skäligt och tillräckligt stöd för genomgång av dessa korta yrkeskurser. Eftersom eleverna i regel äro äldre och skilda från föräldrarnas hem, komma de också vid stipendiebehandlingen att behandlas individuellt och efter gynn samma grunder.

Samma stipendiegrunder som för sist behandlade korta kurser böra också tillämpas för eleverna i inträdeskurserna till tekniskt gymnasium eller fackskola. Kurserna kunna enligt nämndens mening på grund av sin karaktär av huvudsakligen förberedande utbildning icke jämföras med de vanliga yrkeskurserna av samma kurslängd. Till denna grupp böra också hänföras B- och C-kurser för elektroinstallatörer till den del, kurserna äro heldagskurser.

Nämnden föreslår sålunda,

att eleverna i *folkhögskolornas* olika kurser, i *kurser inom yrkesundervisningen* med kurslängd av 4 månader och längre men ej 2 år, i *lantmannaskolor, lanthushållsskolor, trädgårdsskolor, driftsledarkursen och handelsträdgårdsmästarkursen vid Alnarp* samt i *trädgårdskurser* vid folkhögskolorna erhålla dels utan behovsprövning *studiebidrag* för inackordering med 25 kronor per månad (höjning till högst 40 kronor möjlig), dels efter behovsprövning *stipendium* å högst 75 kronor per månad, dels ock *resebidrag* enligt reglerna för ungdomsskolor; samt att

elever i *yrkeskurser, kortare än 4 månader* samt i *inträdeskurser till tekniska gymnasier eller fackskolor* erhålla stipendium efter behovsprövning å högst 75 kronor per månad.

Särskilt vid folkhögskolorna äro kurserna av mycket varierande längd. En detaljundersökning av ett års stipendieansökningar har visat, att stipendier uträknats icke blott för hela månader utan för varje överskjutande dag. Sålunda ha stipendier beräknats för icke mindre än 38 olika kurstider. Samma detaljerade beräkning av stipendierna sker också beträffande yrkeskolorna. Nämnden vill i fråga om de behovsprövade stipendierna icke för närvarande föreslå någon ändring i detta noggranna beräkningssätt, enär stipendieansökningarna skola handläggas centralt. Beräkningen av studiebidragen, vilka enligt nämndens nedan, kap. 10, framlagda förslag böra uträknas och rekvireras av rektorerna utan central granskning, bör däremot för att underlätta rektorernas arbete förenklas. Nämnden föreslår, att de icke behovsprövade *studiebidragen beräknas utgå för varje hel vecka av kurstiden med en fjärdedel av månadsbeloppet*. För kursdagar, överskjutande hel vecka, bör således enligt nämndens mening studiebidrag icke beräknas, vilket är analogt med vad som föreslås beträffande läroverkssystemet, där studiebidragen beräknas per hela kursmånader men ej för överskjutande dagar.

Studiehjälp enligt grunderna för folkhögskolor m. fl. bör också tillkomma eleverna i *tandsköterskeskolorna*. Utbildningen av *tandtekniker*, som hittills i stipendiehänseende varit likställd med den av tandsköterskor, är däremot en typisk fackutbildning av det slag, som nämnden anser böra stödjas med studielån. Nämnden har därför upptagit tandteknikerskolor bland låneberättigade utbildningsanstalter.

För *folkliga musikskolan i Arvika* finnes för närvarande i riksstaten upptaget särskilt anslag till stipendier åt eleverna. Nämnden föreslår, att skolans elever erhålla studiehjälp från samma anslag som eleverna vid folkhögskolorna och på samma villkor som dessa.

Inom lantbruksundervisningen finnas några skolor, vilkas elever enligt nuvarande bestämmelser erhålla andra stipendieförmåner än eleverna i nyssnämnda lantbrukets skolor. Även i fortsättningen böra de med hänsyn till sina särskilda förhållanden behandlas på annat sätt än övriga skolor.

Eleverna i *lantbruksskolornas* två- eller ettåriga kurser samt de ettåriga *mejeriskolorna* kunna för närvarande erhålla stipendier å högst 400 kronor och ha dessutom fri bostad och i de längre kurserna även kost. För dessa elever kan studiehjälpen icke skäligen utgå enligt samma villkor som för eleverna i exempelvis lantmannaskolorna, där eleverna betala för sin inackordering. För att stimulera till inträde i dessa för jordbruksnäringen mycket viktiga skolor bör emellertid studiehjälpstypen av tidigare anført skäl ansluta sig till den för andra elevgrupper föreslagna och därför uppdelas i en behovsprövad och en icke behovsprövad del. Lantbruksstyrelsen har år 1946 för dessa skolors elever föreslagit för läsår ett grundbidrag å 200 kronor åt alla eleverna och därutöver behovsprövade stipendier å högst 200

kronor. Nämnden ansluter sig i princip till detta förslag men anser, att den behovsprövade delen bör höjas till högst 300 kronor för att bereda bättre stöd åt mindre bemedlade elever. För elever i de ettåriga *ladugårdsförmanskurserna*, vilka nu kunna erhålla behovsprövade 450 kronor för hel kurs, föreslår nämnden i överensstämmelse med lantbruksstyrelsens förslag år 1946, att stipendiet får karaktären av utbildningsbidrag utan behovsprövning och utgår med 500 kronor. På grund av elevklienteletts sammansättning ha stipendierna, ehuru behovsprövade, hittills utgått med maximum till nästan alla eleverna och således praktiskt taget haft karaktär av grundstipendium.

Nu föreslagna icke behovsprövade del av studiehjälpen torde lämpligen benämnas *utbildningsbidrag*.

En särställning bland lantbrukets skolor intar *mejeriskolan vid Alnarp*. Den utbildar blivande föreståndare för mejerier och är närmast att betrakta som och jämställa med de fackutbildningsanstalter, som förut behandlats. Skäl kunna därför anföras för att *hänvisa dess elever till studielån*, och nämnden har därför för dess elever beräknat studielån. Om så icke anses lämpligt, böra dess elever i stipendiehänseende jämställas med lantmannaskolornas elever.

Stipendier åt elever i hushållningssällskapens undervisningskurser behöva nu icke behandlas, sedan genom riksdagens beslut år 1949 understöd åt dessa elever bestämts och numera skola utgå från särskilt anslag till hushållningssällskapen och icke som förut från anslaget till understöd åt elever i lägre lantbruksundervisningsanstalter.

En särställning inom yrkesskoleväsendet intaga de *lägre dagavdelningarna* av *konstfackskolan* och *slöjdföreningens skola* i Göteborg. De äro till sin typ artskilda från vanliga yrkesskolor av motsvarande kurslängd. Läsåret är kortare, eleverna kunna bedriva fria studier och ibland begränsa de sig till att förkovra sig i något fack, för vilket de ha särskild lust, t. ex. målning, vävning, konstsmide, keramik, samt avse icke alltid att utnyttja sin utbildning i förvärvsarbete eller att ens fullfölja utbildningen. För eleverna i dessa avdelningar anser nämnden lämpligast föreslå, att studiehjälpen utgöres av behovsprövade stipendier å högst 75 kronor per månad. För vissa elever från annan ort än skolorten kan dock vara befogat att utmäta högre studiehjälp. Stipendiemyndigheten bör därför ha befogenhet att då särskilda skäl föreligga höja stipendiebeloppet, dock med högst 25 kronor per månad.

Nämnden har i det föregående (s. 8) påpekat, att *domänverkets skolor*, vilkas stipendieförmåner icke tillhörde nämndens utredningsuppdrag, dock voro så närstående dem, som uppdraget gällde, att de borde omnämnas i nämndens översyn av studiehjälpsverksamheten. Det synes nämligen nämnden lämpligt, att även dessa skola kunna inordnas i det system av studiehjälp,

som nämnden föreslår. *Skogsmästarskolan* och de likaledes ettåriga *skogsskolorna* kunna betraktas som fackutbildningsanstalter av det slag, som nämnden ansett böra vara låneberättigade anstalter. Särskilt gäller detta skogsmästarskolan med dess högre skogligen utbildning. Skäl kunna därför anföras för att låta studiehjälpen vid dessa skolor, främst skogsmästarskolan, utgå i form av studielån. Därest likväl hjälpen anses böra utgå med kontanta bidrag, böra eleverna vid skogsmästarskolan, vilka för närvarande erhålla stipendier enligt samma grunder som eleverna vid lantmannaskolorna, även i fortsättningen få samma slag av studiehjälp som dessa, d. v. s. enligt nämndens förslag 25 kronor i studiebidrag och behovsprövat stipendium å högst 75 kronor, allt per månad, jämte resebidrag enligt föreslagna grunder. Samma stipendiegrunder böra då enligt nämndens mening tillämpas även för eleverna i de ettåriga skogsskolorna, vilka för närvarande erhålla var och en ett bidrag å 300 kronor för kurs. Deras kostnader för utbildningen äro per månad i huvudsak desamma som för skogsmästarskolans elever. För *kolarskolornas elever* torde stipendierna ej här behöva behandlas, enär skolorna skola upphöra (jfr s. 22).

Då nämndens uppdrag icke omfattar dessa skolor, har nämnden i det följande icke beräknat kostnaderna för nu föreslagna grundens tillämpning utan har endast velat angiva möjligheterna att inordna dem i det av nämnden för andra skolor föreslagna studiehjälpssystemet.

En fullständig sammanställning av de föreslagna formerna av studiehjälpen och de olika skolgrupperna meddelas å s. 88—89. Bidragskategorierna finnas redovisade i bilaga 4.

Kap. 8. Kostnadsberäkningar.

Vid beräkningen av kostnaderna för den här föreslagna statliga studiehjälpen har först en direkt jämförelse gjorts med de verkliga kostnaderna för studiehjälpen läsåret 1947/48 enligt då gällande grunder. Härav framgår sålunda, huru stor kostnaden skulle ha blivit, om de nu föreslagna systemen hade tillämpats under sagda läsår. Vidare har en budgetberäkning genomförts för budgetåret 1950/51, varvid hänsyn tagits till förändringarna i skolorna och deras elevantal.

1. Jämförelse mellan utdelade stipendiebelopp för läsåret 1947/48 och de kostnader, som för samma läsår skulle ha uppkommit, om i detta betänkande föreslagna grunder då skulle ha tillämpats.

Resultaten av de gjorda beräkningarna återfinnas i bilaga 5 översiktligt fördelade på de olika skolgrupperna. I en särskild kolumn har ökningen (+) respektive minskningen (—) redovisats.

Det ligger i sakens natur, att nämnden ej kunnat göra en fullständig genomgång av handlingarna för hela detta år — uppskattningsvis omkring 50 000 — och än mindre infordra uppgifter om ekonomi, inackorderings- och reseförhållanden för de kategorier av elever, som icke voro men enligt förslaget skulle ha blivit berättigade till bidrag enligt de föreslagna grunderna, och att därför beräkningarna måst grundas på vissa uppskattningar. De äro dock så säkra, att den statistiska felmarginalen icke torde vara större än den som beror på den alltid osäkra uppskattningen av antal elever, inkomstfördelningen m. m., för beräkningen av ett kommande budgetårs stipendieanslag.

För läroverken m. fl. läroanstalter, d. v. s. de elevkategorier, vilka erhålla sina stipendier genom studielånenämndens beslut, har beräkningen skett på ett underlag, varom närmare uppgifter meddelas i bil. 6. Det antal elever, som beräknas komma i åtnjutande av bidrag för inackordering eller resor enligt de nya grunderna, har uppskattats med ledning av en för denna utredning utsänd fråga till rektorerna om elevernas inackorderings- och reseförhållanden avseende läsåret 1946/47. I de därur hämtade procenttalen har nämnden gjort den ringa ändring mot ett större antal inackorderade elever, som den har kunnat konstatera under de successiva utdelningarna. Enligt de föreslagna grunderna skola alla landsbygdsbarn, som fullgöra sin skolgång utan att vara kvarsittare i klassen, berättigas till studiebidrag för inackordering eller resa och frukost; reduktion av det totala i övrigt berättigade elevantalet med dem som beräknas icke fylla detta krav har skett med i allmänhet 15 %, för de tekniska läroverken och handelsgymnasierna dock med 8 %.

Beträffande *bidragen till frukostmål* är att märka, att nämnden förutsatt något ändrade grunder för berättigande till sådant mot nu, i det att icke resvägens längd (5 km) utan i stället det förhållandet, att eleven på grund av kommunikationsförhållandena icke kan komma till sitt hem för måltid under huvudrasten, utgör villkor för erhållande av bidrag. Någon större ändring i antalet berättigade elever uppkommer icke som följd härav; denna faktors inverkan på kommande års medelsbehov beröres i det följande. Hänsyn till de fria skolmåltidernas nuvarande omfattning har här tagits.

Medelbeloppet per elev för de studiebidrag, som skulle ha utgått till ett elevantal erhållet enligt nyss nämnd utredning, grundar nämnden på de tal, som uppkomma som följd av dess i det föregående framlagda förslag, något reducerade enligt nämndens erfarenhet av tidigare medelvärden. Sålunda räknas med ett medelbelopp för inackorderad elev av 445 kronor per läsår (från det normala beloppet av 450 kronor skall dragas vad som erfarenhetsmässigt inbesparas på grund av att i ett visst antal fall skolgången avbrytes), för resor till dagligen resande elev av 63 kronor, vilket är byggt på tidigare medelvärden och reduktion med hänsyn till nu ändrade grunder, samt för frukostmål med 86 kronor, vilket även innefattar hänsyn till ändrade grunder enligt uppskattningar av olika delkategoriers storlek.

De behovsprövade *stipendiernas* beräkning fordrar en mera ingående kommentar.

Beträffande antalet berättigade elever i skolor inom studielänenämndens område erinras om att kraven för god studielämplighet avses att kunna något höjas. Detta gäller särskilt realskolan, där enligt nämndens bedömning högst 25 % av nuvarande stipendieklientel komme att falla bort beträffande de behovsprövade stipendierna. För gymnasierna kan man enligt nämndens uppfattning ej räkna med någon nämnvärd skärpning av betygskraven, och för de tekniska gymnasierna och handelsgymnasierna finner sig nämnden böra räkna med 10 % minskning i antalet till behovsstipendier berättigade.

Beträffande de skalor, enligt vilka månadsbeloppen utmätas i relation till föräldrarnas beskattningsbara belopp, här redovisade på sidorna 14 och 17, måste nu, när samma grunder och belopp skola gälla för läroverk och de övriga utbildningsanstalterna, en sammanjämkning ske. Härvid har nämnden utgått från den skala, som överstyrelsen för yrkesutbildning, skolöverstyrelsen och lantbruksstyrelsen tillämpat ifrågavarande år för de beskattningsbara beloppen, med hänsyn till att avdrag från därur beräknade grundbelopp skola göras för sådana elever, som äro hemmahörande på skolorten, detta med olika belopp av 15 resp. 30 kronor, om de nödgas äta ett mål utanför hemmet eller ej. Detta betyder, att elever närmast jämförliga med läroverkens hemortselever regelmässigt ha haft ett högstbelopp av 60 kronor per månad. Den skala, som gällt för läroverkselevernas behovsstipendium, har haft 60 kronor som högstbelopp. På s. 45 har nämnden emellertid föreslagit, att de nya behovsprövade stipendierna skola uppgå till maximalt 75 kronor. En

teknisk uppräknig av de förstnämnda skalorna i proportion 75 : 60 har därför skett. De gränser för de beskattningsbara beloppen, som gällde för de olika skolformernas stipendier, voro som nämnts också olika. För att ur de kända beloppen av läsåret 1947/48 utdelade stipendier kunna beräkna den nya anslagsbelastningen på de olika skolgrupperna, ha också gränserna för de beskattningsbara beloppen i läroverkselevernas skala måst anpassas efter den andra skalans konstruktion. Med kännedom om fördelningen på inkomstklasser enligt en betydande del av nämndens eget material har en sådan omräkning kunnat företagas med tillräcklig säkerhet. Eftersom gränsen för det beskattningsbara belopp, som gällde för att stipendium av minimibelopp skulle erhållas, sattes lika med yrkesskolornas gräns, betydde detta, att vissa grupper av något bättre ställda elever tillkommo inom båda grupperna. Inom yrkesskolorna tillkom nu nämligen den grupp av elever, för vilken tidigare visserligen ett grundbelopp hade beräknats men därefter minskats enligt reglerna med 15 eller 30 kronor, så att slutbeloppet hade blivit noll.

För kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning har en beräkning av anslagsbehovet gjorts på föranstaltande av byråchefen Arvas, i det att samtliga ansökningar från cirka två tredjedelar, representativt valda, behandlats enligt de nya grunderna. Den därvid erhållna relationen mellan beloppen har tillämpats på skolgrupperna i deras helhet. Se härom bilaga 7.

Beräkningen för övriga smärre grupper av skolor, som föreslås överflyttade till annan grupp, har överslagsmässigt skett på i tillämpliga delar samma grunder.

För lantbrukets skolor har en detaljerad beräkning gjorts av byråinspektör Stensiö. För folkhögskolorna har beräkningen baserats på uppgifter om elevantal och enligt nuvarande grunder utgående stipendier och bidrag med användning av material, som tillhandahållits av vederbörande expert. Ett representativt urval av skolor har därvid detaljberäknats och på grundval härav har totalberäkningen verkstälts (bilaga 8).

Genom förslaget har en relativt betydande kategori av utbildningsanstalter föreslagits berättigad till räntefria studielån med så stora belopp, att de i stort sett täcka hela utbildningskostnaden. Lånen äro avsedda att vara tillgängliga för samtliga elever, som äro i behov därav. Redan tidigare har, som förut nämnts, efter framställning av nämnden tillgängliga medel på allmänna studielånefonden ökats för att betydligt större grupper än tidigare inom folk- och småskoleseminarierna skulle kunna tillgodoses. I kolumn 4 av tabellen bilaga 5 har nämnden uppfört det belopp, som den enligt erfarenhetsmässig uppskattning av lånebehovet vill föreslå för elever i lärar- och andra fackutbildningsanstalter och i de övriga läroanstalter, vilkas klientel enligt förslaget upptagits som låneberättigat, förutsatt samma elevantal som år 1947/48. Beträffande antalet berättigade elever har för a) folkskoleseminarier, småskoleseminarier och övriga lärarutbildningsanstalter samt för b) tekniska fackskolor m. fl. beräknats, att fyrtio procent av lärjungarna skola erhålla lån. Motsvarande procenttal för c) ettåriga studentkurser vid handelsgymnasier

och vissa därmed jämförliga högre handelsskolor samt för d) övriga fackutbildningsanstalter har uppskattats till 25. Det genomsnittliga lånebeloppet har för kategorierna a)—c) ovan beräknats utgöra 2 000 kronor och för d) 1 500 kronor. För elever i aftonkurser vid allmänna och tekniska läroverk samt för vissa gifta elever (jfr s. 36 och 42) har uppskattningsvis beräknats en lånesumma om 0,100 Mkr.

Beträffande *kapitalbudgeten* skulle ett bifall till vad här föreslagits betytt en ökning av utdelningen av studielån per år från omkring 2,10 Mkr, vilket utgör utdelningen för läsåret 1948/49 men som vid jämförelsen dock bör minskas med 0,73 Mkr, som då gick till högskolestuderande, alltså för kvarvarande kategorier 1,37 Mkr, till omkring 7,25 Mkr eller ökning med 5,88 Mkr. Denna summa är visserligen betydande, men nämnden vill i detta sammanhang understryka, att systemet med studielån — utom att det för dessa grupper av studerande ger en effektivare hjälp än de relativt små stipendierna kunna göra — självfallet är statsfinansiellt mindre belastande än stipendiesystemet. För en ett visst år utdelad summa bör man som belastning på statens driftsbudget räkna med i genomsnitt något över 2 års ränteförlust, samt med hänsyn till låntagarklientelet's nya sammansättning en avkortningsprocent av 1,5 (mot tidigare 1,12 %, då låneklientelet väsentligen bestod av högskole- och seminariestuderande), eller totalt, om en räntefot av 3 % förutsättes, 8 %. Mot det förhöjda beloppet av per år utdelade lån av 7,25 Mkr svarar alltså en årsförlust för staten av 0,580 Mkr. För enbart de till studielån föreslagna nyberättigade kategorierna, främst de som förts till grupp I från att förut ha haft stipendier, utgör delen av denna årsförlust omkring 0,208 Mkr, vilket skall jämföras med den stipendieutgift av 1,05 Mkr, som nu utgår till dessa kategorier.

Förändringarna på *driftsbudgeten* genom de föreslagna nya grunderna för studiehjälpen framgå av beloppen i kolumn 7 av bilaga 5. Dessa visa dels en utgiftsökning med 4,368 Mkr, dels ock en minskning med 1,388 Mkr, varför nettoökningen uppgår till 2,980 Mkr. Minskningen för vissa kategorier beror på att kategorierna överförts till lån. Ökningen på driftsbudgeten för allmänna och enskilda läroverk utgör 2,990 Mkr eller 43 % av totalbeloppet för läsåret 1947/48, varav 2,624 Mkr falla på studiebidragen (grundstipendierna) och 0,366 Mkr på stipendierna (behovsstipendierna). Ökningen för högre tekniska läroverks gymnasier uppgår till 0,196 Mkr eller 25 % av totala beloppet läsåret 1947/48. För de tekniska fackskolorna och vissa övriga tekniska fackutbildningsanstalter uppkommer en minskning med omkring 0,951 Mkr, varemot svarar en ökning å kapitalbudgeten med 2,175 Mkr. Handelsgymnasiernas två-åriga kurser skulle fått en ökning med 0,103 Mkr, medan övriga kurser vid handelsskolorna skulle fått en minskning med 0,105 Mkr, varemot å kapitalbudgeten svarar en ökning med 0,250 Mkr.

För de kommunala och enskilda anstalterna för yrkesutbildning skulle skett en sammanlagd ökning med 0,259 Mkr eller totalt 6 % i jämförelse med utbildningsåret 1947/48. Detta, i förhållande till den procentuella ökningen för

exempelvis läroverken, relativt låga tal förklaras bland annat därav, att yrkes-skolornas elever för närvarande i jämförelse med läroverkens lärjungar i betydligt större utsträckning ha stipendier och att läroverkens elever först genom tillämpning av de nu föreslagna grunderna skulle i detta hänseende bliva i stort sett jämställda med yrkesskoleeleverna. Huvudparten av yrkesskolorna, eller kurser om 2 år och mera, skulle ha fått en ökning från 2,493 Mkr till 2,844 Mkr, eller med 14 %. Kurser om 4 månader — 2 år skulle ha erhållit en ökning från 1,379 Mkr till 1,393 Mkr, medan för ännu kortare kurser skulle uppkommit en minskning från 0,334 Mkr till 0,224 Mkr.

Folkhögskolornas elever skulle genom det nya stipendiesystemet ha erhållit en ökning från 1,922 Mkr till 2,307 Mkr, eller med 20 %, och eleverna i lantbrukets skolor en ökning från 0,934 Mkr till 1,124 Mkr, eller med likaledes 20 %.

2. Beräkning av medelsbehovet för budgetåret 1950/51.

I följande kapitel företages en analys av de förändringar i stipendiebeloppens anknytning till föräldrarnas skatteunderlag, som äro påfordrade av att nytt skattesystem trätt i kraft mellan åren 1947/48 och 1950/51. Dessa äro emellertid av rent teknisk art och äro genomförda så, att de genomsnittliga stipendiebeloppen skola bli oförändrade. Under de mellanliggande åren har studielånenämnden och de andra stipendieutdelande myndigheterna genom vissa justeringar av skalorna tagit hänsyn till förändringarna i det nominella inkomstläget.

Då det nu gäller att på de beräkningar av kostnaderna för år 1947/48 som under punkt 1 i detalj utförts, grunda motsvarande beräkning av medelsbehovet för budgetåret 1950/51, skall alltså endast hänsyn tagas till förändringarna i elevsammansättningen inom berörda skolor.

Underlag för uppskattningen av det förändrade elevantalet inom de olika skolgrupperna mellan åren 1947/48 och 1950/51 existerar delvis redan i vad avser förändringarna till läsåret 1948/49, och för att bedöma förändringarna intill 1950/51 ha petita från vederbörande myndigheter, undervisningsrådet R. Lundblads prognostabeller i *Aktuellt från skolöverstyrelsen* 1:1—2, 1948, samt direkt inhämtade uppgifter varit vägledande. Nämnden har kommit till en ökning i samtliga skolgrupper, varom här är fråga, varierande mellan 3,75 och 6 % per år. En ytterligare förändring kan väntas därigenom, att flera skolor införa fria skolmåltider. Då den delvis kompenseras av att elever, som nu icke erhålla frukostbidrag därför att nu berättigandet beror på 5-kilometersvillkoret, då komma att berättigas till sådant, samt då det på sådana förändringar beroende beloppet är relativt litet, påverkar det icke beräkningarna. Nämnden har funnit det vara motiverat, att för de tre år, som tidsintervallet omfattar, räkna med en genomsnittlig total medelsökning av 15 %, för folkhögskolor och lantbrukets skolor 6 %, vilken alltså är av automatisk karaktär.

Enligt det sålunda redovisade materialet kan medelsbehovet för stipen-

dier under budgetåret 1950/51 uppskattas enligt följande. För överskådlig-
hetens skull ha medtagits skolgruppernas sammanräknade belopp, som fram-
kommit vid jämförelsen under 1 ovan (jfr bilaga 5).

Beräknade kostnader för föreslagna stipendier och studiebidrag.

(Belopp i tusental kronor.)

	1947/48			1950/51, beräknad kostnad
	Då utdelade	Enligt här föreslagen grund	Ökning eller minskning	
Läro- och utbildningsanstalter	35	0	- 35	0
Allmänna och enskilda läroverk ..	4 505 + 2 481	7 129 + 2 847	2 624 + 366	11 472
Tekniska gymnasier	6 986 535 + 239	9 976 651 + 319	+ 2 990 116 + 80	1 116
Tekniska och liknande fackskolor; statliga, kommunala och enskilda	774	970	+ 196	
Handelsgymnasier:				
Andra än ettåriga studentkurser	1 101	150	- 951	150
Ettåriga studentkurser m. fl.	155 + 55	241 + 72	86 + 17	360
Övriga fackutbildningsanstalter, låne- berättigade	210	313	+ 103	0
Yrkeskolor, minst 2 år	105	0	- 105	0
" , 4 mån.—2 år	67	0	- 67	0
" , kortare	2 493	2 844	+ 351	3 271
Konstfackskolan och slöjdföreningens skola, lägre avdelningen	1 379	1 393	+ 14	1 602
Folkhögskolor	334	224	- 110	258
Lantbrukets skolor	39	43	+ 4	49
Övriga	1 922	2 307	+ 385	2 445
Summa	934	1 124	+ 190	1 191
	68	83	+ 15	90
	16 447	19 427	+ 2 980	22 004

Till sådana elever, som numera erhålla stipendier endera från studielåne-
nämnden eller från överstyrelsen för yrkesutbildning, men vilka nu berättigas
till studielån, synas lämpligen stipendier övergångsvis böra utgå under deras
fortsatta skoltid. Till ovan angivna beräknade kostnad för budgetåret 1950/51
bör av denna anledning läggas ett belopp av omkring 0,60 Mkr. Den totala
utgiften på driftsbudgeten budgetåret 1950/51 kan sålunda beräknas till
22,604 Mkr.

Uppdelad på de punkter i riksstaten för budgetåret 1949/50, som innehålla
anslag till stipendier eller understöd åt ifrågavarande elever, innebär den be-
räknade totalsumman följande delsummor stipendier:

Högre läroanstalter ¹ , VIII H. 40	12,989 Mkr
Statens skolköksseminarium, VIII H. 23	—
Folkhögskolor ² , VIII I. 53	2,445 »
Fackutbildningsanstalter, motsv. VIII J. 8	0,150 »

¹ Specialgymnasiet vid Vilan medräknat.

² Musikskolan i Arvika medräknad.

Komm. och ensk. anstalter för yrkesundervisn., VIII J. 26....	5,784	Mkr
Tandsköterskeskolor, VIII E. 41	0,045	»
Folkliga musikskolan i Arvika, VIII K. 18	—	
Lägre lantbruksundervisningsanstalter, IX D. 30	1,191	»
	22,604	Mkr

De för samma elevgrupper i riksstaten för budgetåret 1949/50 upptagna anslagen till stipendier och understöd uppgå till sammanlagt 18,009 Mkr. Skillnaden mellan denna summa och den av nämnden beräknade summan för budgetåret 1950/51 är 4,595 Mkr, med vilket belopp anslagen för sagda budgetår sålunda behövde ökas. Även vid oförändrade grunder för stipendieutdelningen torde emellertid anslagen för nästa budgetår behöva höjas med hänsyn främst till den automatiska ökningen av elevantalet.¹ Skillnaden mellan den av nämnden för budgetåret 1950/51 nu beräknade summan och den, som vid oförändrade grunder blir erforderlig för samma budgetår, blir därför mindre än ovan angivna.

Anslagsmedlen till behovsstipendier i det nuvarande läroverkssystemet äro maximerade. Nämnden har i det föregående föreslaget, att samma regler skola tillämpas vid utmätandet av de behovsprövade stipendierna inom alla stipendiekategorier. Det finnes då icke längre skäl att för läroverkens elever bibehålla maximeringen. Nämnden föreslår, att även anslaget till studiehjälp åt lärjungar i högre läroanstalter (VIII H. 40) får *förlagsanslags* karaktär utan någon begränsning beträffande de behovsprövade stipendierna.

Vad beträffar de räntefria studielånen föranleder dels elevökningen mellan 1947/48 och 1950/51, dels tillkomsten av nya skolor (främst Tekniska institutet i Stockholm) en uppräknig av årsbeloppet i förhållande till den under rubrik 1 i detta kapitel och i bilaga 5 nämnda summan. Från denna avgår dock den kategori av elever i tekniska fackskolor, som tidigare haft och övergångsvis föreslagits fortfarande under sin skoltid inneha stipendier. Detta korrigerar årsbeloppet 7,25 Mkr med uppskattningsvis + 0,75 Mkr respektive — 1,00 Mkr, d. v. s. leder till ett utdelningsbelopp för budgetåret 1950/51 av 7,00 Mkr. Denna beräkning av lånebehovet från allmänna studielånefonden har dock förutsatt, att de högskoleelever, vilka nu kunna erhålla lån från fonden, undantagas från fondens låneklientel. Om så icke sker, bör summan efter närmare övervägande ökas med lämpligt belopp.

Allmänna studielånefonden bör alltså förstärkas med ett på så sätt avpassat belopp, att det tillsammans med vid ingången av budgetåret 1950/51 å fonden disponibla medel medger en utdelning till elever vid de läroanstalter, som omfattas av utredningen, under detta budgetår av 7 000 000 kronor.

¹ Enligt avgivna budgetförslag ha skolöverstyrelsen, lantbruksstyrelsen och yrkesöverstyrelsen föreslagit ökningar med tillhoppa 0,982 Mkr. För högre läroanstalter torde en ökning uppkomma med ca 1 Mkr.

Kap. 9. Nya normer för de behovsprövade stipendiernas utmätande. Den nya skattelagstiftningens inverkan på behovskategorierna.

Genom studielånenämndens i det föregående framförda förslag skulle samtliga skolor ha en gemensam skala och gemensamma normer för den behovsprövade delen av studiehjälpen, d. v. s. för statsstipendiet, sträckande sig till 75 kronor per månad för den mest behövande kategorien. Förut använda skalor, avseende stipendier på högst 60, respektive 90 kronor per månad, måste därför omarbetas. En omarbetning är också nödvändig på grund av den nya skattelagstiftningen. Nämnden redovisar nedan den nya skala, som den utarbetat med anpassning till nu angivna förhållanden (s. 73, Behovstabell A).

Vid de tidigare skalorna har den del av familjens ekonomiska behov, som beror på barnantalet, beaktats genom att det beskattningsbara beloppet, vilket som bekant är resultatet efter bland annat avräkningen av det efter antalet barn differentierade ortsavdraget, lagts till grund för skalans steg. Det nya skattesystemets ortsavdrag äro däremot efter barnbidragens tillkomst odifferentierade. En jämförelse mellan det gamla och nya skattesystemets ortsavdrag försvåras emellertid av att i det gamla systemet det skattefria avdraget ej överensstämde med ortsavdraget utan utgjorde ett belopp lika med ortsavdraget plus halva skillnaden mellan taxerat belopp och ortsavdrag, dock högst 50 % av det senare.

I praktiken innebar detta, att det skattefria avdraget steg med stigande inkomst, tills det uppnått sitt maximum — en och en halv gång ortsavdraget — vilket skedde vid ett taxerat belopp lika med dubbla ortsavdraget. För några här förekommande fall framgår skillnaden av följande tabell, som avser förhållandena i ortsgrupp 3:

Kategori skattskyldiga	Gamla skattesystemet, ortsavdrag			Nya skatte- systemet, ortsavdrag	Beskattningsbara <i>inkomstens</i> ökning resp. minskning i förhållande till be- skattningsbart <i>belopp</i>	
	Lägst	Högst	vid ett taxerat belopp av kronor		Lägst	Högst
Ensamstående med 1 barn ..	1 220	1 830	2 440	1 800	— 580	+ 30
” ” 3 ” ..	2 580	3 870	5 160	1 800	+ 780	+ 2 070
Gifta med 1 barn	1 900	2 850	3 800	2 750	— 850	+ 100
” ” 3 ”	3 260	4 890	6 520	2 750	+ 510	+ 2 140
” ” 6 ”	5 720	8 580	11 440	2 750	+ 2 970	+ 5 830

Den frågan uppkommer först, om även i det följande samma eller liknande hänsyn till barnantalet, som förut automatiskt togs genom skalornas anknytning till det beskattningsbara beloppet, skall bestå. Nämnden finner efter överbägande av olika faktorer, att så bör ske. Det väsentliga blir konstaterandet, att barnbidragen med nuvarande belopp icke kunna täcka annat än en del av de minimikostnader inom hushållet, som barnen förorsaka. De merkostnader, som barnens deltagande i skolutbildning efter folkskoleåldern kan medföra, inneslutas därför icke i barnbidragen. För att även i fortsättningen principen att barnantalet något inverkar på stipendiernas storlek skall kunna bibehållas, måste de regler, som i det följande skola bestämma beloppen, innefatta antalet syskon. Som sakligt motiverad fortsättning av tidigare system anser nämnden, att med syskon eller barn bör avses sådana intill 18 år utan egen deklarationsskyldig inkomst. Åldersgränsen 18 år motiveras enligt nämndens mening också av riksdagens uttalande i samband med antagandet av den nya skattelagstiftningen, att om behov av statligt stöd föreläge åt barn, som fyllt 16 år men icke 18 år och som på grund av studier icke kunde bidra till sitt uppehälle och icke heller ägde egna tillgångar av betydelse, sådant stöd borde givas, icke i form av barnbidrag, som Kungl. Maj:t föreslagit, utan genom studiestipendier. Det torde dock böra framhållas, att nämnden i sina förslag icke kunnat inrymma stipendiegivning av sådan typ, som skulle tillgodose härovan angivna behov.

Den av nämnden föreslagna nya skalan för beräkning av stipendiebeloppen med hänsyn till föräldrarnas beskattningsbara inkomst har utarbetats efter den principen, att den förbättring av stipendierna, som nämnden tidigare föreslagit från högst 60 kronor till 75 kronor per månad, skall beredas alla de olika inkomstkategorierna. Efter att ha prövat åtskilliga skalor med olika beskattningsbar inkomst för familjer med olika antal barn och därvid funnit att vägande praktiska svårigheter uppstodo vid tillämpningen av dessa skalor har nämnden slutligen stannat för en skala, upptagande endast *en* kolumn för beskattningsbara inkomsten, *Behovstabell A* s. 73. Varje inkomstgrupp motsvarar i denna tabell ett *behovstal*. Antalet steg i skalan har föreslagits till åtta. Detta motsvarar 12 i nuvarande system hos studielånenämnden och 9 i det som tillämpas vid övriga skolor. Att konstruera en skala med mindre antal steg, vilket nämnden överbägt och prövat, har visat sig leda till en något för grov indelning. Den hänsyn, som nämnden anser böra tagas till barnantalet i familjer vid utmätandet av stipendiets storlek, iakttages på så sätt, att tabellen gäller för familj, där stipendiaten är enda barnet. För varje syskon under fyllda 18 år ökas behovstalet med en enhet. En elev från familj med beskattningsbar inkomst å 5 500 kronor och tre syskon under 18 år erhåller, om inga sådana omständigheter, varom nedan talas, påverka stipendiebeloppet, sålunda behovstalet 2.

I samband med utarbetandet av denna nya skala för inkomstens betydelse för stipendiebeloppets storlek har nämnden även utarbetat nya skalor för beräkning av den inverkan, som andra ekonomiska förhållanden böra ha på

stipendiebeloppets utmätande. Dessa förhållanden, såsom föräldrarnas eller elevens förmögenhet, familjens skuldbelastning, elevens studieunderstöd från annat håll, ha tidigare behandlats var för sig och utgjort ökning eller minskningar av månadsbelopp, som icke alltid överensstämmt med stegen i huvudtabellen och därför gjort systemet i tillämpningen något omständligt. Nämnden har nu konstruerat dessa tabeller, *Behovstabell B—E*, s. 73, efter samma princip som huvudtabellen A, vilket betyder, att ur varje tabell kan utläsas behovstal, vilkas värde äro desamma i alla tabellerna. En hopsummering av de från de olika, i varje särskilt fall använda tabellerna, ger som facit ett *sluttal*, vilket återfinnes i en *Sluttabel*, där stipendiebeloppet per månad avläses, s. 73. Till belysning av systemets tillämpning anföres ett exempel. En elev, vars föräldrar ha en beskattningsbar inkomst på 3 650 kronor och skulder å 6 270 kronor, får 50 kronor per månad i stipendium från en fond. I familjen finnes utom sökande eleven 2 barn under 18 år. Behovstalen bli sålunda: $1 + 2 + 2 - 1 = 4$, vilket i sluttabeln ger ett månatligt stipendium å 40 kronor.

Till de föreslagna tabellerna vill nämnden göra följande kommentarer.

Tabell A utgör huvudtabellen och är oftast ensam tillräcklig för stipendiebeloppets fixering, enär de övriga tabellerna behöva användas endast, då någon eller några av förut nämnda biomständigheter kunna inverka. Tabellens behovstal äro därför oftast desamma som sluttabelns sluttal. De stipendiebelopp per månad, som korrespondera med sluttalen, äro som förut nämnts åtta. Med undantag för de två högsta stipendieklasserna är skillnaden mellan månadsbeloppen 10 kronor, varigenom en för tillämpningen praktisk överensstämmelse erhålles mellan sluttalen och stipendiebeloppen. I motsats till tidigare stipendieskalor är lägsta beloppet per månad tio kronor. De småbelopp, som förr utgått i lägsta stipendieklassen, för läroverken 50 kronor per läsår, ha haft en alltför liten ekonomisk betydelse. Av samma anledning föreslår nämnden, att lägsta stipendiet per läsår vid läroverken bestämmes till 100 kronor.

Av *tabellerna B—C* kommer endast endera till användning i det enskilda fallet, enär först den överskjutande skulden eller den behållna förmögenheten skall uträknas ur deklarationen i ansökan. Liksom enligt nuvarande system medför en skuldsumma större tillskott för sökanden än en förmögenhetssumma av samma belopp medför avdrag. Hänsyn till förmögenhet har allsidigt och ingående övervägts inom nämnden. Enligt nämndens uppfattning har förmögenheten enligt tidigare tabeller haft för stor inverkan på stipendiegivningen och detta trots att nämnden i sina anvisningar och i sin tillämpning behandlat sådana tillgångar mildare, som antingen ej kunna lösas från näringsfång eller som för icke-arbetsföra föräldrar utgör fond för självpensionering. Även experterna från de andra stipendieutdelande myndigheterna hava ansett en justering av bestämmelserna om förmögenhetens inverkan på stipendierna synnerligen behöflig. En fråga som påkallat speciell uppmärksamhet är den i vilken mån fastighet, som användes för ägarens

verksamhet och inventarier, behövlige för rörelsedriften, böra ingå i förmögenhet, som inverkar på stipendiets storlek. Det är enligt nämndens mening klart, att ett kapital, investerat i rörelsefastighet med inventarier och där bundet för rörelsens drift, icke bör få samma inflytande på stipendiebeloppet som ett i bank insatt, mot revers utlånat eller i aktier och obligationer omsatt kapital, vilket ju direkt kan användas för en elevs studiekostnader. En gynnsammare bedömning av det förra slaget av kapital är därför motiverad. Efter övertägande och prövning av olika förslag, bland annat olika tabeller för olika slag av förmögenhet, har nämnden både av praktiska och billighets-skäl stannat för att föreslå, att kapital, bundet i fastighet, som användes för rörelse (jordbruk, industri, hantverk) och i inventarier i rörelsens bruk må räknas endast till hälften som förmögenhet. Tabell C har utarbetats med hänsyn till denna begränsning av förmögenheten och avser sålunda förmögenhetsinnehav av kapital enbart eller kapital jämte halverat värde av fastighet och inventarier eller det sistnämnda ensamt. I konsekvens med vad som anförts beträffande tabell A tar tabell C hänsyn till antalet barn under 18 år, icke som i äldre tabeller under 16 år. En skälig reduktion bör även ske av sådan kapitalförmögenhet, som uppenbarligen utgör fond för självpensionering för åldriga föräldrar i lågt inkomstläge. Prövningen bör ske från fall till fall och några generella regler kunna svårigen fastställas.

Tabell D skall tillämpas endast då eleven själv har kapital, som han kan disponera för pågående eller beräknad utbildning. Tabellen är något gynnsammare än förut tillämpade, men enligt nämndens mening böra elevernas sparkapital icke i mera väsentlig mån påverka storleken av stipendierna, som i de flesta fall dock icke täcka kostnaderna för utbildningen. Avdragen innebära enligt nämndens erfarenhet en skälig avvägning för de olika kapitalkategorierna.

Tabell E utgör liksom D en tekniskt modifierad fortsättning av tidigare principer och innebär även någon lättnad i avdragen. Minustalen innebära som synes ingen väsentlig reduktion av stipendierna, förrän ett dylikt understöd är relativt stort. Tillämpningen av denna skala försvåras eller göres tämligen ojämn därigenom, att stipendiemyndigheten ej alltid i ansökningshandlingarna erhåller eller ens kan erhålla kännedom om stipendier från andra håll, vilken olägenhet kan få ökad betydelse, om kommunerna med den rätt, som ny bestämmelse om primärkommunernas kompetens ger dem, komma att mera allmänt utgiva stipendier. Nämnden anser dock, att avdraget bör bibehållas.

En komplicerad grupp av stipendiesökande utgöres av dem, som ha egen ekonomi. Genom den föreslagna principen att överföra fackutbildningsanstalternas elever till lånegruppen bortfaller dock från tillämpningen av stipendieskalorna den övertägande delen av denna kategori. De komma dock att kvarstå inom vissa av de stipendieberättigade grupperna. Det är varken möjligt eller lämpligt att i förväg fixera några allmänt gällande regler för bedömning av studiehjälpbehovet för elever i denna kategori, utan fallen

måste avgöras av den stipendiegivande myndigheten, om möjligt med gruppvis utformade principer.

För att ge en antydan om de huvudlinjer, efter vilka bedömningen enligt nämndens hittillsvarande erfarenhet av hithörande fall bör kunna ske, vill nämnden anföra följande. Elever av denna kategori äro i allmänhet att finna i ålder över 20 år. Hänsyn bör tagas till elevens egna kapital, vars betydelse bör bedömas i förhållande till kursens eller utbildningens längd. Föregående års inkomst saknar däremot i regel betydelse, då den i allmänhet helt förbrukats. Differentieringen på många stipendieklasser (ovan föreslagna till 8 med månadsbelopp från 75 till 10 kronor) bör av praktiska skäl undvikas; nämnden har vid sin behandling av liknande fall begränsat stipendiebeloppen till tre, för år 540, 405 eller 270 kronor. Efter införande av de nya stipendiebeloppen synas lämpliga månadsbelopp böra bli respektive 75, 50 och 20 kronor. Högsta månadsbeloppet bör tilldelas ogift obemedlad elev, vars föräldrar antingen äro döda eller sakna möjlighet att hjälpa, vidare obemedlad elev, som är gift och har barn och vars hustru icke har någon eller endast mindre inkomst. Månadsbelopp å 50 kronor bör tillerkännas ogift elev, vars föräldrar genom sin inkomst eller förmögenhet skäligen kunna anses i stånd att hjälpa med pengar, eventuellt lån (förtida arv) eller elev, som är gift utan barn och som kan påräkna visst stöd av föräldrar för sina studier eller vars hustru har egen inkomst. Månadsbelopp å 20 kronor slutligen bör tilldelas sådan elev, som prövas hava behov av stipendium men ej kan tillerkännas så högt belopp, som eleverna i nyss nämnda kategorier.

Totalt sett blir med tillämpningen av ovanstående normer medelsbehovet lika med det i kapitel 8 redovisade, så långt sådan likhet beräkningsmässigt kan vinnas. Skulle väsentliga förändringar av penningvärdet inträffa, rubbas icke principerna eller konstruktionen av tabellerna A—E, utan det nödvändiggör endast justeringar av summorna, väsentligen inom tabell A.

Samtliga tabeller återgivas sammanställda på omstående sida.

Behovstabell A.

Beskattningsbar inkomst, kronor	Behovstal
0— 120	8
130— 360	7
370— 720	6
730— 1 200	5
1 210— 1 800	4
1 810— 2 520	3
2 530— 3 360	2
3 370— 4 320	1
4 330— 5 400	0
5 410— 6 600	—1
6 610— 7 800	—2
7 810— 9 000	—3
9 010—10 200	—4

Tabellen gäller för familj, där stipendiaten är enda barnet. För varje syskon under 18 år ökas behovstalet med en enhet.

Sluttabel.

Sluttal	Belopp per månad	Belopp per läsår vid läroverk
+ 8 och mer	75	675
+ 7	70	630
+ 6	60	540
+ 5	50	450
+ 4	40	360
+ 3	30	270
+ 2	20	180
+ 1	10	100
0 och minus		

Behovstabell B—E.

B. Föräldrarnas överskjutande skulder		C. Föräldrarnas behållna förmögenhet										D. Eget disponibelt kapital		E. Understöd eller stip. från annat håll per månad				
	Behovstal		Minus behovstal vid antal syskon under 18 år											Behovstal		Behovstal		
			0	1	2	3	4	5	6	7	8	9						
			0— 3 000	0	0— 9 000	0	—	—	—	—	—	—					—	—
3 001— 6 000	+ 1	9 001—12 000	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 501—3 500	—1	50— 64	—1
6 001— 9 000	+ 2	12 001—15 000	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 501—4 500	—2	65— 79	—2
9 001—12 000	+ 3	15 001—18 000	3	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 501—5 500	—3	80— 94	—3
12 001—15 000	+ 4	18 001—21 000	4	3	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	5 501—6 000	—4	95—109	—4
15 001—18 000	+ 5	21 001—24 000	5	4	3	2	1	—	—	—	—	—	—	—	6 001—6 500	—5	110—124	—5
18 001—21 000	+ 6	24 001—27 000	6	5	4	3	2	1	—	—	—	—	—	—	6 501—7 000	—6	125—139	—6
21 001—24 000	+ 7	27 001—30 000	7	6	5	4	3	2	1	—	—	—	—	—	7 001—7 500	—7	140—154	—7
24 001—27 000	+ 8	30 001—33 000	8	7	6	5	4	3	2	1	—	—	—	—	7 501—8 000	—8	155—170	—8
		33 001—36 000	9	8	7	6	5	4	3	2	1	—	—	—				
		36 001—39 000	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	—	—				
		39 001—42 000	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	—				
		42 001—45 000	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1				
		o. s. v.																

Kapital, bundet i fastighet, som användes för rörelse (jordbruk, industri, hantverk) och i inventarier räknas till hälften som förmögenhet.

Kap. 10. Studiehjälpens administration.

Studiehjälpen administreras enligt nu gällande ordning av ett flertal centrala myndigheter. Nämnden har enligt sitt utredningsuppdrag att undersöka, huruvida administrationen bör ytterligare centraliseras eller eventuellt helt eller delvis decentraliseras. Beträffande organisationen av studiehjälpsverksamheten har nämnden haft överläggningar med statens organisationsnämnd, som därefter till nämnden överlämnat »P. M. med förslag till organisation m. m. av studiehjälpsverksamheten». Till denna P. M., vilken som bilaga 10 fogats till betänkandet, får nämnden i det följande anledning hänvisa.

Nämndens i det föregående framlagda förslag innefattar tre huvudtyper av studiehjälp: *studiebidrag*, *stipendier* och *studielån*. Skäl föreligga enligt nämndens mening att administrera dessa på olika sätt. De behandlas därför nedan var för sig.

Studiebidragen. Studiebidragen skola tillkomma en skolas alla elever, som fylla närmare angivna formella krav. Prövning av behovet eller av lämplighet för vald utbildningslinje skall icke förekomma. Ansökan om studiebidrag behöver sålunda endast innehålla uppgift om de förutsättningar, som erfordras för att bidraget skall kunna utanordnas, d. v. s. uppgift om inackordering (internat eller privat inackordering), resekostnader, mål under skoldagen utanför hemmet (å matställe, matsäck).

Granskningen av att erforderliga upplysningar för beräkning av studiebidraget lämnats i ansöknings och eventuell komplettering av dessa upplysningar måste under alla omständigheter liksom hittills varit fallet beträffande såväl behovsprövade som icke behovsprövade stipendier primärt åvila den lokala skolmyndighet, till vilken ansökan inlämnats, d. v. s. skolans rektor. Vad som efter denna behandling av ansökan återstår är beräkningen och utanordnandet till eleverna av studiebidraget. Beräkningen är lätt gjord efter de enkla regler, som föreslagits härför. Det finnes icke tillräckliga skäl att i och för denna del av handläggningen sammandraga till central myndighet det synnerligen stora antal ansökningar det här blir fråga om, cirka 50 000, utan beräkningen bör liksom primärgranskningen helt anförtros åt rektorerna utan att beräkningen underställes centralmyndighet.

Sedan rektor fastställt det belopp, som vid skolan skall utgå i form av studiebidrag, har han att rekvirera beloppet. Organisationsnämnden har föreslagit *statskontoret* som enda myndighet för utanordnande av studiehjälpsbeloppen och studielånenämnden har icke anledning frångå förslaget. Detaljberäkning av rekvisitionsbeloppet skall icke bifogas rekvisitionen utan för skolan rekquireras en totalsumma.

Rekvisitionsterminer bli beroende av tidpunkten för utbetalning av bi-

dragen till eleverna, vilken utbetalning liksom hittills bör ske genom rektor. Stipendierna utbetalas för närvarande två gånger varje termin vid läroverken, vid övriga skolor vanligen varje månad. Till *elever vid läroverken* och dylika synas utbetalningarna kunna begränsas till *en* per termin, varvid höstterminen beräknas till fyra månader och vårterminen till fem månader. Härigenom tillmötesgår ett önskemål, som från läroverkens rektorssammanslutningar vid flera tillfällen framförts till nämnden. Eftersom studiebidragen äro bidrag till lättnad av direkta kostnader för skolgången, synas de böra utbetalas till bidragstagaren så snart ske kan efter terminens början. Stipendieutbetalningen har hittills skett till elevernas målsmän eller direkt till myndig elev. Utbetalningen till målsmännen har icke sällan vållat besvärligheter för rektorerna och ibland ansetts mindre lämplig, i vilka fall rektor hos nämnden begärt att få utbetala stipendiet till annan person. Det synes därför nämnden lämpligare, att bidragen icke ovillkorligen skola utbetalas till omyndig elevs målsman utan att rektor får befogenhet att lämpa efter omständigheterna. Till gymnasiets äldre elever torde rektor sålunda finna sig kunna utbetala bidraget direkt till eleven, i andra fall efter medgivande av målsman till annan person än målsmannen (t. ex. den hos vilken eleven är inackorderad). Sådant medgivande kan lämpligen lämnas i den form, att å ansökan om studiebidrag den sökande föreslår till vem bidraget skall utbetalas.

Vid *övriga skolor* än läroverken torde utbetalningen och därmed även rekvisitionen av bidragen vanligen böra liksom hittills ske per månad. Vid *folkhögskolorna, lantbrukets skolor* och *internatskolorna* bland *yrkesskolorna* gå i så fall studiebidragen i avräkning på elevens inackorderingskostnad. Till elever utanför internaten, i allmänhet äldre elever, utbetalas däremot bidragen direkt. Varje bidragstagare skall dock avlämna kvitto på erhållet månadsbelopp, även om bidraget avräknats på hans internatskostnad. I fråga om revision, avfatning av kvittenser och vissa övriga detaljer hänvisas till organisationsnämndens förslag, som studielånenämnden biträder.

Genom den sålunda föreslagna administrationen av studiebidragen frigöras dessa helt från den del av studiehjälpen, som är behovsprövad, och kunna snabbare komma eleverna till godo. Förändringar i bidragsbeloppen, såsom övergång från inackorderingsbidrag till bidrag för dagliga resor och frukost eller tvärtom, kunna vidare genomföras utan den omgång över centralmyndighet, som hittills beträffande läroverksstipendierna varit nödvändig.

Besvär över rektors beslut rörande studiebidrag synas böra få anföras hos den i det följande föreslagna centrala myndigheten, studiehjälpsnämnden.

Stipendierna. Om sålunda administrationen av studiebidragen helt kan överlämnas åt rektorerna, måste enligt nämndens mening de behovsprövade stipendierna slutgiltigt handläggas centralt. Bestämmandet av behovsbeloppen erbjuder åtskilliga svårbedömda frågor, vilka lämpligast böra avgöras av centralmyndighet, som också kan åvägabringa önskvärd enhetlighet i bedömningen av beloppen. Beträffande stipendierna åt läroverkens

elever tillkommer som ytterligare skäl för centralt avgörande den omständigheten, att stipendiaterna skola utses efter studielämplighetsprövning. Uppfattningen av vad som fordras för att en elev skall bedömas ha god studiebegåvning och sålunda få sin ansökan om stipendium tillstyrkt av rektor är nämligen skiftande och flera exempel både på sträng och framför allt på alltför välvillig bedömning hava under de gångna åren kunnat konstateras. Den centrala handläggningen kan i sådana fall verka utjämnande och normgivande och bör, särskilt när grundlig erfarenhet vunnits om de olika skolornas bedömning och betygsnivå, kunna så långt möjligt är rättvist fördela stipendierna ej blott mellan eleverna utan även skolorna emellan. Då därtill kommer, att urvalet av stipendiater på många, särskilt mindre orter kan vara en känslig fråga, bör ansvaret helst åvila en auktoritativ centralmyndighet, som efter hörande av de lokala skolmyndigheterna fattar beslut rörande stipendiater så som hittills skett. Nämnden tror sig i denna uppfattning vara i samförstånd med läroverkens rektorer, från vilka icke under de gångna åren framförts någon allmän önskan att själva få slutgiltigt utse stipendiaterna utan tvärtom ofta uttalats tillfredsställelse med att ansvaret åvilar en central myndighet, till vilken allmänheten i fall av missnöje kunnat hänvisas.

Stipendierna vid folkhögskolorna och yrkesskolorna bestämmas enligt nu gällande regler slutgiltigt av de lokala styrelserna inom ramen för den stipendiesumma, som tilldelats skolan av centralmyndigheten. Vid lantbruksundervisningens skolor bestämmas däremot stipendierna centralt. Nämnden har tidigare påpekat, att lokalstyrelsernas möjlighet att ändra de individuella stipendiebeloppen i mycket ringa utsträckning synes utnyttjas. Skäl härtill torde bl. a. vara, att ändring av stipendiebeloppen inom en given totalsumma alltid innebär minskning för vissa elever. Därest en skolstyrelse anser, att ett stipendium för viss elev blivit för knappt utmätt av centralmyndigheten, synes lämpligare vara, att styrelsen med angivande av skälen för höjning hos myndigheten begär ändring. Minskning för annan elev behövs då ej ske. Sådan justering av stipendierna har i många fall efter framställning av rektor eller skolstyrelse företagits av stipendiemyndigheten, och nämnden anser självklart, att även i fortsättningen den lokala skolmyndigheten skall äga rätt påkalla ändring i stipendiebeloppen. Med hänsyn härtill anser nämnden, att tillräckliga skäl icke föreligga för bibehållande av lokalstyrelsernas möjlighet att ändra stipendiebeloppen.

Centralmyndighet. Den *centrala behandlingen av stipendierna* kan liksom hittills förläggas till flera myndigheter. Av skäl som framgå av det följande finner sig nämnden emellertid böra föreslå koncentrerung av verksamheten till *ett* centralt organ.

I det föregående har föreslagits, att de behovsprövade stipendierna i alla de olika elevkategorierna skola utgå efter samma beräkningsgrunder. Om då stipendierna skulle fördelas av flera myndigheter, förutsätter detta ett organiserat samarbete mellan myndigheterna. Såsom förut antytts, kunna dock icke därigenom ojämnheter i behandlingen på olika håll undvikas. Enhetlig-

het i principer och tillämpning uppnås endast om samtliga ärenden helt behandlas på ett håll.

Även praktiska olägenheter av administrativ natur uppkomma vid splittrad administration. Nämnden har gjort den erfarenheten under sin verksamhet med stipendieärenden, att hur grundligt genomtänkta och utarbetade de riktlinjer, enligt vilka ansökningarna skola behandlas, än tyckas vara, det ständigt uppstår principiella spörsmål eller gränsfall, som kräva övervägande och specialbehandling av stipendieutdelaren. Även i fortsättningen torde säkerligen åtskilliga stipendiefrågor uppkomma, som icke lämpligen böra eller ens kunna behandlas efter överenskomna riktlinjer eller beräkningsgrunder utan måste underkastas specialbehandling. I sådana fall borde, hos vilken stipendiemyndighet än frågan uppstår, överläggning ske mellan myndigheterna för utbyte av synpunkter och överenskommelse ske om justering av förut godtagna gemensamma grunder. Varje stipendiemyndighet skulle då vara berättigad påkalla gemensamma överläggningar. Det är tydligt, att svårigheter av praktisk art skulle uppstå härav. Stipendiegivningen skulle fördröjas och administrationen i sin helhet bli tungrodd. Om administrationen förlägges till en enda myndighet, bortfalla nu påtalade olägenheter. Koncentrerandet av stipendiegivningen på ett håll är därför även av dessa skäl att föredraga. Härför talar också, att den tekniska utrustning, som erfordras för expediering av stipendierna, bättre kan utnyttjas och arbetet inom administrationen jämnare kan fördelas, om stipendieärendena behandlas på ett ställe.

Det synes nämnden vidare vara betydelsefullt, att representanter för olika utbildningsområden sammanföras till ofta återkommande överläggningar om för alla gemensamma spörsmål och frågor. Det samarbete, som därigenom sker på ett område mellan olika utbildningsgrupper, den kontakt, som på så sätt upprätthålles mellan dessa, och de erfarenheter och synpunkter, som från olika håll tillföras överläggningarna, äro enligt nämndens mening värdefulla fördelar av ett gemensamt organ för studiehjälpsverksamheten.

Förslag om ett enda centralt organ för statens studiehjälpsverksamhet har också tidigare framförts från auktoritativt håll. När det år 1945 gällde att organisera den då föreslagna nya studiehjälpen vid allmänna och tekniska läroverk, handelsgymnasier m. fl. högre läroanstalter, avböjde skolöverstyrelsen att påtaga sig stipendiefördelningen, vilket föreslagits av 1940 års skolutredning. Överstyrelsen erinrade då om att vid tidigare tillfälle, åren 1934 och 1939, då saken dryftats, ämbetsverket föreslagit en central nämnd och vidhöll år 1945 detta förslag, för vilket enligt ämbetsverkets mening påtagliga skäl talade. Efter att ha uttalat, att den dåvarande studielänenämnden synbarligen tillvunnit sig både statsmakternas och allmänhetens förtroende, framhöll överstyrelsen, att bidragande orsak härtill torde icke minst ha varit just egenskapen av nämnd med representanter för olika områden och intressen. Tilliten till lekmannaombuden vore en urgammal tradition i svenskt samhällsskick, som i våra dagar upplivats på nya områden. Redan 1939 hade ämbetsverket varit inne på tanken att göra nämnden i denna

mening representativ. Ämbetsverket föreslog därför en särskild nämnd, eventuellt sammanslagen med studielänenämnden till ett gemensamt centralorgan för administrationen av statens studieunderstödsverksamhet. Vidare framkastades tanken på att om ytterligare ökning av statens studiehjälpsverksamhet komme till stånd, även denna verksamhet eventuellt borde läggas till centralnämnden. Ett sådant organ kunde också tänkas fungera som upplysningscentral för rådfrågning på hithörande områden och därmed fylla ett uppenbart behov. Nämnden borde ha ett fast kansli och fast lokal. Vid samma tillfälle var även statskontoret inne på tanken om centralorgan, i det att statskontoret sade sig sakna anledning motsätta sig, att administrationen av studiehjälpen anförtroddes åt studielänenämnden, som förutsattes bli ombildad till ett gemensamt centralorgan för statens studieunderstödsverksamhet. Departementschefen ansåg sig icke heller kunna biträda skolutredningens förslag om skolöverstyrelsen som centralmyndighet för studiehjälpsverksamheten, en nämnd med företrädare för olika områden och intressen borde ha bättre möjlighet att på ett effektivt och samtidigt smidigt sätt handhava denna. På Kungl. Maj:ts förslag beslöt sedan riksdagen, att studielänenämnden skulle vara centralmyndighet för den år 1945 införda stipendieverksamheten.

Ett sammanförande av den statens studiehjälpsverksamhet, som här är i fråga, till ett centralorgan synes nämnden ligga i linje med de synpunkter, som tidigare anförts av skolöverstyrelsen och statskontoret, och som vunnit anslutning av Kungl. Maj:t och riksdagen. Då härför även tala ovan anförda skäl av praktisk-administrativ art synas övervägande skäl kunna anföras för att *stipendierna administreras av ett centralt organ*. Nämnden har därför funnit sig böra föreslå ett sådant.

Centralmyndigheten skall ersätta den nuvarande studielänenämnden och bör liksom denna vara organiserad som nämnd, företrädande allmänna och fackliga intressen. För expeditionsarbetet bör anställas ett fast kansli. Nämnden torde kunna benämnas *Studiehjälpsnämnden*. Ordförande och ledamöter böra utses av Kungl. Maj:t för viss tid, förslagsvis tre år, och antalet ledamöter bör av praktiska skäl icke vara alltför stort, enligt nämndens mening högst åtta, ordföranden inbegripen. I nämnden böra såsom representanter för det allmänna inträda i allmänna värv erfarna personer med lämplighet och intresse för de speciella ärenden, som nämnden har att behandla. De fackliga intressena böra i nämnden företrädas av personer med god erfarenhet av utbildnings- och undervisningsfrågor. Därest det för verksamheten inom de ämbetsverk, vilkas handläggning av stipendieärenden skulle upphöra i och med studiehjälpsnämndens tillkomst, skulle befinnas önskvärt och av administrativa skäl vara lämpligt, att de bli företrädade inom nämnden, kunna fackmännen hämtas från dessa. Härigenom skulle en kontinuerlig kontakt upprätthållas mellan ämbetsverken och nämnden av värde för båda parter verksamhet. Alla de undervisningsområden, som beröras av nämndens verksamhet, kunna dock icke bli företrädade i nämnden av särskilda representanter.

Nämnden bör därför äga möjlighet att för speciella skolgruppers stipendiefrågor kunna samråda med myndigheter eller särskilda experter.

Nämnden bör sammanträda på bestämda dagar efter plan, som överenskommes för varje arbetsår, samt då ordföranden anser brådskande ärenden erfordra extra sammanträde. Å sammanträdena skall nämnden behandla allmänna riktlinjer och de ärenden, som efter förberedande behandling av ledamot eller kansliet skola avgöras av nämnden. Ledamöterna skola själva granska och i nämnden föredraga de stipendie- och låneansökningar, som icke kunna avgöras av kanslitjänsteman enligt nämndens direktiv. Även andra ärenden må av ordföranden kunna överlämnas till ledamöter i och för beredning och föredragning (s. k. »nämndärenden»). Arbetet inom nämnden bör så fördelas, att ledamöterna förvärva en allsidig, på självsyn grundad erfarenhet av olika ärenden och frågor. Nämnden må uppdraga åt ordföranden att antingen ensam jämte kanslitjänsteman eller i samråd med en ledamot avgöra ärenden, som icke påfordra principöverläggning inom nämnden. Beträffande granskningen av stipendieansökningarna i nämndens kansli hänvisas till organisationsnämndens förslag, som studielånenämnden biträder (se bilaga 10).

Enligt nu gällande bestämmelser kunna besvär icke anföras över studielånenämndens beslut i stipendieärenden. Enligt praxis i nämnden har dock omprövning av ansökningar skett, när ansökan därom gjorts hos nämnden. Nämnden förutsätter ingen ändring i bestämmelserna härutinnan i vad angår den föreslagna studiehjälpsnämnden.

Ansökningarna om stipendium böra liksom nu *inlämnas* till rektor vid den skola, där studierna bedrivs. Tidpunkten för inlämnandet måste variera med hänsyn till de olika skolornas förhållanden. Det torde böra överlämnas till studiehjälpsnämnden att i detalj bestämma ansökningstiderna. Vid läroanstalterna skola ansökningarna liksom hittills av rektor förgranskas, innan de avlämnas till centralmyndigheten för avgörande. För samtliga elevgrupper består granskningen i en prövning av att ansökningarna äro i komplett skick, d. v. s. att alla erforderliga upplysningar lämnats och vederbörligen bestyrkts. I förekommande fall skall komplettering genom rektors försorg ske.

För ansökningar rörande läroverkens elever tillkommer på grund av lämplighetsprövningen viss komplettering, som skall ske vid läroverket. *Ansökningsförfarandet vid läroverken* bör därför något närmare behandlas.

Lämplighetsprövningen har hittills grundats på terminsbetyg och lärarintyg enligt särskilt formulär. Nämnden har s. 53 föreslagit intygens borttagande och deras ersättande med bl. a. uppgift om elevs platsiffra i klassen, lärare eller rektor dock obetaget att med ansökningen lämna särskilt, fritt avfattat yttrande rörande eleven. Då ansökningstiden hittills varit förlagd till vårterminen, har det betyg, på vilket prövningen av studielämpligheten

eller framgången i studierna grundats, varit senaste höstterminsbetyget. Särskilt beträffande eleverna i läroverkens första klasser, som vid ansöknings-tillfället tillbragt endast en termin i en ny skola, men även för många andra elever har detta icke varit lämpligt. Nämnden har också i ett mycket stort antal fall, läsåret 1948/49 för ej mindre än omkring 6 000 elever, ansett sig böra i de till skolöverstyrelsen insända betygs katalogerna undersöka även vårterminsbetygen. För framtiden anser nämnden nödvändigt, att ansökningarna åtföljas av vårterminsbetyg. För att så skall kunna ske, kunna ansökningarna icke inlämnas till nämnden förrän nästa hösttermin.

För denna inlämningstid talar också önskvärdheten att i och för behovsprövningen erhålla taxeringsuppgifter, som till tiden ligga närmare än som vid inlämnandet på vårterminen är möjligt. Taxeringarna för närmast föregående års inkomster äro slutförda med juli månad och taxeringssiffrorna kunna därför medtagas i ansökan, som inlämnas till nämnden under höstterminen. Härmed vinnes också, att taxeringsuppgifter för ett och samma år utgöra grund för behovsprövningen inom alla de stipendiekategorier, som från och med höstterminen skola behandlas (läroverk, folkhögskolor, lantbrukets skolor, yrkesskolor).

För att uppnå det dubbla syftet att erhålla vårterminsbetyg och ansökningsårets taxeringsuppgifter föreslår nämnden följande *ansökningsförfarande för huvudparten av ansökningarna vid läroverken*. Ansökningarna inlämnas till rektor på vårterminen, förslagsvis senast den 15 april. Rektor kan under vårterminen granska ansökningarnas formella skick, ombestyrta nödig komplettering, beträffande de flesta ansökningarna avgöra, om de böra till- eller avstyrkas, samt upprätta den förteckning över ansökningarna, som skall åtfölja ansökningarna till nämnden. Genast vid höstterminens början skola de elever, som tidigare inlämnat ansökningar, till rektor avlämna avskrift av sitt vårterminsbetyg jämte intyg från taxeringsmyndighet om föräldrarnas respektive egen taxering. Rektor kan också finna lämpligare att efter vårterminens slut vid skolan färdigställa betygsavskrifterna. Sedan betygsavskrifterna i förekommande fall bestyrkts vid läroanstalten, insorteras avskrifterna jämte taxeringsintygen i ansökningarna och elevens platsiffra i klassen påföres ansökningen, varefter rektor slutgiltigt avgör sitt till- eller avstyrkande av ansökningarna. Stipendiebelopp skola däremot icke föreslås av rektor, och eleverna skola icke uppställas i rangordning. Ansökningarna insändas därefter till studiehjälpsnämnden, vilket bör kunna ske senast den 10 september. Då nämnden tänkt sig central utbetalning av stipendierna från studiehjälpsnämnden direkt till målsmännen eller eleverna, upphör i och med avsändandet av ansökningarna till centralmyndigheten praktiskt taget rektors befattning med stipendierna för läsåret och kommer att inskränka sig till anmälan om förändringar, som påverka stipendiebeloppet, exempelvis elevs avgång från läroanstalten, misskötsel av studierna eller allvarligare uppförandefel.

Liknande förfarande bör tillämpas beträffande ansökningar för det mindre-

tal elever i gymnasiet första ring, vilka anses böra insändas först sedan erfarenhet vunnits om elevs lämplighet för gymnasiestudier (jfr s. 55).

Genom nu angivna förfarande ha rektorerna ganska lång tid för att färdigställa ansökningarna, vilket framförts som ett önskemål. Rektorerna befrias vidare från uträknandet av stipendiebeloppen och från utbetalning av stipendierna. Handläggningen av studiebidragen medför större ansvar för rektorerna men då den samtidigt förenklats och både beträffande dessa och stipendierna mycket av den skriftväxling, som hittills tyngt administrationen, i framtiden blir onödig, torde rektorernas arbete med studiehjälpen i stort sett bli något mindre.

För *elever i folkhögskolor, yrkesundervisningens anstalter och lantbruksundervisningens skolor* böra rektorerna å tid, som för varje kategori bestämmes av studiehjälpsnämnden, insända ansökningarna jämte förteckning, sedan de av rektor underkastats formell granskning. Icke heller beträffande dessa ansökningar skola rektorerna föreslå stipendiebelopp, endast till- eller avstyrka ansökningarna.

Därest rektor anser sig böra avstyrka en ansökan, bör motivering härför lämnas. Detta gäller stipendieansökningar från alla elevgrupperna. Icke sällan har nämnden stött på avstyrkta ansökningar utan att avstyrkandet motiverats, och nämnden har då ibland måst fråga sig, på vilka skäl detta grundats. Även en mycket kortfattad motivering är i dylika fall värdefull.

Beträffande *handläggningen av stipendieärendena inom studiehjälpsnämnden* har organisationsnämnden avgivit förslag, som studielånenämnden biträder. Enligt detta skall den huvudsakliga delen av provningsarbetet, som är av rutinmässig art, utföras av kanslipersonalen efter nämndens direktiv, under det att nämndledamöterna komma att direkt pröva och avgöra ett mindretal ansökningar. Expedieringen av nämndens beslut åvilar helt kanslipersonalen. Förfarandet vid delgivning av stipendiebesluten framgår av organisationsnämndens förslag, vilket beträffande läroverksstipendierna innebär en betydande förenkling av nuvarande förfarande.

Såsom tidigare antytts, anser nämnden i likhet med organisationsnämnden att *stipendierna böra utbetalas av studiehjälpsnämnden direkt till eleverna eller målsmännen*. Om motiven till förslaget anför organisationsnämnden följande: »Förutom arbetsminskning för rektorerna, vinnes genom direkt utbetalning avsevärd avlastning av länsstyrelserna och riksräkenskapsverket. Dessa måste för närvarande meddelas om alla beslut beträffande stipendier. Länsstyrelserna behöva dessa meddelanden för att kunna utbetala stipendiemedlen till skolorna samt för att, då stipendierna upphöra eller minskas, kunna återfordra motsvarande belopp. Riksräkenskapsverket behöver meddelandena för att kunna kontrollera länsstyrelserna. Länsstyrel-

sernas befattning med stipendierna bortfaller vid den föreslagna anordningen helt och riksräkenskapsverkets arbete förenklas. Alla utbetalningsbeslut och förändringar i dessa framgå direkt av den utbetalande myndighetens handlingar, och återfordrandet av utbetalade belopp kommer praktiskt taget att försvinna.

Det arbete, som från rektorerna överflyttas på nämnden blir enklare och nämnden slipper i sin tur underrätta länsstyrelserna och riksräkenskapsverket om sina beslut. Förändringar beträffande stipendier behöva i fortsättningen endast meddelas vederbörande rektor. Delgivningscirkulär äro ej längre erforderliga.»

I samband med stipendierna skola också behandlas de *resebidrag*, som kunna tilldelas inackorderad elev med stipendium. I ansökan om stipendium och eventuellt resebidrag för läroverksungdom skall sökanden föreslå, till vilken person och adress beloppen skola sändas. Stipendier och resebidrag till elever i folkhögskolor, lantbrukets skolor och yrkesskolorna utanordnas däremot i regel klumpvis till skolornas rektorer för att av dessa tillställas eleverna, antingen såsom avräkning på inackorderingskostnader eller direkt. I fråga om övriga detaljer och motiveringar hänvisas till organisationsnämndens förslag.

Studielånen. Låneärendena måste liksom hittills behandlas centralt och efter bildandet av studiehjälpsnämnden ingå i dess verksamhet. Studielånenämndens i det föregående framlagda förslag att både lån och stipendier i vissa fall skola kunna tilldelas en elev nödvändiggör också behandling av de båda hjälpformerna hos en och samma myndighet.

Studielånenämnden har icke funnit anledning föreslå en övergång av den hittillsvarande lånetypen studielån till typen statsgaranterade lån. Någon förmån för låntagarna vinnes icke genom att lånen utlämnas av affärsbank eller dylikt i stället för genom postsparbanken, och för den lånegivande myndigheten innebär det en fördel, att samarbetet beträffande alla låneärenden sker med endast en kreditinrättning. Lånen böra således enligt nämndens mening fortfarande utlämnas genom postsparbanken och lånemedel tillhandahållas från allmänna studielånefonden och anslag till denna å kapitalbudgeten.

Organisationsnämnden har föreslagit vissa ändringar i ansökningsförfarandet och expedieringen av studielånen. Då ändringarna avsevärt förenkla och förbilliga administreringen av låneärendena, ansluter sig nämnden till förslaget. Ansökningarna böra i regel inlämnas till rektor vid den utbildningsanstalt, där utbildningen skall bedrivas och av rektor efter granskning och med hans yttrande översändas till studiehjälpsnämnden. Det bör dock stå öppet för lånesökande att direkt till studiehjälpsnämnden ingiva sin ansökan, som då av nämnden skall remitteras till vederbörande rektor för yttrande.

Studiehjälpsnämndens kansli. För att fullgöra de uppgifter, som ovan föreslagits åvila studiehjälpsnämnden, måste nämnden vid sin sida ha ett

kansli med fast anställd personal och få till sitt förfogande tillräckliga, fasta lokaler. Såsom organisationsnämnden framhållit är det emellertid icke möjligt att för närvarande göra en noggrann beräkning av det fasta personalbehovet, då genom den planerade omläggningen av stipendiesystemet det blir fråga om helt nya arbetsrutiner och då antalet stipendier och lån endast kunnat uppskattas på ett ungefär. Nämnden får understryka vad organisationsnämnden anfört. Organisationsnämndens förslag, som tillkommit under överläggningar med studielånenämnden, bygger till stor del på de erfarenheter om arbetet med studielån och stipendier, som studielånenämnden förvärvat och meddelat organisationsnämnden. Den nya nämnden får emellertid i mångt och mycket helt andra arbetsrutiner, arbetsuppgifterna bli delvis andra och deras utförande fördelas på annat sätt än i studielånenämnden. Så t. ex. överflyttas i den nya nämnden granskningen av låneansökningarna från nämndledamöterna, vilka för närvarande granska samtliga ansökningar, huvudsakligen till kansliet, och stipendieansökningarna, vilka för närvarande granskas av ledamöterna och särskilt tillkallade granskningsmän, skola enligt förslaget till allra största delen behandlas av kanslipersonalen. Arbetet med studiebidragen, vilka i form av grundstipendier behandlats samtidigt med stipendierna (behovsstipendierna) av ledamöterna och granskningsmännen, bortfaller men i stället tillkommer för kansliets del stipendieutbetalningarna. Slutligen utvidgas arbetsområdet med tillkomsten av stora stipendie- och lånekategorier och den arbetsbelastning, som detta medför, torde mer än väl uppväga den arbetsminskning, som förenklingen i förfarandet och bortfallet av vissa uppgifter kan medföra. Den personalstat, som organisationsnämnden föreslår och som ungefär motsvarar den arvodespersonal studielånenämnden haft och som varit otillräcklig, får därför enligt nämndens mening anses endast som en försöksstat i avvaktan på erfarenhet av den nya organisationens arbetsbelastning. Organisationsnämnden har också ansett att arbetsbelastningen under vissa tider nödvändiggör tillfällig arbetskraft såväl vad granskningsarbetet som skrivgöromålen beträffar. För sådant ändamål bör i kostnadsstaten inrymmas särskilt anslag.

Fördelningen av arbetsuppgifterna inom kansliet har av organisationsnämnden endast skisserats. Studielånenämnden anser icke heller nödigt eller ens möjligt att för det närvarande närmare precisera de olika tjänstemännens åligganden. Det torde få ankomma på studiehjälpsnämnden att härutinnan utfärda preliminära bestämmelser och sedan erfarenhet vunnits om arbetets omfattning och lämpliga fördelning utarbeta instruktioner för kanslipersonalen.

Studiehjälpsnämndens kostnader. Såsom framgått av det föregående skall *studiehjälpsnämnden organiseras som en arbetande nämnd*. Ordföranden skall leda nämndens arbete, fördela arbetsuppgifterna bland nämndens ledamöter, hålla konferenser med enskilda ledamöter och bestämma tid för nämndens sammanträden. Ordföranden och ledamöterna skola utföra dels primär-

arbete (första granskning av inkomna ansökningar om lån och stipendier) dels ock vidaregranskning av från kansliet eller tillfälliga medhjälpare överlämnade handlingar (»nämndärenden») vilka sedan av ledamöterna föredragas inför ordföranden eller av ordföranden och ledamöterna i nämnden.

Ersättning åt ordförande och ledamöter. Ordföranden skall i regel dagligen ha viss tjänstgöring i nämndens kanslilokaler, leda och fördela kansliets arbete med hjälp av byråsekreterarna, hålla mottagning å härför bestämda tider, underteckna utgående expeditioner enligt föreskrifterna i gällande instruktion samt taga sin del av ovannämnda primärarbete och nämndärenden. Sedan nämndens verksamhet blivit slutligt organiserad, bör han kunna förena uppdraget i nämnden med annan verksamhet, från vilken han dock måste ha viss ledighet. Studielånenämndens ordförande åtnjuter för närvarande arvode med 4 000 kronor för år jämte ersättning för mistade löneförmåner från innehavd tjänst (Kungl. brev den 4 juni 1948). Enär uppgifterna bli desamma för ordföranden i den nya nämnden, torde arvodet åt ordföranden tills vidare bibehållas och liksom förut ersättning medgivas för avstådda löneförmåner. Uppdelning av ersättningen i ett reducerat arvode och traktamente enligt kommittékungörelsen, vilket nämnden föreslår för ledamöterna, synes mindre lämpligt beträffande ordföranden, som i olikhet med ledamöterna har dagligt nämndarbete.

Nämnden bör välja en *vice ordförande*, som vid förfall för ordföranden leder förhandlingarna vid sammanträden. Särskilt arvode skall icke utgå för detta uppdrag. Däremot förutsättes, att vice ordföranden, då han fungerar som ordförande, erhåller förhöjd sammanträdesersättning.

Till ledamot i studielånenämnden utgår nu årsarvode å 2 000 kronor (Kungl. brev den 4 juni 1948). Jämlikt Kungl. brev den 24 maj 1940 äger ordförande och ledamot, som är bosatt utanför Stockholm, då han deltagar i nämndens sammanträden i Stockholm utöver honom tillkommande arvode — i den mån de för ändamålet tillgängliga anslagsmedlen därtill lämna tillgång — åtnjuta ersättning med 12 kronor för sammanträdesdag samt för resor till nämndens sammanträden rese- och traktamentsersättning enligt allmänna resereglementet. Ersättning för sammanträdesdag eller traktamentsersättning har emellertid icke utbetalts.

Ersättning till *ledamöterna* i studiehjälpsnämnden bör uppdelas på fast årsarvode och traktamente enligt kommittékungörelsen. Härigenom vinnes en bättre fördelning av ersättningen mellan ledamöterna.

Årsarvodet skall avse ersättning för följande nämndarbete: konferenser med ordföranden och kanslipersonalen utanför sammanträdena, eftergranskning av s. k. nämndärenden och föredragning av desamma inför ordföranden eller vid nämndens sammanträden samt allt det arbete, som kan anses innefattas i begreppet »löpande göromål». Enligt nämndens erfarenhet av dessa arbetsuppgifter bör som skäligt arvode härför bestämmas 1 200 kronor för år.

Traktamente skall utgå dels för sammanträde i nämnden, dels ock för ar-

bete med primärgranskning av ansökningar om lån eller stipendium. Traktamentet utgör också en utjämning av de olika ledamöternas sins emellan eventuellt olika mått av arbete, som av var och en utföres.

För den verksamhet, som studiehjälpsnämnden skall bedriva, är det av betydelse, att ledamöterna äga god kännedom om de många olika skolorna och stå i kontakt med rektorerna. Det är därför synnerligen önskvärt, att ordföranden och ledamöterna göra studiebesök på olika skolor. För sådant ändamål bör anslag beräknas i form av traktamente och reseersättning.

Vid resor i nämndens ärenden, vare sig det gäller deltagande i sammanträden med nämnden eller resa, som av nämnden i studiesyfte beslutas, böra tillämpas bestämmelserna i allmänna resereglementet, varvid ordförande och ledamot anses tillhöra klass I A.

I avlöningsstaten böra ovan föreslagna arvoden upptagas med 12 400 kronor (ordföranden 4 000 kronor + 7 ledamöter, vardera 1 200 kronor).

Kanslipersonalen å avlöningsstaten. Organisationsnämnden har föreslagit, att kansliet skall bestå av en förste byråsekreterare, en byråsekreterare, ett kanslibitråde och ett kontorsbiträde. Nämnden anser att ytterligare ett biträde bör upptagas. Angående personalens löneplacering får nämnden anföra följande.

Personalen bör tills vidare upptagas som extra ordinarie.

Förste byråsekreteraren skall ha ansvaret för och ledningen av kansliets arbete, däribland stipendieutbetalningarna. Tjänsten kan anses som en sluttjänst. Med hänsyn härtill bör tjänsten få en god löneplacering. Det är också med hänsyn till kontinuiteten i nämndens speciella verksamhet mycket önskvärt att för tjänsten erhålla en väl kvalificerad tjänsteman, som bliver kvar vid tjänsten. En placering i Ce 29 vore av nu anförda skäl motiverad. Till dess större erfarenhet vunnits, torde emellertid förste byråsekreteraren tills vidare böra åtnöjas med placering i Ce 27.

Byråsekreteraren bör åtnjuta lön enligt Ce 24, kanslibiträdet enligt Ce 11 och kontorsbiträdena Cf 4—Ce 8 enligt befordringsgången.

Övriga utgifter å avlöningsstat. Till ersättning åt tillfällig skrivhjälp och hjälp vid granskningsarbete samt vaktmästarhjälp torde i avlöningsstaten upptagas en anslagspost å 10 000 kronor.

Anslag till ersättning för mistade avlöningsförmåner bör förslagsvis upptagas till 15 000 kronor.

Omkostnadsstat. Till sjukvård m. m. bör förslagsvis upptagas 300 kronor. Resekostnads- och traktamentsersättningar till ordförande och ledamöter böra upptagas till 8 000 kronor, förslagsvis. Av anslaget bör också ersättning lämnas till experter, som för överläggningar inkallas i nämnden (jfr s. 79). Expenser beräknar nämnden med ledning av erfarenheten från hittillsvarande verksamhet till 15 000 kronor. Då studiehjälpsnämnden måste ha egna lokaler,

bör engångsanslag för anskaffning av möbelutrustning och andra inventarier beräknas. För utrustning av 1 konferensrum och 5 tjänsterum (1 rum för ordföranden, 2 för byråsekreterarna och 2 för övriga personalen jämte arkivutrymmen för ansökningshandlingar) har av byggnadsstyrelsen beräknats 10 000 kronor. Det torde böra påpekas, att konferensrummet utom för sammanträden skall användas som arbetsrum för ledamöterna vid deras granskningsarbete. Organisationsnämnden har ansett 2 500 kronor erforderliga för anskaffande av övrig kontorsutrustning, skrivmaskiner och dylikt. Engångsanslag för inventarier bör därför upptagas med 12 500 kronor.

Sammanfattningsvis föreslår nämnden följande stat för studiehjälpsnämnden.

<i>Personalförteckning.</i>		Lönegrad
1 förste byråsekreterare		Ce 27
1 byråsekreterare		Ce 24
1 kanslibitråde.....		Ce 11
2 kontorsbiträden		Cf 4—Ce 8

<i>Avlöningsstat.</i>		Kronor
1. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t....		12 400
2. Ersättning för mistade avlöningsförmåner, förslagsvis		15 000
3. Avlöningar till övrig icke ordinarie personal, förslagsvis		41 700
4. Tillfällig förstärkning av personalen samt vaktmästarhjälp		10 000
		<u>Summa kr. 79 100</u>

<i>Omkostnadsstat.</i>		Kronor
1. Sjukvård m. m., förslagsvis		300
2. Resekostnads- och traktamentsersättningar, förslagsvis		8 000
3. Expenser, förslagsvis.....		15 000
4. Inventarier, engångsanslag.....		12 500
		<u>Summa kr. 35 800</u>

Nämnden föreslår, att kostnaderna för studiehjälpsnämnden upptagas med 114 900 kronor. Då härav 12 500 kronor föreslagits som engångsanslag, beräknas den årliga kostnaden till 102 400 kronor. Summan kan jämföras med årskostnaden för studielånenämnden, som den föreslagna nya nämnden skall ersätta. För budgetåret 1948/49 uppgår studielånenämndens kostnader till i runt tal 90 000 kronor, vilken summa med omkring 12 000 kronor understiger studiehjälpsnämndens beräknade årskostnader. Vid jämförelse mellan de båda nämndernas kostnader torde emellertid böra beaktas, att den nya nämndens verksamhet innebär besparing av viss arbetskraft hos de myndigheter, vilkas befattning med stipendieärendena föreslagits skola upphöra eller minskas genom överflyttning till studiehjälpsnämnden av vissa uppgifter. Anslagsmässigt kan denna besparing dock icke beräknas.

Kap. 11. Sammanfattning av förslagen.

Studielänenämnden, som utgår från den nuvarande organisationen av vårt undervisningsväsende, föreslår, att studiehjälpen gives form av *studielån* eller *stipendier*¹.

Studielån föreslås för elever i samtliga *lärarutbildningsanstalter*, andra *fackutbildningsanstalter* och *aftonkurser vid allmänna och tekniska läroverk* (s. 34 ff. och bilaga 4). Lån skall kunna beviljas med i regel högst 2 500 kronor per läsår om vanlig längd. För erhållande av lån skall främst behovet av studieunderstöd vara avgörande. Till gift elev, som är i behov av förstärkt studiehjälp, skall dessutom kunna utgå behovsprövat stipendium å högst 600 kronor per läsår (s. 36). Studielån med mindre belopp kan också utgå till gift elev, som normalt erhåller stipendium.

Stipendier föreslås för övriga elevgrupper (s. 36 ff). *Tre huvudkategorier stipendier* upptagas, nedan redovisade under A—C.

I A och B är studiehjälpen uppdelad i två delar: *Studiebidrag och stipendium*. Studiebidragen utgå *utan* behovs- eller särskild lämplighetsprövning till elever, som för beivrande av skola antingen äro inackorderade i skolorten eller (i kat. A) dagligen företaga resor bostadsorten—skolorn. För fortsatt studiebidrag fordras, att eleven flyttats och visat gott uppförande. Stipendierna utgå med differentierade belopp efter behovsprövning. Beräkning av stipendiebelopp skall ske efter samma normer för alla skolor. För erhållande av stipendium i *läroverken* och därmed jämställda läroanstalter skall gälla villkor om god studielämplighet och för fortsatt stipendium med framgång och omsorg skötta studier. Kraven på studielämplighet anses i vissa fall böra skärpas jämfört med vad tidigare varit gällande.

I kategorien A äro föreslagna studiebidrag något större än i B. Resebidrag föreslås för inackorderade elever i både A och B.

I kategori C utgå studiehjälp *endast efter behovsprövning*.

Under D—F upptagas speciella skolors elever, för vilka föreslås särskilda stipendietyper.

¹ Kontanta bidrag, vilka här uppdelas i studiebidrag, utbildningsbidrag och stipendium i inskränkt betydelse, det sistnämnda behovsprövat.

Översikt över studiehjälpsformer åt olika elevkategorier.

Studiehjälpsform	Elevkategorier
I. Studielån å högst 2 500 kronor per läsår.	Lärar- och andra fackutbildningsanstalter. Aftonkurser vid allmänna och tekniska läroverk. Elever med försörjningsplikt (gifta) vid skolor, där stipendier enligt A nedan är den normala studiehjälpen (komplement till stipendier).
II. Stipendier. A. Läroverkssystemet: Studiebidrag: a. för inackordering 50 kronor per månad. b. för dagliga resor: för kostnad, som uppgår till minst 8 kronor per månad, med det belopp, som överstiger 6 kronor per månad. c. för måltid utanför hemmet: 5 resp. 10 och 15 kronor per månad. Stipendier: högst 75 kronor per månad efter behovsprövning. För inackorderad elev med stipendium: bidrag till högst 4 resor hemorten—skolorn för reskostnad över 15 kronor per resa.	»Ungdomsskolor»: allmänna läroverk, kommunala gymnasier, mellanskolor och flickskolor, praktiska mellanskolor, högre folkskolor, tekniska gymnasier, 2-årig kurs vid handelsgymnasier, minst 2-åriga kurser vid anstalter för yrkesutbildning, samt sådana enskilda, under inseeende av skolöverstyrelsen eller överstyrelsen för yrkesutbildning ställda läroanstalter, vilkas bildningsmål är jämförligt med ovan nämnda läroanstalters. Specialgymnasiet vid Vilans folkhögskola.
B. Studiebidrag till inackordering å 25 kronor per kursmånad. Höjning till 40 kronor möjlig. Stipendium å högst 75 kronor per kursmånad efter behovsprövning. Resebidrag för inackorderad elev med stipendium = A ovan.	Anstalter för yrkesutbildning med kurslängd om minst 4 månader men ej 2 år. Skolor för tandsköterskor. Folkhögskolor. Lantmannaskolor. Lanthushållsskolor. Trädgårdsskolor. Driftsledarkursen vid Alnarp. Handelsträdgårdsmästarkursen vid Alnarp. Trädgårdskurser vid folkhögskolor. Skogsmästarskolan (ev. studielån enl. I). Skogsskolor.
C. Stipendium å högst 75 kronor per kursmånad efter behovsprövning.	Anstalter för yrkesutbildning med kurslängd kortare än 4 månader. Inträdeskurser till tekniska gymnasier och fackskolor. Kurser för elektriska installatörer för förvärvande av B- eller C-behörighet. Konstindustriella dagskolan vid konstfackskolan och lägre konsthantverksskolan vid slöjdföreningens skola i Göteborg. (Stipendium kan höjas till högst 100 kronor per månad.) Lantbruksundervisningens kurser, kortare än 4 månader.
D. Utbildningsbidrag å 200 kronor per år utan behovsprövning. Stipendium å högst 300 kronor per år efter behovsprövning.	Lantbruksskolor. Mejeriskolor.

Studiehjälpsform	Elevkategorier
E. Utbildningsbidrag å 500 kronor per kurs utan behovsprövning.	Ladugårdsförmanskurs.
F. Stipendium efter behovsprövning å högst 600 kronor per år.	Fackutbildningsanstalters elever med försörjningsplikt (gifta), som normalt er-hålla studielån (komplement till lån).

Administration. De uppgifter i fråga om stipendieutdelning, som nu åligga flera olika ämbetsverk, föreslås skola sammanföras till en nybildad centralnämnd, *studiehjälpsnämnden*, som också övertager studielånenämndens verksamhet. Nämnden skall representera allmänna och fackliga intressen och erfarenheter och föreslås bestå av ordförande och högst 7 ledamöter.

Studiehjälpsnämnden, som skall ha fast kansli och fasta lokaler, skall handlägga ärenden rörande studielån och stipendier, utbetala stipendierna, vid läroverken till eleverna eller målsmännen, vid övriga skolor till rektorerna, samt vara besvärsinstans för lokala myndigheters beslut i studiehjälpsärenden. Studielånen skola utbetalas av postsparbanken. Studiebidragen skola handläggas helt av rektorerna och utanordnas av statskontoret.

Kostnaderna för den av nämnden föreslagna studiehjälpen ha för budgetåret 1950/51 beräknats till 22 604 000 kronor för studiebidrag, utbildningsbidrag och stipendier samt 7 000 000 kronor för studielån.

Kostnaderna för administrationen ha för samma budgetår beräknats till 114 900 kronor, varav engångsanslag till inventarier 12 500 kronor.

Av studielänenämnden för studier läsåret 1948/49 utdelade studielån.

Läroanstalt	Antal lån				Kronor lån			
	Forts.	Nya v.	Nya h.	S:a	Forts.	Nya v.	Nya h.	S:a
Stockholms högskola ¹	1	—	—	1	1 000	—	—	1 000
Göteborgs högskola ¹	1	—	—	1	1 200	—	—	1 200
Tekniska högskolan.....	71	64	18	153	107 600	88 600	28 000	224 200
Chalmers tekniska högskola..	38	52	17	107	55 400	71 200	21 800	148 400
Handelshögskolan, Stockholm	10	6	8	24	14 700	8 500	11 500	34 700
” ”, Göteborg	5	5	—	10	7 200	7 200	—	14 400
Musikhögskolan.....	4	6	1	11	5 100	7 700	1 400	14 200
Konsthögskolan.....	—	1	—	1	—	1 400	—	1 400
Farmaceutiska institutet....	3	1	—	4	4 500	1 500	—	6 000
Tandläkarhögsk., Stockholm..	23	14	6	43	34 600	21 100	8 300	64 000
” ”, Malmö.....	3	14	1	18	4 800	19 900	1 500	26 200
Lantbrukshögskolan.....	21	10	2	33	28 600	13 900	2 800	45 300
Skoghögskolan.....	7	4	1	12	10 000	6 000	1 500	17 500
Veterinärhögskolan.....	16	6	1	23	23 700	7 500	1 400	32 600
Socialinstitutet, Stockholm..	4	16	8	28	2 400	19 200	8 000	29 600
” ”, Göteborg....	—	4	4	8	—	4 000	4 000	8 000
” ”, Lund.....	—	6	5	11	—	5 600	5 000	10 600
Folkskoleseminarier.....	176	421	236	831	230 800	522 100	265 700	1 018 600
Småskoleseminarier.....	1	116	100	217	1 200	152 600	100 400	254 200
Förskoleseminarier.....	—	6	2	8	—	6 200	2 800	9 000
Handarbetsseminarier.....	—	2	—	2	—	2 400	—	2 400
Statens skolköksseminarium..	—	—	2	2	—	—	2 800	2 800
Rimforsa lantushälsseminarium.....	—	3	2	5	—	3 000	2 400	5 400
Fackskolan, Uppsala.....	—	3	4	7	—	3 600	4 800	8 400
Tekniska läroverk.....	10	15	9	34	7 800	12 300	7 900	28 000
Konstfackskolan.....	6	7	1	14	7 000	8 000	1 400	16 400
Handelsgymnasier.....	—	1	4	5	—	1 200	3 200	4 400
Sjuksköterskeskolor.....	7	30	12	49	3 900	18 000	7 300	29 200
Skogsmästarskolan, Skinn- skatteberg.....	2	1	—	3	2 200	1 200	—	3 400
Skogsskolan, Hällnäs.....	—	—	1	1	—	—	800	800
Mejeriinstitutet, Alnarp.....	1	10	—	11	1 200	7 800	—	9 000
Lantbruksakademins träd- gårdsskola.....	—	3	—	3	—	2 100	—	2 100
Gymnastiska centralinstitutet	—	—	1	1	—	—	1 200	1 200
Navigationsskolor, Stockholm	—	—	1	1	—	—	1 000	1 000
Tekniska skolan, Hässleholm	2	11	—	13	800	8 200	—	9 000
” ”, Katrineholm	—	8	—	8	—	6 200	—	6 200
Statens institut för folkhälsan	—	—	1	1	—	—	1 000	1 000
Summa	412	846	448	1 706	555 700	1 038 200	497 900	2 091 800

Anm. Forts. = fortsatta lån, Nya v. = nya lån beviljade våren 1948, Nya h. = nya lån beviljade hösten 1948 (nyinskrivna elever).

¹ Övergångsvis.

Av studieläenämnden beviljade statsstipendier för studier läsåret 1947/48.

Skolgrupp	Antal			Stipendiebelpop, kronor										Totalsumma	
	Sök.	Bif.	Avsl.	Inackorderade lärjungar			Dagligen resande lärjungar			Hemortslärjungar	Summa Gs	Summa Bs			
				Inack.	Rb	Bs	Summa	Res.	Fruk.				Bs		Summa
Högre allmänna läroverk.....	10 633	7 503	3 130	1 427 510	5 650	228 910	1 662 070	229 930	321 345	266 080	817 355	296 785	1 978 785	797 375	2 776 160
Kommunala gymnasier.....	265	182	83	44 225	425	9 080	53 730	5 705	4 775	7 505	17 985	9 330	54 705	26 340	81 045
Realskolor för gossar.....	147	98	49	3 775	—	675	4 450	3 500	5 210	4 950	13 660	4 970	12 485	10 595	23 080
Samrealskolor..	9 907	7 080	2 827	849 740	2 015	192 585	1 044 340	289 840	317 740	423 220	1 030 800	285 465	1 457 320	903 285	2 360 605
Kommunala mellanskolor..	1 485	1 091	394	135 830	310	37 030	173 170	30 040	24 730	46 515	101 285	109 625	190 600	193 480	384 080
Kommunala flickskolor....	1 803	1 274	529	130 785	185	10 060	141 030	37 935	51 825	24 735	114 495	85 800	220 545	120 780	341 325
Praktiska mellanskolor..	1 142	774	368	29 260	470	6 120	35 850	17 360	20 365	34 780	72 505	120 860	66 985	162 230	229 215
Högre folkskolor	1 551	1 173	378	150 970	155	37 700	188 825	55 000	40 310	62 020	157 330	77 600	246 280	177 475	423 755
Folkskolans högre avdeln.	129	56	73	—	—	—	—	650	—	1 260	1 910	13 675	650	14 985	15 585
Enskilda läroanstalter.....	990	730	260	255 125	2 655	38 940	296 720	7 480	12 385	10 755	30 620	23 745	274 990	76 095	351 085
Handelsgymnasier.....	672	489	183	185 385	4 240	45 800	235 425	5 935	6 990	8 075	21 000	13 050	198 310	71 165	269 475
Tekniska läroverk.....	2 223	1 523	700	567 220	18 700	165 370	751 290	16 175	9 385	18 915	45 075	79 305	593 380	282 290	875 670
Summa	30 947	21 973	8 974	3 779 825	34 805	772 270	4 586 900	699 550	815 660	908 810	2 424 020	1 120 160	5 295 035	2 836 045	8 131 080

Förkortningar: Gs = grundstipendium.

Inack. = stipendium till inackordering.

Res. = stipendium till resor.

Fruk. = stipendium till frukost.

Bs = behovsstipendium.

Rb = resebidrag (till inackorderad).

Hemortslärjungar få endast behovsstipendium.

**Antal ansökningar om statsstipendier för läsåret 1948/49,
behandlade av studielånenämnden.**

Skolgrupp	Vårterminen			Höstterminen		
	Sökande	Beviljade	Avslagna	Sökande	Beviljade	Avslagna
Högre allmänna läroverk....	8 234	6 027	2 207	3 120	2 498	622
Kommunala gymnasier.....	309	238	71	192	140	52
Realskolor för gossar	114	68	46	61	47	14
Samrealskolor	8 043	5 959	2 084	3 491	2 718	773
Kommunala mellanskolor ..	953	760	193	449	333	116
Kommunala flickskolor.....	1 612	1 224	388	481	252	229
Praktiska mellanskolor.....	1 047	748	299	269	158	111
Högre folkskolor	1 407	980	427	728	522	206
Folkskolans högre avdelning	112	36	76	18	2	16
Enskilda läroanstalter	847	640	207	231	109	122
Handelsgymnasier	—	—	—	714	549	165
Tekniska läroverk	—	—	—	2 369	1 618	751
Summa	22 678	16 680	5 998	12 123	8 946	3 177

Tillhoppa: 34 801 sökande, 25 626 beviljade, 9 175 avslagna.

Bilaga 4.

Bidragskategorier.

En sammanfattning av studiehjälpformerna återfinnes i kap. 11 (s. 87 ff.).

I. Studielån.

1. *Folkskoleseminarier, småskoleseminarier samt övriga lärarutbildningsanstalter:*

Barnavårdslärlarinnor: Fackskolan f. huslig ekonomi i Uppsala.

Barnträdgårdslärlarinnor: Fröbelinstitutet, Göteborgs förskoleseminarium, Pedagogiska institutet i Uppsala, Socialpedagogiska seminariet (HSB), Södra KFUK:s socialpedagogiska institut, Örebro socialpedagogiska institut.

Handarbetslärlarinnor: Andrea Eneroths högre handarbetsseminarium, Maria Nordenfelts handarbetsseminarium, Fackskolan i Uppsala: skolköks- och handarbetslärlarinnor.

Lanthushållslärlarinnor: Fredrika Bremerförbundets lanthushållningsseminarium i Rimforsa, Fackskolan i Uppsala: skolköks- och lanthushållslärlarinnor.

Sinnesslölärlarinnor: Slagsta seminarium.

Skolkökslärlarinnor: Göteborgs skolköksseminarium, Fackskolan i Uppsala, Statens skolköksseminarium, skolköksseminariet i Umeå.

Teckninglärlare: Teckninglärlarinstitutet vid Konstfackskolan.

Vävlärlarinnor: Johanna Brunssons vävskola, Föreningen Handarbetets Vänners vävskola, Katrineholms stads skolor f. yrkesutbildning, Maria Nordenfelts högre handarbetsseminarium, Slöjdföreningens skola i Göteborg.

Yrkeslärlare i sömnad: Fredrika Bremerförbundets skola, Maria Nordenfelts högre handarbetsseminarium (klädsömnad).

2. *Fackskolor vid högre tekniska läroverk* och vissa *övriga tekniska fackutbildningsanstalter* (Konstfackskolan HKS, Slöjdföreningens skola HKS, Grafiska institutet, Bergsskolan i Filipstad, Textilinstitutet i Borås, Lennings textiltkniska institut, Karlskoga prakt. läroverks och Kristinehamns prakt. skolas yrkesavdelningar samt tekniska skolorna i Hässleholm, Katrineholm och Örnköldsvik, Tekniska institutet i Stockholm).
3. *Ettåriga studentkurser vid handelsgymnasier* och vissa därmed jämförliga *högre handelsskolor* (Bar-Lock-institutet, Br. Pählmans handelsinstitut, Berghs reklamskola).
4. *Övriga fackutbildningsanstalter* (navigationsskolor, sjuksköterskeskolor, fortbildningskurser för sjuksköterskor, kurser för tandtekniker, barnmorskeutbildning, Sv. Socialvårdsförbundets utb. av ålderdomshems- och barnhemsföreståndarinnor, utbildning till sjukgymnaster vid GCI, mejeriskolan i Alnarp, ev. skogsmästarskolan).
5. *Aftonkurser vid allmänna och tekniska läroverk* samt vissa *gifta elever* (jfr s. 42).

II. Stipendier.

Stipendietyp A: Läroverk samt yrkesskolelinjer om minst 2 års längd. »Ungdomsskolor.»

1. *Allmänna läroverk* och därmed jämställda läroanstalter, *tekniska gymnasier*, andra kurser än ettåriga studentkurser vid *handelsgymnasier* samt *andra högre handelsskolor* än under I 3) nämnda, *specialgymnasiet vid Vilan*.
2. Kommunala och enskilda *anstalter för yrkesutbildning med kurslängd 2 år och mera*, ej nämnda under I.

Stipendietyp B: Kurser över 4 månader men under 2 år.

1. Kommunala och enskilda anstalter för yrkesutbildning, kurslängd 4 mån. — 2 år, ej nämnda under I.
2. Skolor för tandsköterskor.
3. Folkhögskolor.
4. Lantmannaskolor, lantushållsskolor, trädgårdsskolor, driftsledarkursen och handelsträdgårdsmästarkursen vid Alnarp, trädgårdskurser vid folkhögskolor.
5. Skogsmästarskolan (ev. studielån). Skogsskolor.

Stipendietyp C:

1. Kommunala och enskilda anstalter för yrkesutbildning, kurslängd kortare än 4 mån.
2. Inträdeskurser till tekniska gymnasier och fackskolor.
3. Kurser för el. installatörer för förvärvande av B- eller C-behörighet.
4. Konstindustriella dagskolan vid konstfackskolan och lägre konsthantverkskolan vid slöjdföreningens skola i Göteborg.
5. Den lägre lantbruksundervisningens kurser, kurslängd kortare än 4 mån.

Stipendietyp D:

Lantbruksskolor.
Mejeriskolor.

Stipendietyp E:

Ladugårdsförmanskurser.

Stipendietyp F:

Fackutbildningsanstalters elever med försörjningsplikt.

Jämförelse mellan utgifter beräknade på läsåret 1947/48 enligt då gällande grunder (Nuv.) samt i betänkandet föreslagna grunder (Föresl.).

Belopp i tusental kronor.

	Bidragsform (se sid. 88 f.)	Studielån (kapitalbudgeten)		Bidrag och stipendier (driftsbudgeten)				Bidragskategorin finnes upptagen i bil. 4 under följ. rubrik		
		Nuv.	Föresl.	Nuv.	Föresl.	Ökning (+) Minskning (-)				
<i>Högskolor (inklusive socialinstituten)</i>		(591)	— ¹	—	—					
<i>Folkskoleseminarier</i>	I	753	} 4 320	—	—			I. 1.		
<i>Småskoleseminarier</i>	I	154			—	—				
<i>Övriga lärarutbildningsanstalter</i>	I	19			35	—	— 35			
		926	4 320	35	—	—	— 35			
<i>Allmänna och enskilda läroverk.</i>				Gs ² Bs ³	Sb ² S ³	Gs/Sb Bs/S		II: A. 1.		
Högre allmänna läroverk	II: A	}	}	1 979	3 088	+ 1 109				
Kommunala gymnasier, samrealskolor, realskolor för gossar, kommunala mellanskolor, högre folkskolor, (folkskolans högre avdelning)....						797	957	+ 160		
Kommunala flickskolor						1 963	2 595	+ 632		
Praktiska mellanskolor						221	524	+ 303	+ 159	
Enskilda läroanstalter						67	121	+ 13	+ 13	
						275	162	+ 567	+ 18	
						76	842	+ 76	+ 16	
						4 505	7 129	+ 2 624		
						2 481	2 847	+ 366		
						6 986	9 976	+ 2 990		
<i>Högre tekniska läroverk.</i>				Gs ² Bs ³	Sb ² S ³	Gs/Sb Bs/S		II: A. 1.		
Tekniska gymnasier ..	II: A	20	—	535	651	+ 116				
				239	319	+ 80				
Tekniska fackskolor ..	I	5	}	101	—	— 101				
					875	970	+ 95			
<i>Vissa övriga tekniska fackutbildningsanstalter.</i>										
Konstfackskolan, högre konstindustr. skolan ..	I	6	} 2 200	16	—	— 16		I. 2.		
Slöjdföreningens skola, högre konstindustr. skolan	I	—			10	—	— 10			

¹ Enligt sid. 8 borttagna från studielånenämndens administration.

² Gs = nuvarande grundstipendier, motsvaras enligt förslaget av studiebidrag (i tabellen = Sb).

³ Bs = nuvarande behovsstipendier; de behovsprövade stipendierna enligt förslaget benämnas enbart stipendier (i tabellen = S) vid särskiljande av dessa från studiebidragen, vilka utgå utan behovsprövning.

	Bidragsform (se sid. 88 f.)	Studielån (kapitalbudgeten)		Bidrag och stipendier (driftsbudgeten)				Bidragskategorin finnes upptagen i bil. 4 under följ. rubrik
		Nuv.	Föresl.	Nuv.	Föresl.	Ökning (+) Minskning (-)		
Grafiska institutet . . .	I	—		15	—	—	— 15	
Bergsskolan i Filipstad	I	2		18	—	—	— 18	
Textilinstitutet i Borås	I	—		10	—	—	— 10	
Lennings textiltkniska institut	I	—		6	—	—	— 6	
Inom kommunala och enskilda anstalter för yrkesutbildning ingående utbildningslinjer (bil. 4, I. 2., Karlsskoga och följande)	I	12		895	—	—	— 895	
För vissa fackutbildningsanstalter gemensamt (jfr sid. 36)	II: F			30	150		+ 120	II: F
		45	2 200	1 000	150		— 850	
<i>Handelsgymnasier och övriga högre handelsskolor.</i>				Gs Bs	Sb S	Gs/Sb Bs/S		
Vissa andra kurser än ettåriga studentkurser	II: A	2		155	241	72	+ 86	II: A. 1.
Ettåriga studentkurser	I	—		44	55	16	+ 17	
Därmed jämförliga högre handelsskolor	I	—	250	45	—	—	— 105	I. 3.
		2	250	315	313	—	— 2	
<i>Specialgymnasiet vid Vilan</i>	II: A			24	38	—	+ 14	II: A. 1.
<i>Övriga fackutbildningsanstalter vilkas elever äro eller bliva berättigade till studielån</i>	I	34	380	67	—	—	— 67	I. 4.
<i>Aftonkurser vid allm. o. tekn. läroverk samt vissa gifta elever</i>	I		100					I. 5.
<i>Kommunala och enskilda anstalter för yrkesutbildning.</i>								
Utbildningsanstalter, som ej upptagits i bil. 4, I, kurslängd minst 2 år	II: A			2 493	2 844	—	+ 351	II: A. 2.
D:o, kurslängd 4 mån.—2 år	II: B			1 379	1 393	—	+ 14	II: B. 1.
D:o, kortare	II: C			334	224	—	— 110	II: C. 1—3.
Konstfackskolan, konstindustr. dagskolan . .	II: C			30	33	—	+ 3	II: C. 4.
Slöjdföreningens skola, lägre konsthantverkskolan	II: C			9	10	—	+ 1	II: C. 4.
				4 245	4 504	—	+ 259	
<i>Skolor för tandsköterskor</i>	II: B			44	45	—	+ 1	II: B. 2.
<i>Folkhögskolor</i>	II: B			1 922	2 307	—	+ 385	II: B. 3.
<i>Lantbrukets skolor</i>	II: B—E	—	1	934	1 124	—	+ 190	II: B. 4, C. 5, D., E.
		1 007	7 250	16 447	19 427	—	+ 2 980	

¹ Studielån för elever i Mejeriskolan vid Alnarp upptagna under »Övriga fackutbildningsanstalter» ovan.

Detalj till bilaga 5 avseende studielånemånden tillhörande skolor med stipendietyp A.

Skolgrupp	Inackorderade elever			Resande elever			Måltidsberättigade elever			Behovsstipendier							
	Antal närvarande elever ht 1947	Därav berättigade i %		Totalt i %	Därav berättigade i %		Antal berättigade	Belopp (63 kr./läsårf)	Belopp (86 kr./läsårf)	Summa grundstipendier	Utdelade belopp 1947/48	Ludi-vidu-ökning i % ²	Faktor strängare krav ³	Be-lopp ökning i %	Summa		
		To-talt i %	Antal berättigade		Belopp (445 kr./läsårf)	Antal berättigade										Belopp (63 kr./läsårf)	
Högre allmänna läroverk	42 599	13.5	85	4 890	2 175 000	19.0	85	6 880	434 000	5 570	479 000	3 088 000	797 375	48	81	20	957 000
Kommunala gymnasier, samrealskolor, realskolorförgossar, kommunala mellan-skolor och högre folkskolor	36 115	11.0	85	3 870	1 500 000	27.0	85	8 280	522 000	6 670	573 000	2 595 000	1 311 175	48	76	13	1 484 000
Kommunala flickskolor	15 636	3.9	85	520	231 000	18.4	85	2 450	154 000	1 615	139 000	524 000	120 780	48	75	11	134 000
Praktiskamellansskolor	6 623	1.0	85	60	26 700	8.2	85	465	29 800	275	23 700	80 000	162 230	48	75	11	180 000
Enskilda läroanstalter	8 954	21	85	1 600	710 000	11.6	85	890	56 000	885	76 000	842 000	76 095	48	81	20	92 000
Tekniska läroverk: gymnasier	2 275	66	92	1 380	614 000	13.0	92	270	17 000	230	19 800	651 000	239 000	48	90	33	319 000
Handelsgymnasier m. fl., andra än studentkurser	1 286	41	92	485	216 000	14.6	92	170	10 700	160	13 800	241 000	54 000	48	90	33	72 000

¹ Elever i skolor som ej infört fria skolmåltider; antalet berättigade beräknat såsom i föregående kolumn.

² Se texten sid. 51 f., 62.

³ Beräknat bortfall på grund av strängare krav på studielämplighet: realskolor och flickskolor 25 %, gymnasier 0 %, fackgymnasier 10 %. Här redovisas procenttalet elever som kvarstå härefter.

Detalj till bilaga 5 avseende kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning.

Under överinseende av byråchefen Arvas har hos överstyrelsen för yrkesutbildning ungefär 65 % av ansökningarna under året 1947/48 på försök behandlats enligt de grunder, som här föreslagits. Därefter har materialet omräknats med hänsyn till ändringen i skattelagstiftning (jfr kap. 9). En direkt jämförelse mellan medelsbehoven enligt de gamla och de nya grunderna har alltså erhållits. Undersökningen har omfattat 28 skolor med kurslängder av minst 2 år och 35 skolor med kortare kurslängder, skolorna valda så att urvalet är representativt.

I det nya materialet har alltså uppdelning erhållits på behovsprövad del (stipendium) och sådana icke-behovsprövade poster (utbildningsbidrag), vilka enligt förslaget ingå i stipendietyperna A, B och C för dessa elevkategorier.

På grund av de olika typerna har en detaljberäkning blivit nödvändig, i vilken ingått antal elever och kurslängder inom vardera av de kurser, som nu föreslås berättigade till studiehjälp enligt A, B eller C. På detta sätt framkomma relationerna mellan de nya stipendierna och de belopp, som tidigare utgingo.

En annan beräkning ger de nya studiebidragen inom typerna A och B, vilka bidrag skola utgå till samtliga elever, som icke äro bosatta på skolorten.

Resultatet av beräkningen, vilken här icke kan redovisas i sin helhet, är följande:

Kurserna med stipendietyp A, på vilka föllo 59 % av hela yrkesskolornas stipendiesumma, få en höjning av 14 %.

Kurserna med stipendietyp B, på vilka föllo 33 % av hela yrkesskolornas stipendiesumma, få en höjning av 1 %.

Kurserna med stipendietyp C, på vilka föllo 8 % av hela yrkesskolornas stipendiesumma, få en minskning med 33 %.

Häri genom blir den totala ökningen av hela yrkesskolsystemets stipendiesumma 6 %.

Beträffande storleken av de totala stipendibelopp för de olika kurskategorierna, som beräknats, hänvisas till bilaga 5.

Detalj till bilaga 5 avseende folkhögskolor.

Ett representativt urval av folkhögskolor har genomgått i detalj enligt de grunder, som här föreslagits. Genom omräkning med hänsyn till ändring i skattelagstiftningen har samma direkta jämförelse mellan medelsbehovet enligt de gamla och de nya grunderna erhållits som för yrkesskolorna (bilaga 7).

Av resultatet må följande anföras.

Den totala ökningen av hela folkhögskolsystemets stipendiesumma utgör 20 %.

Det är att märka, att av det nya stipendibeloppet 13 % belöper sig på studiebidrag till elever, som förut icke ha haft något stipendium. Ökningen av stipendiemedel som utgå till de elever, vilka förut hade stipendier, utgör 4 %.

**Behov av studielån läsåret 1947/48 om i betänkandet föreslagna
grunder då hade tillämpats.**

	Tusental kronor
1) Folkskoleseminarier, småskoleseminarier och övriga lärarutbildningsanstalter: 5 400 elever, 40 % därav à 2 000 kronor	4 320
2) Tekniska fackskolor m. fl.: 2 750 elever, 40 % därav à 2 000 kronor	2 200
3) Ettåriga studentkurser vid handelsgymnasier och vissa därmed jämförliga högre handelsskolor: 500 elever, 25 % därav à 2 000 kronor	250
4) Övriga fackutbildningsanstalter: 1 000 elever, 25 % därav à 1 500 kronor	380
5) Aftonkurser vid allmänna och tekniska läroverk samt vissa gifta elever (jfr s. 36 o. 42)	100
Summa	7 250

De skolor, som innefattas i 1)—5) äro förtecknade i bilaga 4 under rubriken I. Studielån.

P. M.

med förslag till organisation m. m. för studiehjälpsverksamheten.

I. Organisation.

Studielånenämndens största arbetsuppgifter äro för närvarande dels beviljandet av läroverksstipendier och dels beviljandet av studielån. Dessa båda uppgifter bliva, om den i det följande beskrivna arbetsorganisationen genomföres, i huvudsak koncentrerade till två relativt korta tidsperioder. Stipendierna samt en del av studielånen till tiden september—oktober, och huvuddelen av studielånen till tiden februari—april. De löpande arbetsuppgifter som förekomma däremellan äro av väsentligt mindre omfattning. En förutsättning för att nämnden skall kunna ekonomiskt utnyttja arbetskrafterna vid ett permanent kansli är därför, att även andra arbetsuppgifter påläggas detta kansli. Kan så ej ske, bör nämndens kansliarbete infogas i redan befintliga ämbetsverk.

Av studielånenämnden samt av representanter för skolöverstyrelsen, lantbruksstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning har framhållits önskvärdheten av ett för stipendieutdelningen gemensamt organ. Genom ett sådant organ skulle en önskvärd enhetlighet av normerna vid behovsprövning av stipendier kunna erhållas. Ett sådant organ kan utformas antingen som ett kollegium, där endast riktlinjerna för behovsprövningen diskuteras men som icke befattar sig med ärendenas handläggning, eller som en nämnd med tillhörande kansli, som även handlägger och expedierar stipendierna samt de studielån som för närvarande avgöras vid studielånenämnden.

Av flera skäl är det sistnämnda alternativet att föredraga. Till en nämnd av denna typ kan lämpligen följande arbetsuppgifter förläggas:

- 1) Prövning av behovsstipendier för läroverk och dylikt samt utbetalning av beloppen till eleverna (cirka 12 000).
- 2) Prövning av behovsstipendier till elever vid yrkesskolor samt utbetalning av beloppen i klumpsummor till skolorna (cirka 12 000).
- 3) Prövning av behovsstipendier för elever vid folkhögskolor samt utbetalning av beloppen i klumpsummor till skolorna (cirka 3 000).
- 4) Prövning av behovsstipendier för elever vid lantbruksskolor och dylikt samt utbetalning av beloppen i klumpsummor till skolorna (cirka 1 800).
- 5) Prövning och expediering av cirka 4 000 ansökningar om studielån.
- 6) Upplysningsverksamhet samt besvarandet av förfrågningar till allmänheten angående stipendier och studielån.

Dessa arbetsuppgifter beräknas komma att fördela sig under arbetsåret på sätt framgår av bilaga 1 (*se bil. 11 nedan*). Arbetsanhopningen blir störst under tiden september—november samt minst under sommarmånaderna. Att förse nämnden med så stor fast personalorganisation att den kan möta arbetstoppen under höstmånaderna med egen personal låter sig icke göra. Arbetsbelastningen måste då delvis tillgodoses med tillfällig arbetskraft såväl vad granskningsarbetet som skrivgöromålen beträffar. En noggrann beräkning av det fasta personalbehovet synes nu icke möjlig då det genom den planerade omläggningen av stipendiesystemet blir fråga om helt nya arbetsrutiner och då antalet stipendier och lån endast kan uppskattas på ett ungefär. All sannolikhet talar dock för att kansliet behöver 4 tjänstemän enligt följande.

En förste byråsekreterare med uppgift att granska och bedöma inkomna ansökningshandlingar, föredraga ärenden av principiellt intresse för nämnden, utarbeta erforderliga anvisningar och cirkulär, övervaka och ansvara för kansliets arbete samt svara för nämndens utbetalningar.

En byråsekreterare med uppgift att biträda förste byråsekreteraren samt motaga besök och besvara förfrågningar.

Ett kanslibitråde med uppgift att förarbeta ansökningshandlingar, uträkna stipendiebelopp samt handhava postgiroutbetalningarna.

Ett kontors- eller skrivbiträde.

Ovannämnda arbetsuppgifter äro de primära. Tjänstemännen skola i övrigt enligt förste byråsekreterarens direktiv biträda varandra.

Full sysselsättning synes icke kunna beredas en expeditionsvakt, men visst anslag bör dock beräknas till ersättning för expeditionsvaktsgöromål.

II. Arbetsrutiner.

A. Studiebidrag.

En övergång från de nuvarande grundstipendierna till studiebidrag, som utan lämplighets- eller behovsprövning utbetalas till vissa elever såsom bidrag till inackordering, resekostnader m. m., förvandlar prövningen till i huvudsak en expeditionsmässig granskning. Central behandling av dessa ärenden torde då icke vara nödvändig, utan stipendietilldelningen kan beslutas av rektor. Ansökan och utbetalning av studiebidrag kan då ske enligt följande.

Elev eller dennes målsman ansöker om studiebidrag hos rektor. På ansökan, som skall göras på fastställd blankett, angivas samtliga uppgifter som erfordras för ansökans behandling (resekostnader och dylikt). Innan ansökan ingives till rektor, skall uppgifternas riktighet bestyrkas av pastor eller kommunal förtroendemän eller dylikt.

Sedan rektor fattat beslut, rekviderar denne erforderligt belopp från statskontoret. Elevernas namn angivas icke härvid. Utbetalning sker i regel kontant

till eleven på tider som kunna vara olika för olika skolkategorier. Eleverna lämna därvid kvitto, som i erforderliga fall skall vara underskrivet av målsman. Kvittensblanketter tillhandahållas eleverna i god tid i förväg. I kvittot skall ingå en försäkran att de i ansökan angivna förhållandena fortfarande råda. När rektor så finner lämpligt, må utbetalning göras till målsman eller annan eleven närstående.

Med ovannämnda förfarande torde skolans arbetsbelastning icke bliva större än för närvarande, då denna skall yttra sig över ansökningarna, uppgöra förteckningar och insända dem till stipendiegivande myndighet. Studiebidragen bli på detta sätt helt frikopplade från behovsstipendierna.

Vid läroanstalt, vars räkenskaper granskas av riksräkenskapsverket, införas från statskontoret erhållna belopp och utbetalda studiebidrag i läroanstaltens räkenskaper. Beträffande annan läroanstalt för rektor särskild redovisning över stipendiebeloppen, innefattande en uppställning över erhållna och utbetalda belopp jämte stipendieansökningar och kvittenser. Denna redovisning insändes vid läsårets slut till riksräkenskapsverket.

B. Behovsstipendier vid allmänna läroverk och därmed jämförliga anstalter.

En central prövning av dessa stipendier bör av flera skäl alltjämt ske. Det nuvarande ansökningsförfarandet bör även i princip bibehållas, men i vissa detaljer omarbetas med hänsyn till kravet på uppgifternas aktualitet. Rektors arbete med dessa stipendier bör i möjligaste mån nedbringas. Sålunda böra alla beräkningar på grundval av taxeringsuppgifter m. m. överflyttas till det centrala organet och rektors yttrande endast ske på grundval av skolans kännedom om elevs studielämplighet, skötsamhet och dylikt och alltså endast innefatta ett av eller tillstyrkande av ansökan. Även utbetalningen av dessa stipendier synes kunna avlastas rektor och göras centralt från nämnden. En sådan är bland annat lämplig, emedan stipendierna i motsats till studiebidragen äro relativt fasta under läsåret. De utgå oberoende av elevens bostadsort och grunda sig på studiebegåvning och ekonomisk ställning. Genom att utbetalningen sker genom den beslutande myndigheten, kunna dessutom ändringsbeslut omedelbart omsättas och felutbetalningar undvikas. Genom ett sådant förfarande får rektor, sedan han till nämnden insänt ansökningarna, ingen annan befattning med dessa stipendier än att rapportera sådana förändringar, som inverka på stipendiebeloppen. Detta kommer i huvudsak att inskränka sig till att rapportera de fall, då eleven vansköter sig, under längre tid är frånvarande från undervisningen eller slutar vid läroanstalten.

För att en rättvis prövning skall kunna ske vid nämnden, bör prövningen grunda sig på så aktuella uppgifter som möjligt. Vid bedömandet av studielämplighet bör senaste vårterminsbetyget finnas tillgängligt vid nämnden, likaså böra de senaste taxeringsuppgifterna ligga till grund för behovsprövningen. Betyget blir dock icke tillgängligt förrän vid vårterminens slut och taxeringsuppgifterna bli icke färdiga förrän fram i juli. Ansökningarna kunna därför icke av rektor insändas förrän under höstterminen. Då det dock är av stor vikt att ansökningarna snarast prövas vid nämnden, så att stipendieutbetalningar medhinnas under oktober, böra ansökningarna insändas redan vid början av höstterminen. Eleven bör därför redan under vårterminen till rektor ingiva sin ansökan.

Då rektor icke i sitt yttrande behöver taga hänsyn till elevens ekonomiska förhållanden, och då det, sedan grundstipendierna ersatts med studiebidrag, blir fråga om ett relativt fåtal ansökningar på var skola, skall rektor innan vårterminens slut hinna att till- eller avstyrka dessa, samt ombesörja upprättande av förteckning över ansökningarna. Vid höstterminens början avlämnar eleven av-

skrift av vårterminsbetyget samt bestyrkt taxeringsuppgift enligt särskilt formulär. Sedan betygsavskrifterna bestyrkts vid läroanstalten insorteras dessa jämte taxeringsuppgifterna i ansökningarna, varefter dessa jämte förteckningar av rektor insändas till nämnden senast en vecka efter höstterminens början.

Vid nämnden diarieföras ansökningsförteckningarna, varefter ansökningarna bearbetas av rutinpersonalen. Därvid uträknas enligt särskilda tabeller det stipendiebelopp, som med hänsyn till de ekonomiska förutsättningarna kunna ifrågakomma, samt uträknas i de fall då så erfordras de sökandes betygspoäng. Ansökningarna överlämnas därefter till 1. byråsekreteraren, som enligt nämndens direktiv fastställer stipendiebelopp för de ansökningar, där dessa direktiv klart kunna tillämpas. Endast gränsfallen, vilka kunna uppskattas till 20 %, behöva då överlämnas till nämnden för bedömande. De av kansliet handlagda ansökningarna granskas stickprovsvis av nämnden. Allt efter hand som stipendieansökningarna beviljas, måste förberedelse för dessas expediering göras. Detta arbete består dels av utbetalning till eleverna och dels av att rektor underrättas om beslutet.

Utbetalningarna ske lämpligast med postgiroutbetalningskort. För utskrivandet av dessa användes skrivmaskin med kortficka. Kvittenslista för posten erhålles med genomskrift. Genom att taga ytterligare en kopia av denna lista, erhålles en förteckning över beviljade stipendier, som kan översändas till vederbörande rektor.

Såsom sådan förteckning kan även användas av rektor enligt ovan insända förteckningar, som då böra vara upprättade i två exemplar (genomskrift). Nämndens beslut påföres båda exemplaren med genomskrift, varefter ett av dessa återställes till rektor.

Vid användande av den sistnämnda metoden behöver utbetalningen av stipendierna till eleverna vid en skola icke anstå till dess beslut föreligger beträffande samtliga stipendier. Dessutom vinnes likformighet med det system som har tänkts skola tillämpas för lantbruks- och yrkesskolor.

Förutom ovannämnda arbetsminskning för rektorerna, vinnes genom direkt utbetalning avsevärd avlastning av länsstyrelserna och riksräkenskapsverket. Dessa måste för närvarande meddelas om alla beslut beträffande stipendier. Länsstyrelserna behöva dessa meddelanden för att kunna utbetala stipendiemedlen till skolorna samt för att, då stipendierna upphöra eller minskas, kunna återfordra motsvarande belopp. Riksräkenskapsverket behöver meddelandena för att kunna kontrollera länsstyrelserna. Länsstyrelsernas befattning med stipendierna bortfaller vid den föreslagna anordningen helt och riksräkenskapsverkets arbete förenklas. Alla utbetalningsbeslut och förändringar i dessa framgå direkt av den utbetalande myndighetens handlingar, och återfordrandet av utbetalade belopp kommer praktiskt taget att försvinna.

Det arbete, som från rektorerna överflyttas på nämnden, blir enklare och nämnden slipper i sin tur underrätta länsstyrelserna och riksräkenskapsverket om sina beslut. Förändringar beträffande stipendier behöva i fortsättningen endast meddelas vederbörande rektor.

Delgivningscirkulär äro ej längre erforderliga. I den mån pressens representanter önska taga del av nämndens beslut angående stipendier, hänvisas dessa till ovannämnda kvittenslistor, vilka hållas tillgängliga på nämndens expedition.

C. Behovsstipendier till elever vid yrkesskolor, folkhögskolor och lantbruksskolor.

Ansökningsförfarandet bör i princip vara detsamma som vid läroverken. Rektor behöver dock inte här göra prövning av studielämpligheten, utan tillser endast att ansökningshandlingarna äro kompletta samt insänder dem till nämnden tillsammans med förteckning i två exemplar.

Vid nämnden förarbetas och granskas ansökningarna på samma sätt som beträffande läroverksstipendierna. Beslut påföres båda exemplaren av förteckningarna. Ett av dessa återställs till skolan, som på så sätt delgives nämndens beslut. Samtidigt gireras medelst postgiro stipendiebeloppet för vederbörande termin eller kurs till skolan. Om så befinnes lämpligt kan stipendiebeloppet även uppdelas och översändas månadsvis. Sedan utbetalning skett vid skolan, redovisas beloppet till nämnden genom översändande av elevernas kvitton.

Direkt utbetalning från nämnden till eleverna är icke lämplig för dessa stipendier. Dels är det beträffande folkhögskolor och lantbruksskolor i stor utsträckning fråga om internatskolor vid vilka stipendiebeloppen gå i direkt avräkning för inkvartering och dels förekommer det vid yrkesskolorna i stor utsträckning, att eleverna avbryta studierna under terminen. Stipendiebeloppen böra av rektor utbetalas månadsvis direkt till eleverna.

D. Studielån.

Ansökan om studielån bör alltså granskas centralt vid nämnden och lånen utställas genom postsparbanken.

Då studielånen främst äro avsedda för sådana studerande, som själva ha ett visst ansvar för sin ekonomi, således äldre studerande, kunna relativt stora anspråk ställas på dessas förmåga att rätt ifylla ansökningsformuläret. Arbetet med ifyllandet av en något mera innehållsrik ansökan, den gång lånet sökes, kan icke vara betungande för den sökande, men giver avsevärd arbetsbesparing vid nämnden. Ansökningsblanketten bör därför utökas med två perforerade talonger. Den ena av dessa avses att användas som meddelande till den lånesökande om nämndens beslut, den andra som underlag för postsparbanken vid lånets utställande. De ifyllas av sökanden, den första med namn och adress, den andra med de uppgifter angående den sökande och dennes eventuella målsman som posten behöver. Vid lånets behandling antecknas beslutet med genomskrift på lånehandlingen och talongerna.

Låneansökningarna från elever som äro intagna vid läroanstalten och vilka utgöra huvudparten av ansökningarna insändas av de sökande till nämnden genom vederbörande läroanstalt i början av januari, övriga under september. Vid läroanstalten upprättas förteckning i två exemplar över ansökningarna och bifogas dessa.

Vid nämnden diarieföras förteckningarna samt granskas ansökningshandlingarna i formellt avseende av kanslibiträdet. Lånen behandlas därefter av 1. byråsekreteraren, som enligt nämndens direktiv äger fatta beslut i flertalet fall. Endast tveksamma fall avgöras av nämnden, som även stickprovgranskar de avgjorda ärendena.

Sedan beslut påtecknats ansökan och talonger, frånskiljas de senare. Den för lånesökanden avsedda talongen översändes till denne i fönsterkuvert tillsammans med reversblankett. Den för posten avsedda talongen utgör först underlag för påförande av beslutet på en av de förteckningar, som erhållits från läroanstalten, samt skall därefter utgöra underlag för upprättande och påförande av det kortregister över beviljade lån, som måste föras vid nämnden. Talongerna översändas därefter till posten tillsammans med ett missiv som anger antalet översända talonger. Det exemplar av förteckningen, som kompletterats med besluten, återsändes till vederbörande rektor.

Genom det här föreslagna förfarandet behöver cirkulär icke upprättas. För postens del ersättas de för närvarande ofullständiga cirkulären med ovannämnda talonger. Sökanden får även väsentligt snabbare besked om nämndens beslut.

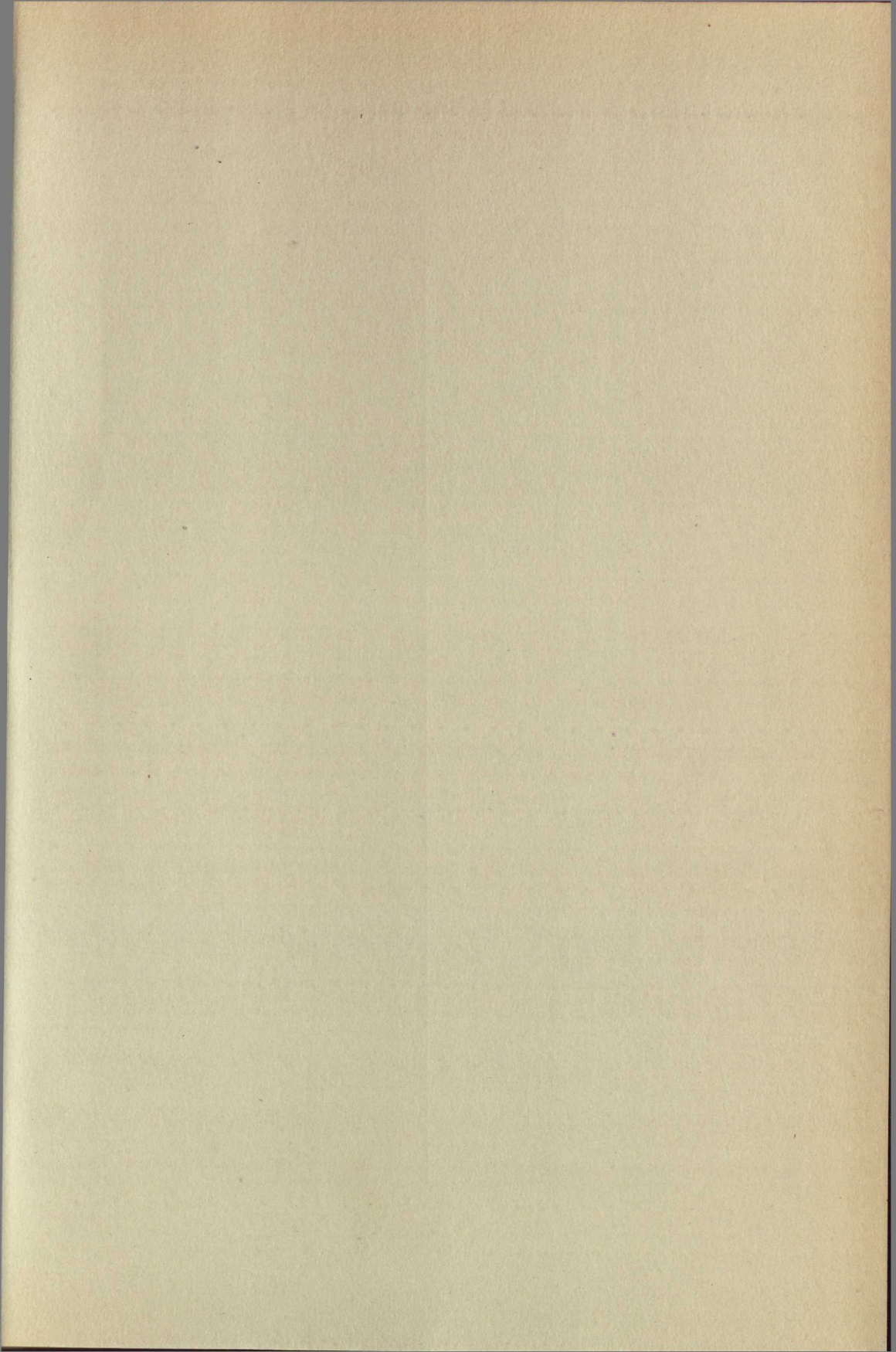
Stockholm i statens organisationsnämnds kansli den 27 maj 1949.

Gösta Dahlberg

/ Nils Godenius

Arbetsfördelning under året vid nämndens kansli.

Sept.	Okt.	Nov.	Dec.	Jan.	Febr.	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Aug.
Ändringar											
Granskning och utbetalning av läroverksstipendier 12 000											
C:a 1 000 Granskning och utbetalning av yrkesskolestipendier 9 000											
Ändringar samt c:a 2 000 tillkommande stipendier											
Granskning och utbetalning av c:a 2 000 stipendier till folkskolor samt c:a 1 800 stipendier till lanthögskolor											
Ändringar samt tillkommande stipendier för sommarkurser											
Ändringar samt stipendier för specialkurser och sommarkurser											
Ändringar samt behandling och expediering av lån (c:a 1 000)											
Behandling samt expediering av lån (c:a 3 000)											
Ändringar											
Arkivering, utfärdande av prospekt och upplysningscirkulär, granskning av redovisningar från yrkeskolor, folkhögskolor och lanthögskolor											
Mottagande av besök och besvarande av förfrågningar											

Statens offentliga utredningar 1949

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

- Utredning med förslag om lösdrevlagens upphävande m. m. [4]
Kriminalvård i frihet. Fångvårdsstyrelsens utredning ang. skyddsarbetets organisation m. m. [6]
Betänkande ang. förbättrad insyn i enskilda företags ekonomiska förhållanden. [8]
Betänkande med förslag till lag om registrerade föreningar m. m. [17]
Betänkande med förslag till lag om sjömansskatt m. m. [27]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

- Kommunallagskommitténs betänkande 2 med förslag till ändrade bestämmelser om ersättning åt innehavare av kommunala förtroendeuppdrag. [24]

Statens och kommunernas finansväsen.

- 1944 års allmänna skattekommitté. 3. Betänkande ang. beskattning av realisationsvinster, m. m. samt ackumulerade inkomster. [9]

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

- Betänkande med förslag till indexreglering av folkpensionerna. [7]
Utredning rörande folkpensionärernas bostadsförhållanden och bostadskostnader. [12]
P. M. med synpunkter på det svenska långtidsprogrammet. I anslutning till OEEC:s interimrapport. [15]
1945 års skogshärbärgesutrednings betänkande. 2. Utredning med förslag till lagstiftning rörande tillfälliga bostäder vid skogs- och flötnings-m. fl. arbeten. [19]
Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 9. Tiden juli 1947—juni 1948. [30]
Social upplysning. [31]
Utredningar i anslutning till 1949 års nationalbudget. [36]
Klientelet på arbetshemmen. En socialpsykologisk utredning om försumliga försörjare och störande understödsgämare. [37]

Hälso- och sjukvård.

- Betänkande om sinnessölvården. [11]

Allmänt näringsväsen.

- Elkraftutredningens redogörelse nr 2:17. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras räkräftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Värmlands län. [10] 2: 3—4. Uppsala län och Södermanlands län. [29]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

- Norrlandskommitténs principbetänkande. Första delen. Norrlandska utvecklingslinjer. [1] Andra delen. Särskilda utredningar. [2] Tredje delen. Utlåtanden och förslag i vissa frågor. [3]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

- Lagberedningens utlåtande angående lagstiftning om gräns mot allmänt vattenområde. [23]

Industri.

Handel och sjöfart.

- Kvalitetsforskning och konsumentupplysning. [18]
Betänkande rörande avbetalnings- och förskotts köp m. m. [38]

Kommunikationsväsen.

- Principer och metoder för kostnadsberäkningar vid statens järnvägar. [5] Bilagor. Produktions- och kostnadsstrukturen vid statens järnvägar. [14]
Svensk hamnbyggnadspolitik. [21] En generalplan för rikets farleder och hamnar. [33]
Betänkande med förslag angående ändrade grunder för fördelning och uttagande av kostnad för byggande och underhåll av skogsvägar. [34]

Bank-, kredit- och penningväsen.

- 1945 års bankkommitté. Betänkande med förslag om inrättande av en statlig affärsbank. [13]

Försäkringsväsen.

- 1945 års försäkringsutredning. 1. Principbetänkande rörande försäkringsväsendet. [25]. 2. Betänkande med förslag till lag om trafikförsäkring m. m. [26]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

- Dissenterlagskommittén. Betänkande med förslag till religionsfrihetslag m. m. [20]
Folk- och skolbibliotek. Betänkande och förslag avgivet av folkbibliotekssakkunniga. [28]
Yrkesutbildning för varubud m. fl. [32]
Skolöverstyrelsens utlåtande över vissa av 1940 års skolutrednings betänkanden och 1946 års skolkommissions principbetänkande jämte sammanfattning av avgivna yttranden. [35]
Betänkande angående statens konstsamlingars organisation och lokalbehov. [39]
Betänkande med förslag angående förenklat rekvisitions- och granskningsförfarande beträffande vissa statsbidrag till folkskoleväsendet. [40]
Betänkande och förslag angående studiehjälperksamheten vid de allmänna läroverken m. fl. statliga och statsunderstödda läroanstalter. [41]

Försvarsväsen.

- Promemoria över preliminärl utredning rörande befälsrekryteringen inom försvaret. [16]
Betänkande rörande gallring av handlingar hos vissa av försvarets myndigheter. [22]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.